

भारतीय ज्ञानपीठ काशी
ज्ञानपीठ-ग्रन्थागार
“जाणं पयासयं”

कृपया—

- (१) मैंके हाथोंसे पुस्तकको स्पर्श न कीजिये । त्रिद्वपर कागज़ चढ़ा कीजिये ।
- (२) पन्ने सम्हाक कर डलटिये । थूकका प्रयोग न कीजिये ।
- (३) निशानीके छिये पन्ने न मोदिये, न कोई मोटी चीज़ रखिये । कागज़का टुकड़ा काफ़ी है ।
- (४) हाथियोंपर निशान न बनाइये, न कुक किलिये ।
- (५) खुकी पुस्तक उकटकर न रखिये, न दोहरी कस्के पदिये ।
- (६) पुस्तकको समयपर अवश्य लौटा दीजिये ।
“पुस्तकें ज्ञानखननी हैं, इनकी चिनच कीजिये”

जैनविविधमाहित्यशास्त्रमाला (७)

महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविरचितं

नैषधीयसमस्यापूर्तिरूपं

शान्तिनाथचरित्रम् ।

राजधन्यपुरनिवासिश्रेष्ठिवर्यत्रिकमचन्द्रतनजेन

कलिकाताविश्वविद्यालये मस्कृतप्राकृता-

ध्यापकपरीक्षकेण न्यायव्याकरण-

तीर्थोपाधिकेन पण्डित—

हरगोविन्ददामेन

परिष्कृत्य संशोधितम् ।

—॥॥॥—

वीरसंघन् २५५५ ।

सूर्यमेको कप्यक ।

Jaina Vividha Sāhitya Shāstramālā (7)

SHANTINĀTHA-CHARITRA

(Naiśhadhiya-Samasyāpūrṭi)

OF

MAHOPĀDHYĀYA SHREE MECHA VIJAYJI.

EDITED BY

**Paṇḍit HARGOVIND DAS T SHETH, NYAYA-VYAKARANTIRTH,
CALCUTTA UNIVERSITY LECTURER IN SANSKRIT.**

1918.

Price one Rupee

Printed by MUMSHI GAURI SHANKAR LAL at the Chandraprabha Press,

BENARES CITY

and

Published by V. G. JOSHI, the Manager
JAIN YIVIDHA SAHITYA SHASTRAMALA OFFICE,
BENARES CITY.

❖ मुनिश्रीकपर्गविजयर्जी मद्दागज ❖

श्रीजन विविध मारिण्य शास्त्रमालाक परिपायक ।

प्रस्तावना ।

अस्य शान्तिनाथचरित्रनाम्नो ग्रन्थस्य प्रणेतास्त्व एव महो पाध्यायश्रीमेघविजयगणयः, येषां सत्तासमय-तत्तद्ग्रन्थविनि-
र्माणादिकं वृत्तान्तं तैरेव विरचितस्य, एतस्यामेव च जैनविधि-
धसाहित्यशास्त्रमालायां तृतीयाद्वरूपेण प्राकाश्यमुपनीतस्य सप्त-
संधानमहाकाव्याभिधानस्य ग्रन्थस्य प्रस्तावनायामहं न्यरूप-
यम्, इति पुनरत्र तद्दृष्टंस्वमकृत्वा प्रस्तुतग्रन्थविषयमेव किञ्चिद्
वक्त्रुमुचितमुपश्यामि ।

अस्मिन् ग्रन्थे महाकविश्रीहर्षप्रणीतस्य सुप्रसिद्धस्य नैपथी-
यमहाकाव्यस्य समस्यापूर्तिद्वारा भगवतः श्रीशान्तिनाथस्य ज-
न्मतः प्रभृति निर्वाणावसानं चरित्रं सुललिततया व्यावर्णितम् ।
अत एव प्रतिस्वर्गं प्रान्तभागे 'इति श्रानैपथीयमहाकाव्यसम-
स्यायाम्'-इत्यादि वदता ग्रन्थकर्त्राऽस्य "नैपथीयसमस्या" इ-
त्यप्यभिधानं व्यधायि ।

मेघदूतादिसमस्यायामिव चात्र न केवलस्तत्रत्योऽन्त्यस्तद्-
न्यो वैक एव पादः प्रतिश्लोकं गृहीतः, किन्तु तत्रत्यप्रत्येकश्लो-
कस्य चतुरोऽपि पादानुक्रममादायाऽत्र प्रतिश्लोकमेकैकपादो

१ केवलमत्र नैपथीयाष्टाविंशत्यं श्लोकस्य चतुर्यपादस्य पूर्तिर्नोपल-
भ्यते, तत्र ग्रन्थकारस्य तदप्रणयनं वा, विशेषतो श्लोकस्य प्रमादेन त-
स्यागं वा विहाय किमन्यत् कारणमभिधातुं शक्यते ! ।

यथास्थानं विनिवेशितः, कापि कापि चैक एव पादो द्वित्रिर्वा-
ऽऽवर्त्य भिन्नाभिन्नार्थमङ्गीकेषु श्लोकेष्वपनिबद्धः । एवं च संपूर्ण-
स्य प्रथमसर्गस्य पादपूर्तिमधिकृत्य पट्मु सर्गेषु विभज्य ग्रन्थ-
मेनं समाप्तमनयद् ग्रन्थकारः ।

प्रतिश्लोकमिह समस्यारूपेणोपात्तस्य नैषधीयपादस्य भेदे-
नोपलक्षणाय लघ्वन्तरेषु मुद्रणं विहितम् । यद्यपि समस्यापादा-
नामेषामत्रत्यानां निर्णयमागरीयनैषधीयपुस्तकस्थानां च परस्परं
कच्चिन्पाठभेदोऽपि दृश्यते, यथा नैषधीयं "दिशां गणस्य वरुण रणाङ्गणे'
(स० १, श्लो० ४२) अत्र च "दिशां गणस्य वरुण रणाङ्गणे'
(स० १, श्लो० ४२) एवं नैषधीयं "कुतः परं - श्लो० २५)
अत्र तु "अतः परं" - स० १, श्लो० ६६) इत्यादिः तथाप्यत्र-
त्यानां केषाञ्चिद् भिन्नपाठानामुन्तेस्त्वस्तत्र नैषधीयपुस्तके कच्चि-
टीकायां कुत्रचिच्च टिप्पण्यां पाठान्तररूपेण कृतो लोचनगोचरी-
भवति, यथा "न शारदः पार्वणशर्वरीश्वरः" (स० १, श्लो०

५ क्वचिच्च पाठस्थानस्यापि ह्यत्ययेन निबन्धो च त्रिलोक्यते; यथा,
नैषधीयस्य (श्लो० ६५ द्वितीयपादोऽथ स० २ श्लो० १५९ । तृतीय-
पादरूपेण, नैषधीयस्य (श्लो० १०५ तृतीयपादोऽत्र । स० ४ श्लो० ३५)
प्रथमपादान्मना, नैषधीयस्य (श्लो० १०९) द्वितीय पादोऽत्र (स० ४,
श्लो० ६६) तृतीयपादस्यरूपेण निबद्धः । २ दृश्यन्त पृष्ठानि २९ ४०,
१५३ । ३ क्वचित्समस्यापादरहितोऽपि श्लोको त्रिलोक्यते, यथा स० २,
श्लो० १०३ । ४ नैषधीयपुस्तके "न शारदः पार्विकशर्वरीश्वरः" (श्लो०
२० इति पार्वणशर्वर इत्यने पार्विकशर्वरीश्वरः) (श्लो०
निर्दिष्टः ।

८१) : "विशिष्य सा भीमनरेन्द्रनन्दिनी (स० २, ७) "निषेचितुं
देशमियेष नैषधः" (स० २, ६६) "पुरोपकण्ठं स वनं किल्ले-
क्षितं" स० २, ६६ इत्यादि । एतेन समस्यापूर्त्तां गृहीतानां
भिन्नपाठानामपि संवादः, ग्रन्थकारसमयेऽधिकतरः प्रचारोऽपि
च तुशकाभिधानो भवति ।

यस्नु "स्मरस्त्रि" -। न० श्लो० ४५ इत्यस्य स्थाने "स्मरं
स्त्रि" -। स० २, श्लो० ५६ इति, "त्रपास्रि" - (न० श्लो० ४८)
इत्यस्य स्थाने 'त्रपाः स्रि' - (स० २, श्लो० ६७) इत्यादानु-
स्वारविस्वर्गयोर्निरुक्तः यश्च "नलः" । न० श्लो० ४७, इत्यस्य
स्थाने "नरः" (स० २, श्लो० ६५) इत्यादी लकारस्वकारयोर्-
भेदः यत् पुनः "शम्बर" -। न० श्लो० ५३, इत्यस्य स्थाने "सं-
वर" - (स० २, श्लो० ८७) इत्यादी च वचनयोरेक्यमत्र दृश्यते,
तत् सर्वमपि

"यमकर्मण्यनित्रेषु वचयोर्द्वयोनं भित ।

नानुस्वारविस्वर्गं च विप्रभङ्गाय मन्मती ॥"

(शा० अ०)

इतिवचनाद् न मनागपि दोषावहं भवतीति प्रायः प्रातीतिकमे-
तन् साहित्यार्णवावगाहिनां महदयानाम ।

१ नैषधीयपुस्तके श्लो० ३३) "नन्दिनी"-स्थाने 'नन्दना' इति,
टिप्पण्यां तु ' नन्दिनी ' इत्यपि । २ नैषधीयपुस्तके । श्लो० ५५)
"नैषधः" इत्यस्य स्थाने "निजंनम्" इति पाठः, टिप्पण्यां तु मांऽपि ।
३ नैषधीयपुस्तके "पुरोपकण्ठोपवनं किल्लेक्षितम्" (श्लो० ५६ इति पाठः,
टिप्पण्यां त्वत्रस्योऽपि ।

अस्य ग्रन्थस्यादर्शपुस्तकमेकं प्रायः शुद्धं शास्त्रविशारदज्ञैना-
चार्यश्रीविजयधर्ममूरीणामवापमिति कृतज्ञोऽस्मि तेषाम् । पुस्त-
कस्यास्य प्रालम्भभागे

“ममस्यास्य शास्त्रस्य सन्नैपधस्य कृता नूतना पाठकैः पाठकाद्यैः ।
मुपात्रं णभृच्छात्ररत्नाभिधेन ममुक्तापिना मन्प्रतिः मुन्दरीयम् ॥”

इति लेखकनामगर्भे श्लोकमिममन्तरेण नान्यः कश्चिल्लेखनसम-
याद्यल्लेखो वर्तते, तथापि जर्गन्वादिना तस्याः प्राचीनत्वं याव-
द्ग्रन्थकारसमसमयभावित्वं विभाव्यते ।

अत्र च पुस्तके समुपलब्धमितस्तनो व्यस्ततयोऽल्लिखितं टि-
प्पनकं यथास्थानं विनिवेश्य क्वचिच्चापेक्षितस्थलेषु तत्रानुपल-
ब्धमपि स्यत उपनिबध्य च यथाशक्यस्य संशोधनकर्मणि विहि-
तप्रयत्नोऽपि यत्र क्वचन मतिमान्द्यतः प्रमादतो वा स्वल्पितोऽभ-
वम्, तत्र हृष्यापरीतचेतसः सहृदयान् क्षमां याचमानो
विरमामि-

हरगोविन्दः ।

महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिविनिर्मितं

नैपथीयमहाकाव्यसमस्यासूत्रं

श्रीशान्तिनाथचरित्रम् ।

श्रियामभिव्यक्तमनोऽनुरक्ता

विशालमालत्रितयश्रिया स्फुटा ।

तया वभामे म जगत्त्रयीविभु-

र्ज्वलत्प्रनापावलिर्कीर्त्तिमण्डलः ॥१॥

निपीय यम्य क्षितिर्क्षिणः कथाः

सुराः सुराज्यादिमुग्धं बहिर्मुग्धम् ।

प्रपेदिरेऽन्तःस्थिरतन्मयाशयाः

सदा सदानन्दभृतः प्रशमया ॥२॥

१ श्रियाम अभिव्यक्तं=शुद्धं मन उज्ज्वलं, श्रियां भवत्यन्वं पवित्रन्वान्, तत्र अनुरागः=प्रणयः, स रक्तः । एयं च मित-पीतयोरैक्यात् पीतन्वमपि मृचितम्, वप्रत्रये रूप्यं रत्नमये वर्णत्रयं स्यादेव । 'श्रियां' इति बहुव्यं जिने सर्वान्वयेन सर्वश्री-णामनुरागसूत्रकम् । 'आम्' इति मन्त्रपदसूत्रकम् ।

शान्तिनाथचरित्रे-

यथा श्रुतस्येह निपीततत्कथा-

स्तथाऽऽद्रियन्ते न बुधाः सुधामपि ।

सुधाभुजां जन्म न तन्मनःप्रियं

भवेद् भवे यत्र न तत्कथाप्रथा ॥३॥

यदीयपादाम्बुजभक्तिनिर्भरात्

प्रभावतस्तुल्यतया प्रभावतः ।

नलः मितच्छत्रित कीर्त्तिमण्डलः

क्षमापतिः प्राप यशःप्रशस्यताम् ॥४॥

द्विधापि धर्मानुगतिर्महीयति-

दृढावधेः शशव ण्य मेवधिः ।

क्रमेण चक्री विजये दिशां जिनः

स राशिगमीन्महमां महोऽञ्जलः ॥५॥

रमैः कथा यस्य सुधानधीरिणी

कृता सकृत् कृन्तति दुष्कृतं नृणाम् ।

१ सूर्यस्य । २ "धर्मो यमोपमापुण्यस्वभावाचारधन्वसु ।

सन्सङ्गेऽर्हत्यहिसादौ न्यायोपनिषदोरपि ॥"

३ अवधिः=अवधिज्ञानम् । ४ महैः=उन्मवैः, उज्ज्वलः,

"उज्ज्वलस्तु विकसिति शृङ्गारं विशदे दीपे" हे० ।

हिमाद्रिजाता लहरी नभस्वतः

क्षमातले तापमिवागता स्वतः ॥६॥

अमुष्य संसेवनया नयाश्रयाद्

नलः स भूजानिरभृद् गुणाद्भुतः ।

रयात् समुत्तीर्य दुरोदरादराद्

दुरापदं चन्द्र इव ग्रहोदिताम् ॥७॥

म वर्णनीयस्तत् एव लक्षण-

र्विचक्षणैः मंप्रति संनिधानतः ।

सुवर्णदण्डैकमितातपात्रित-

प्रभावकीर्त्यांर्जनचित्तचित्त्रितः ॥८॥

रसाद्दशास्योऽप्यदर्मीयमेवने-

ऽवनेः प्रभुर्भास्वरकान्तिभास्करः ।

बभूव भूवल्लभदेवजित्वर-

ज्वलत्प्रतापावलिर्कीर्त्तिमण्डलः ॥९॥

पवित्रमत्रातनुते जगद् युगे-

ऽभिधा विधानैर्वहुधा स्मृता विभोः ।

अरिष्टशान्तेर्नलिनीशपेशल-

द्युतेः मतेजोऽनुभवेन संगतेः ॥१०॥

बहुश्रुतानां वदनादेनाश्रवैः

श्रुता रसक्षालनयेव यत्कथा ।

ददाति सौचैःश्रवसो नियोजना-

जनेऽनिमेपाद्रिवृधक्रियां शुचिम् ॥११॥

समाधुरीका न कटुः श्रुतावपि

निशामनाद् याऽऽन्तरकश्मलापहा ।

कथं न सा मद्भिरमात्रिलामपि

न शोधयेन्नाथकथा यथाम्थिता? ॥१२॥

ययाऽऽख्यया भव्यनृणां शुर्चाकृतं

स्मृतेर्मनो भावनया जगद्गुरोः ।

इयं विशेषात् प्रतिभां कथं न मे

स्वसेविर्नामेव पवित्रयिष्यति ? ॥१३॥

अधीतिबोधाचरणप्रचारणैः

१ अन्यत्र आश्रवेऽल्लग्नमनोभिः सावधानंरित्यर्थः । २ उच्चैः-
अघाः=अश्रवः, उन्कर्णता च । ३ विबुधाः=देवाः, पण्डिताश्च ।
४ "निशामनं निशामनं निरीक्षणश्रवणयोः इत्यने० ।

श्रुताम्बुधिर्ज्ञानगभीरनीरवान् ।
 प्रभुर्विहारेण चतुर्दिगन्तरे
 विमोहपङ्कं कुरुते स्म दूरतः ॥१४॥
 नयेष्वधीत्याचरणानयेन स
 दशाश्रतस्रः प्रणयन्नुपाधिभिः ।
 रमाधिकत्वाद् द्विगुणत्वमादधे
 चतुर्दशामंस्तत एव तत्प्रभाः ॥१५॥
 स नैषधीभावमुपेत्य भूभुजां
 ब्रजस्य रेमे हृदि तद्गुणस्पृशि ।
 चतुर्दशत्वं कृतवान् कुतः स्वयं
 निजात्मनाऽनन्तविवोधनेऽधिकः ॥१६॥
 प्रभामर्यां स्वीयपुरीं तथाऽतनोत्

१ समनयेषु पङ्कजनरूपेषु षाडशत्वं रमाधिकत्वे १४ ।
 २ निपधा हि नगरी कौशलदेशाश्रिता, कौशलो हि देशः सर्वेषु
 मुख्यः, अयोध्याश्रितत्वात्, तेन नैषधीभावं श्रीऋषभदेवभाव-
 मित्यर्थः । “ निपद्यन्तु कठिने पर्वनेश्वरे देशतद्राजयोश्चापि ”
 इत्यनेकार्थः । ३ कौमारे राज्यं चक्रिभावं तीर्थकरत्वे च प्रत्येकं
 पञ्चविंशतिसहस्रवर्षभोगाच्चतुर्दशनेति ।

शान्तिनाथचरित्रे-

पुरा जिनोर्हृत्स्वापे पूर्वचक्रभृत् ।
जनो न यस्यामितिगीरदः पैदं
न वेद्मि विद्यासु चतुर्दशस्त्रयम् ॥१७॥
अमुष्य त्रिद्या रसनाग्रनर्तकी
भविष्यतीत्येव विमर्शपूर्वकम् ।
विधिः पुरे तानुदपादि सज्जनान्
प्रबोधशुद्धाम्बुधिजातमज्जनान् ॥१८॥
पुरन्दरस्यापि पुरा पुरा मखी
त्रयीव नीताऽङ्गुणेन विस्तरम् ।
संसंहिताऽप्याह्निकवृत्तिमोदया
पुरी स्वशाखावह्वलद्विजाश्रया ॥१९॥
चतुर्दशत्वं दधती शुभाश्रमै-
स्तथैव वर्णैः ककुम्भो जनागमैः ।
अगाहताष्टादशतामपीप्सया

१ पैदं=स्वल्पमधिकारं वा । २ संसंहिता=वेदपाठः, पक्षे लो-
कानां परस्परं सांगत्यं च । ३ आह्निकम्=अधिकारविशेषः, वृत्तिः
=प्रतिदिनमाजीविका तथा सोदया=उदयवती । ४ शाखा=वेद-
शाखा वृक्षशाखा च । ५ द्विजाः=पक्षिणः, विप्राश्च । ६ चतुर्भिः ।
७ ककुम्भिः ।

प्रथमः सर्गः ।

पृथग्देशाशाजनरङ्गसंगमैः ॥२०॥

अनेकवस्तुप्रचयेर्नृपस्तुतैः

स्ववास्तवैः प्राज्ञजनस्य मंस्तवैः ।

पुरी सुरीणां रमणीयतां ययौ

नवद्वयर्हापपृथग्जयश्रियाम् ॥२१॥

दिगीशवृन्दांशविभृतिगीशिता

जनस्य मर्वम्य मुशिक्षया पिता ।

पितामहस्तच्चतुगाननश्रिया

प्रशास्ति यां शान्तिविभोः पिता पुरीम् ॥

विवेचने वा वचनेऽञ्चनेऽथवा

दिशां स कामप्रमरावगेधिनीम् ।

प्रवृत्तिमाधाय धिया नयाश्रयां

स्ववाधिशाधिप्रभुतां दधेऽधिपः ॥२३॥

प्रतिप्रभाताध्ययनेनैवैः स्तवै-

र्जिनेन्द्रपूजाजनने महोत्सवैः ।

१ पदस्थाने दर्शादिशां गणनान् आश्रमाः ४ वर्गाः ४ एव
१८ । २ तच्छब्देन शिक्षा तत्र निपुणं मुग्धम्, पक्षे विधिः । ३
विश्वसेनः ।

शान्तिनाथचरित्रे-

बभार शास्त्राणि दशं द्वयाधिका-

मतुल्यकुल्याचरणैः पुगीजनः ॥२४॥

त्रिधा प्रभामं-गतमस्ति हस्तिना-

पुरं पुरन्ध्रीजनविश्वरञ्जनम् ।

दृशं दधे गोधिर्कृतामिहावमन्

निजत्रिनेत्रावतस्त्वबाधिकाम् ॥२५॥

पदश्चतुर्भिः सुकृते स्थिगीकृते

पुरे विशङ्कोऽपि न कोऽपि तामयात् ।

सविद्गुमाभे भवने वनेऽपि वा

दिवानंश दवनतः सभावनः ॥२६॥

जनेन गृणा विषयप्रयोजने

१. कुल्यं=कलोच्चिताचारः, पञ्च कुल्या नदी तदाचरणैः शास्त्राणां पादित्य स्वस्मय च नयाचरणकथनान् "तीर्थं शास्त्रे गुरी यत् पुण्यक्षेत्रावतारयो " इत्यनेन । २. त्रिधा-प्रभामं=तीर्थं गतं=प्राप्तं विस्मारेण प्रभा=अलका तथा संगतं=मैत्र्यी यस्यः प्रभा=तेजः तेन संगतं=सहितम् । ३. दृशं=दृष्टिं स्वम्यकृत्यं वा । ४. गोधि=स्वर्गे देवे. प्रसंसितां परीक्षितां पञ्च गोधी=भाले कृतां=स्थापिताम् । ५. विशिष्टद्रुष्टा. प्रवानरन्तं वा । ६. देवे=जिने नतः, क्रीडातो वा सभावनः=सभाया अवनः=रक्षकः, भावनया सहितश्च. भावनं=भवनपतिभिः सहितो वा ।

प्रथमः सर्गः ।

कृतेऽमुना के न तपः प्रपादरे ? ।

प्रपन्नमासन्नवने सभावने-

ऽवनेर्नृपान्नामयता यतात्मना ॥२७॥

पिनाकिवन्नाकिविनायकार्चित-

स्तपोवने तप्यति योगिनां गणः ।

भुवं यदेकाहिकनिष्ठया स्पृश-

न्नुपादिशन्नुर्ध्वदिशः प्रवेशनम् ॥२८॥

तदीर्ष्येयवोदयमत्र धार्मिकं

विमृश्य मन्ये बहुमन्युना ज्वलन् ।

फलेन हीनां स्वत एव पित्सया

दधावधर्मोऽपि कृशस्तपस्विताम् ॥२९॥

यदैस्य योत्रासु बलोद्धतं रजः

प्रजाव्रजे ध्वान्तभिये भविष्यति ।

इतीव वेधा विदधे मणीमया-

ञ्जनालयांस्तत्र नृपस्य पश्यतः ॥३०॥

---

१. प्रपा=जलदानस्थानं तैः इन्द्रिग=लक्ष्मीर्यत्र । २. "तपस्विनी पुनर्मामां कट्टुगेहिकिकाप च" इत्यनेकार्थः, "तपस्वी तापसे दाने" इत्यपि । ३. अम्य=लोकस्य, योगिगणस्य राज्ञो वा । ४. "यात्रोत्सवे गर्ता वृत्ता" इत्यनेकार्थः ।

पुरोऽप्यमुष्या नृपतेः प्रयाणजं

स्फुग्त्प्रतापानलधूममञ्जिम ।

रजश्चलद्वाजिखुराहतं द्विषां

पुरस्तदाख्यातुमिव स्थितं मुस्त्रे ॥३१॥

पुरेऽर्थिभिश्चार्थिजनाय दित्पुभि-

रदापि नीरं क्रमवृद्धर्वाचिभिः ।

तदेव गत्वा पतितं सुधाम्बुध्रं

विधौ ग्रहानन्तरशौचकर्मणे ॥३२॥

यशः स्वरूपाददमीयनागर-

प्रदानजन्यं कृतविश्रमं दिवि ।

जगद्भ्रमात् तत्क्रमचारजं रजो

दधाति पङ्कीभवदङ्कतां विधां ॥३३॥

स्फुग्दनुनिस्वनतहनाशुग-

प्रवर्षणेर्भूमिपतेर्यशस्तरुः ।

सपल्लवश्चित्रमिदं न किन्तु तद्

१ अर्थिभिः=धनिभिः । २ "हरेः पदांदेवधुनीयतेऽधुना"

इति वा पाठान्तरम् ।

रिपुस्तदापल्लवलक्षवानभूत् ॥३४॥

अहर्निशं दातुरनन्तरोदक-

प्रगल्भवृष्टिव्ययितस्य मैङ्गरे ।

नृणां मनस्तापविभावमोरभूत्

स घूमभूमी कृपणानने स्थिरः ॥३५॥

अदःपुरः क्षमापत्रहुप्रतापजे-

र्दिवाकरः प्रादुर्भूत कर्गकरैः ।

निजस्य तेजःशिखिनैः परःशताः

परे रुचिभ्रंशमिहाभिलेभिरे ॥३६॥

द्विपन्मनःकाननदाहमाहमी

प्रतापवह्निः प्रममार भृपतेः ।

नदीर्ष्ययेवात्र विशिष्य भृतले

वितेनुर्ङ्गागमिवाऽयशः परे ॥३७॥

अनल्पदग्धाग्निपुगनलोऽञ्ज्वलैः

प्रतापरोचिर्निचयैर्भुवः पतिः ।

१ आपदां लवाः=लेशाः तेषां लक्षः । २ "सङ्गरोऽङ्गीकृते
युद्धे क्रियाकारे विषापदोः । सङ्गरं तु फले शम्याः" इत्यने० ।
३ शिखिनः=बह्वयः ।

रराज राजन्यसमाजमध्यगः

स विश्वसेनः स्वरमेन तत्पुरे ॥३८॥

द्विधा क्षमापस्य चिरस्य तापतो

निजप्रतापैर्वलयं ज्वलद्भुवः ।

स्वतः परित्यज्य गताः क्वचिद्भने

वनेचराभाः क्षितिपा द्विधाऽरयः ॥३९॥

क विश्वसेनस्य विनश्यदापदः

पदं सुराज्यस्य सुरासुरार्चितम् ।

प्रदक्षिणीकृत्य जयायै-सृष्टया

यशःश्रियाऽलम्भि यतो जगत्त्रयम् ॥४०॥

क कौशिकस्य प्रभुताऽसुराद्विया

ऽनिमेषभाजोऽक्षिमहस्रसंगमे ।

अतोऽत्र राजाऽनुपमस्त्रिविष्टपे

रराज नीरोजनयासराजघः ॥४१॥

१ क्षमा=भूः, पक्षे तिनित्ता । २ क्षितिं=भुवं क्षयं च पान्ति
रक्षन्ति । ३ आयः=लाभः । ४ नितरां राजनये आस्ते इति नीरा-
जनयामः, स चासौ राजघञ्चः यद्वा, निर्गतो राजनयोऽत्र तम्
अस्यति=क्षिपति स तथा ।

निवारितास्तेन महीतलेऽखिले-

ऽप्यनीतयो नीतिकरेण भूभुजा ।

कुतो भवेत्तद्विषयेऽप्यदृष्टव-

द्भयं नु दृष्टं परिशिष्टमप्यतः ॥४२॥

द्विधा क्षमायाः प्रतिपायिना जने

निरीतिभावं गमितेऽतिवृष्टयः ।

जहुर्न ताः स्विन्नवपुर्जलच्छलाद्

भयद्रुतद्विडनृपमंगमं श्रमात् ॥४३॥

विनाशनं नाशनमेव केवलं

कुशामनं वा न पुनः कुशासनम् ।

न तस्यजुर्नूनमनन्यविश्रमा

अर्मा श्रमान्तस्य नृपस्य विद्विषः ॥४४॥

हृदि भ्रमा नां भुवि विभ्रमाः श्रवः-

पुटेऽपटुत्वे न तथाँ-ध्वनि-ग्रहाः ।

वभृवुरन्यत्तिमिरेण माञ्जनाः

१ दृष्टं स्व-परचक्रजं भयं कुतस्तस्य देशे भवेन ? अदृष्टं वह्नि-
तोयादेर्भयम् । २ कुः=भूमिः । ३ ध्वनिग्रहाः=शब्दग्रहणानि क-
र्णापटुत्वे न स्युः, पक्षे अध्वनि=दाँ निग्रहाः=बन्धा जाताः ।

प्रतीपभूपालमृगादृशं दृशः ॥४५॥
 सितांशुवर्णैर्वियति स्म तद्गुणै-
 र्यशोऽम्बरं त्वम्बरभागवाममे ।
 तदीयजाड्यक्षतये मर्हाशितुः
 प्रतापवह्निं विधिना विधिव्यधात् ॥४६॥
 नृपेण देशे धृतमृत्रमंचये-
 र्महामित्रैः सहकृत्वागी बहुम् ।
 स्वदोस्तुंरीयं चपला मितांशुक-
 प्रभाविशेषं जनयांश्चभूव तम् ॥४७॥
 विपक्षपक्षस्य पतद्भिरंशुकैः
 पैलायितौ केवलगात्रपालनात् ।
 दिशां गणस्याऽऽवरणं रणाङ्गणे
 बभूव भूवल्लभरागशालिनः ॥४८॥
 शशाक कर्तुं नृपकेतुवायुभि-
 स्त्रुटद्भिरेवाहितमूत्रजालकैः ।
 इतस्ततो नो चरणाद् रणान्तराद्

१ चपला इयं तुरी, यद्वा तुरीयं=चतुर्थं युगम् । २ पैलायि-
 तिः=नाशस्तत्र । ३ घनपर्वतादि दुर्गं यावत्पश्यतः ।

यशःपटं तद्भटचातुरी तुगी ॥४९॥

प्रतीपभूपैरिव किं ततो भिया

विरुद्धताऽन्यैर्विषयैर्न्यषेध्यत ।

तैर्दत्तवोऽन्योन्यगुणानुगुण्यतः

मुग्धाय भूभृद्विषये बभूविरे ॥५०॥

मिथः सुरैरप्यसुरैर्भयानुरै-

विरुद्धधर्मेऽपि भेत्तृनाञ्जिता ।

मणीगणच्छायमिहानपेऽयदो

विगेचते चकपदं दिवि द्युतेः ॥५१॥

बलानुपक्ताऽप्यबलानुगगवान्

कृतानुकम्पाऽननुकम्पशामनः ।

अमित्राजन्मित्रजिदाजगा म य-

ल्लमत्प्रभावाऽप्यलमत्प्रभाववान् ॥५२॥

क्षितीश्वरोऽप्यक्षितिभृद्धने जने-

१ यशःपटं कर्तुं नो शशाक इति समन्वयः । २ विषयैः= शस्त्ररूपरत्नादिकैः । ३ तदा ऋतयः । ४ अलम इव आचरन्ती अलसन्ती किपि शनगि ईदृशी श्विग प्रभा कान्तिस्तम्या अवनं रक्षणं अयः तडान्, यद्वा 'ऽनलमत्प्रभाववान्' इति पाठे अनलः =अग्निः । ५ धने तथा जने न क्षयभृत्=धने जने पूर्ण इत्यर्थः ।

ऽङ्गनेन मुक्तोऽपि जनेन मंहितः ।
 अमुक्तशृंगोऽपि स मुक्तधीरधी-
 विचादृक् चारुदृगप्यवर्तत ॥५३॥
 तदोजसन्मद्यशमः स्थिताविमौ
 जगत्कृताऽऽगृह्य नियोजितौ हरी ।
 मुरामुरेशौ तदमारभावतः
 मर्माग्नुन्नो दिवि वा गतो भुवि ॥५४॥
 विधिः परे भूमिभृतः कृता मया
 वृथेति चित्ते कुरुते यदा तदा ।
 तदीयमाराश्रितविश्वमेनया
 नयेन नित्यं व्रियते स भूपतिः ॥५५॥
 यदाऽरुणस्तापयतेऽतिदारुण-
 स्तलं भुवन्तत्र विधिः स्मृतावधिः ।
 तनोति भानोः पण्डितैकैतवाद्
 निवन्धनं तन्महमाऽंहमाऽवशी ॥५६॥
 भृशं यशःस्पर्धितया तथाऽऽख्यया

---

१ मुक्तं द्विधा पाण्डियन्त्राभ्याम् । २ तस्य राक्षसेजसा ।

प्यधिक्रुधाऽऽकृष्टभरूपरूप्यकः ।

रुरुत्सुरुच्चृष्टलया करोत्ययं

तदा विधिः कुण्डलनं विधोरपि ॥५७॥

अयं दरिद्रो भवितेति वैधसी

क्रियां परामृश्य विशिष्य जापतः ।

विधेः प्रमत्त्या स्वदान्यताकृते

नृपः मदाऽर्थी भवितेत्यलीलिखत् ॥५८॥

करात् करेऽर्थं निदधन्नृपोऽर्थिता-

लिपिं ललाटेऽर्थिजनस्य जाग्रतीम् ।

वदेत् मुधीयोऽप्यवधीर्य तन्मतिं

दृढीचकार स्वमतं स्वतन्त्रधीः ॥५९॥

अलीकवृत्तेस्तदलीकवृत्तितां

नृपोऽर्थिनाभक्षरमंततेस्तनः ।

मृषा न चक्रेऽल्पितकल्पपादपः

१ आकृष्टा भरुपा=तन्त्ररूपा रूप्यका येन । २ अर्थितारूपा
या लिपिस्तां ललाटे जाग्रती यः मुधीः कथयेन् तस्य मतिमव-
गणय्यः कश्चिद् वक्ति—'वैधमी लिपिललाटे' । तदशुद्धम्,
करेण करे द्रव्यं दीयते, कर एव विधिलेख इति भावः ।

म धातुधार्यार्थविपर्ययादिव ॥६०॥
 भवेन्न संमारपदं ममाश्रये
 कदापि संमाग्वतां विदूरतः ।
 कृतः क्षिर्नाशेति धर्नावनापकः
 प्रणीय दाग्निदग्नितां नैरः । ६१॥
 विभज्य मेरुर्न यदयिमात् कृतो
 मया रयाद् दिग्विजयान्तरायकृत् ।
 इतीव विज्ञाप्य विधौ महोद्धौ
 निमज्जयामाम 'गिरिर्गिरिं दिवः ॥६२॥
 कलाङ्कितः प्रागापं मतुकंतुना
 न सिन्धूरुर्मर्गजलव्ययैर्मरुः ।

१ 'अर्थणि याच्ञायां' अत्र याच्ञार्थः, पक्षे अर्थः=द्रव्यं, धा-
 तुधार्योऽर्थः याच्ञा, नद्विपर्ययं अयाचकः। धातुना रूप्यकादिना
 धार्यं करणीयः अर्थस्य याच्ञारूपस्य विपर्ययः, व्यापारेऽर्थवि-
 पर्ययः। यद्वा 'अयं दग्निद्रो भविता' इत्यत्र 'न भविता' इति वि-
 पर्ययः, भूधानांस्तुचि नञन्तपुरुषः। २ शं=सुखं सारस्य=धनस्य
 पदं स्थानं दुरं न भवेत्। ३ यद्वा नल इव नलः, लुप्तोपमा, नल-
 राजस्य पूर्वं भावान्। ४ गिरिः=नृपः "गिरिः पूज्येऽक्षिरजि
 कन्दुकं शैलं गिरीयके गीर्णाषपि" इत्यनेकार्थः।

कृतो निवासाय महीस्पृशामतो

व्यशोषयत् तं वडवामिना नृपः ॥६३॥

न चौर्यचर्यापहृताभिधानतः.

पुराणवृत्तां न दरिद्रमुद्रणा ।

अमानि तत्तेन निजायशायुगं

श्रुवाद्भयस्य व्यपदेशलेशतः ॥६४॥

यशःप्रतापानुगपुष्पदन्तयो-

र्मयोजितेनापहतं न दुस्तमः ।

नदेव मेने नृपतिः स्वदुर्यशां

द्विकालवद्धाश्चिकुराः शिरःस्थितम् ॥६५॥

अजम्रमभ्याममुपयुषा ममं

कलत्ररत्नेन मुदाऽचिगाहया ।

यथेच्छयाऽमौ विषयांपभागत-

श्चिराय राज्यं विदधे भुज्जोऽजमा ॥६६॥

नियोगिनी न्यस्य धुरं भुवः प्रभु-

र्मुदैव देवः कविना बुधेन च ।

यथागमं भावनया नयानयं
 पुपोष सर्वत्र पवित्रचेतसा ॥६७॥
 निरन्तरं स्निग्धतरान्तरात्मना
 तया रमण्याऽनुभवन् सुखं रतेः ।
 दधौ पटीयान् समयं नयन्नयं
 रसेन केलिं कलहंमवद् मधौ ॥६८॥
 ददद् धनं स्वेष्टमयं महाशयः
 स्वयं कलाकेलिरसालयीभवन् ।
 स्त्रिया चकारापरपद्मया समं
 दिनेश्वरश्रीरुदयं दिने दिने ॥६९॥
 अधोविधानात् कमलप्रवालयोः
 फणागणैः स्वैर्मृदुलैर्भुवं वहन् ।
 अहस्यतेलापतिना सुभोगिना-
 म्शेषशेषः खलुः सैप शेषराइ ॥७०॥
 प्रसादमापाद्य सुवर्णवाससां

१ जयान् । २ कोमलफलाभिर्भूभारवहनादयं भोगीन्द्रो न,
 किन्तु सकलभोगिनां शेषः अनुचर इत्ययं राज्ञा अहस्यत । ३
 पृथ्वीपतिना । ४ अशेषस्य समग्रस्य शेषः ।

शिरस्सु दानादांखलक्षमाभुजाम् ।
 नतैः पुनस्तैर्वसुधां प्रसाधयन्
 स्वयं स रेमे विषयेषु तन्मयः ॥७१॥
 सतीषु सत्यार्थयशस्वती स्वतः
 शचीव रूपादचिरा गुणाङ्गणम् ।
 पुग्दमूर्ध्वं भवितेति वेधसा
 कलत्ररत्नं विदधेऽस्य तुष्टये ॥७२॥
 सतीषु रत्नं तदशेषलक्षणे-
 विचक्षणैः संस्तुतमस्ति यत्पदोः ।
 पुरा मणीवेश्म सुरीशिरोऽस्त्वतः
 पदं किमस्याङ्कितमूर्ध्वरेखया ॥७३॥
 जगज्जयन्तेन च कोशमक्षयं
 समं दधानेन विडौजमा मैमा ।
 अलम्भि शोभा भुवि भूभुजा मुते-

१ यत्पदोः पदं=स्थानं मणीवेश्म, 'चकार' अध्याहारान् ।
 सुरीणां शिरः अस्तु, अन एवास्य पदम्याङ्कितं शोभा भूया ऊर्ध्व-
 रेखया 'अस्ति' इति शेषः । अङ्कनम्=अङ्कितम् एकार्थम् । २
 जगद्=विश्वं तथा कोशम् अक्षयं दधानेन । कथं, जयन्तेन
 पुत्रेण समम् । ३ तुल्या ।

ऽमितेऽवतीर्णेऽश्वदिने नभस्यजे ॥७४॥

जगज्जयं तेन च कोशमक्षयं

प्रणेष्यता स्वप्नगमिन्धुरादिना ।

मणीगणान्तेन सुरोऽत्र सूचितो-

ऽचिराच्चिराकुक्षिमपि प्रपन्नवान् ॥

(पाठान्तरम्)

त्रयोदशाऽहेऽप्यमितेऽथ शुक्रे

प्रणीतवान् शैशवशेषवानयम् ।

स लब्धजन्मा सकले कुलेऽतुले-

ऽपरिष्टशान्तिं भुवि शान्तिमंज्ञया ॥७५॥

कृताभिषेकोऽपि सुरैः सुराचले

प्रणीतवान् शैशवशेषवानयम् ।

भुजे भुवो भारमहस्य भूभुजः ।

क्रमेण विश्राममुखे गतश्रमः ॥

(पाठान्तरम्)

१ भाद्रपदासितसप्तम्याम् अवतीर्णः । २ ज्येष्ठामितत्रयो-
दश्यां जातः । ३ अपरिष्टशान्तिं प्रणीतवान् । ४ उपयुक्तेतरं शैशवं
शैशवशेषः=अतिबाल्यवान् " शेषः सीरिगयुपयुक्तेतरेऽपि च "
इत्यनेकार्थः । काव्यान्तरे शैशवशेषम्=अव्यक्तयौवनम् ।

प्रपद्य विद्या अनघांतवानांप

दधत् कुलीनाः मकलाः कलाः प्रभुः ।

सखा रतीशस्य ऋतुर्यथा वनं

विवेश पित्राहृदयाञ्जमात्मजः ॥७६॥

विभोः स्वभावेन विभाविभावमौ

प्रमृत्वरे दुस्तममो विजित्वरे ।

विपक्षपक्षस्त्वरया ययौ वनं

वपुस्तथाऽऽलिङ्गदथाम्य यौवनम ॥७७॥

अधारि पद्मपु, तदंद्हिणा घृणा

ततः श्रियाः स्थानपरिश्रमोऽप्यतः ।

स्वयं तदीयश्रियमेव विभ्रता

न्यवारि वारिस्थितिजाड्यमप्यदः ॥७८॥

श्रिया करग्राहविधेगिवाश्रयेत्

१ अतः कारगान्, श्रियाः स्थानेन यः परिश्रमः खेटः, न्य
वारि=निषिद्धः । २ स्वयं स्वस्मिन्, वारिस्थितिजाड्यं=वारिमध्ये
स्थित्या जडत्वं वा=अथवा परिमध्यं स्थित्वापि जडत्वं स्यात्,
अपि अदः न्यवारि, भगवच्चरणे वारिस्थितिजाड्यं नाभूत् ।
३ श्रिया=नक्षत्र्या सह करग्राहविधेगिवा, श्रीरपि करे गृहीताः
करेण राजभागधेयेन गृहीता वा ।

क्व तेच्छयच्छायलवोऽपि पल्लवे ? ।
 वनेचरे राजवधूजनो यतो
 ह्यमूर्यदर्शी न पदं परं भजेत् ॥७९॥
 करेऽनुरागादिव नेतुरेतु किं
 जडेऽस्थिरा श्रीः म्वलु पद्ममंगमसु ।
 तदाभ्यदाभ्येऽपि गतांऽधिकारतां
 न तज्जनार्लीकभृदञ्ज एव सः ॥८०॥
 महीयमाऽमौ विधिनाऽऽधिना कृतः
 प्रभोर्मुग्धाम्भोरुहमाभ्यधित्सया ।
 शैरत्प्रयत्नेऽपि तदाकृतौ प्रभु-
 र्न शाब्दः पार्वणशर्वरीश्वरः ॥८१॥

१ तस्य=भगवतः शयस्य=करस्य च्छायाः, छायाबाहुल्ये
 क्लीबत्वमेकवचनं च, शयच्छायं तस्य लवः पल्लवे क आश्रयेत्,
 यतः पल्लवे वनेचरे राजकरगृहीतस्त्रियाः पदं स्थानं न म्यादिति
 भावः । २ तस्य=प्रभोः । ३ तत्रैव पद्मे जानं यन्मालीकं विस-
 प्रमृतं पुष्पान्तीदृशः स=प्रसिद्धः अञ्जः=पद्मः, यः तेषु तेषु
 जनेषु अलीकम्=असत्यं पुष्पानि स कथमधिकारी स्यात् ?
 नैवेत्यर्थः । ४ शाब्दः=वचनं यावत् प्रयत्नेन कृतः महता आधिना
 तथापि तदाकृतौ न प्रभुः=समर्थः ।

किमस्य लोम्नां कपटेन कोटिभि-

र्द्धिधापि 'गौणे गणनां व्यधाद् विधिः ।

परे त्वमंरुयेयदशैव तज्जिने

भवेद्दमंरुयेयदशा स्वभावतः ॥८२॥

नभस्तले किं फलके स्वगार्चिषां

विधिर्न लेखाभिरजीगणद् गुणान् ।

गुणेतराभावपरा विरेजिरे

ग्रहच्छलाद् बिन्दव एव केवलम् ॥८३॥

जिनस्य न स्विन्नवपुर्न स्विन्नता

परंप्रिविति प्रत्ययनाय निर्मलाः ।

न रोमकृपौघमिषाज्जगत्कृता

जलार्द्रिनास्तंज्वयवाः कृतास्ततः ॥८४॥

मुखेऽस्य नालीकविभा प्रतिष्ठिता-

१ गौणे=गुणभरे अप्रधाने सामान्ये बहिष्ठे । २ परे मुख्ये गुणभरे मंरुया न । ३ स्वभावनः जिने मंरुयं=युद्धं तद्योग्या दशा न । ४ गुणेतरः=त्रोपः । ५ जलेन आर्द्रिना न कृताः, स्वदे सति मलाश्रयान् । ६ नालीकं=कमलं, पक्षे सत्यभा, नःसदृशन-कारेण समासः ।

अयद्वये वा चरणद्वयेऽपि च ।
 ध्रुवेण लोम्नामिव मूलकैतवात्
 कृताश्च किं दूषणशून्यच्चिन्दवः ॥८५॥
 अमुप्य दाम्भ्यामग्निदुर्गलुष्टनं
 चमृचरैर्नांपशमाः समाश्रिताः ।
 प्रभावभारग्रहणं यज्ञोग्रहे
 सुवर्णचन्द्रद्युतिभासुरे पुरे ॥८६॥
 भुजद्वयी भागवती वभौ यया
 ध्रुवं गृहीतार्गलदीर्घपीनता ।
 न्यपेधि तस्मिन् विषये भयागमः
 प्रजासु दुर्नीतिगृहे समागमः ॥८७॥
 पुरं रिपूणां च कुरङ्गमंगतं
 कृतं भटैर्भागवतैस्त्रमज्जनम् ।
 उरःश्रियां तत्र च गांपुरम्फुर-

१ पक्षे आशयद्वये=निश्चयव्यवहाररूपे, चरणद्वये=अङ्गु-
 हाक्षररूपे । २ प्रभावः=तेजोऽस्य ग्रहणे, यज्ञा, प्रभौ=रिपौ, अभं=
 अदीप्ति यन् आरं=अरिसमूहस्तद्ग्रहणे ।

त्कपाटताधायि विभोरसंगतम् ॥८८॥

प्रजासु वात्सल्यधरेऽपि शल्यवद्
द्विषां सपत्राकृतिकारके जिने ।

प्रतापवाह्निस्तदुरःस्थितोऽदहत्
कपाटदुर्धर्षतिरःप्रमार्गिता ॥८९॥

स्वकेलिलेशस्मितनिन्दितेन्दुनः

पुनर्नु चन्द्रेण मुञ्चम्य मौहदम् ।

समिद्धतारारुचिहेतुनाऽर्हत-

स्ततः म भालेऽर्धवपुः शशी स्थितः ॥९०॥

विधौ श्रियाऽर्हद्भदनम्य मित्रतां

निजांशदृक्कर्जितपद्ममंपदः ।

विचार्य तद्योगबलान् कुशेशयं

तदालिमालाजटिलं वने स्थिरम् ॥९१॥

निशीन्दुरर्हद्भदनेऽस्तिमौहद-

स्तथा दिवाञ्जं न मदा र्ममंगतम् ।

१ असंगतं=रिपुन्वं यथा व्याज्जथा । २ 'कृतः स्वभालेन समोऽर्धनः शशी' इति वा वाडः । ३ 'अस्ति इत्यव्ययं सद्भावे । ४ संगतं=सौहृदं=मित्रता ।

अतद्दृष्टीजित्वरमुन्दरान्तरे

न साम्यधीः कापि सतां ततः परे ॥९२॥

न चार्हतोऽनुत्तरवामिनः सुरा

विधातुमङ्कुष्ठमपि क्षमाः क्रमात् ।

असंशयस्तेन मनःशयोऽस्ति मे

न तन्मुखम्य प्रतिमा चराचरे ॥९३॥

सरोरुहं तस्य दृशैव तर्जितं

जले निमज्जद् बहुलज्जया जयात् ।

ततः स्फुरत्पद्मपदं तदञ्चितं

वृतं न जैनाननमंश्रयश्रिया ॥९४॥

जडस्वरूपा जडजातजन्मना

जिताः स्मितेनैव विधोगपि श्रियः ।

निजाननेन श्रुतिशालिनाऽमुना

मनाग् न साम्यं द्विजराजि राजते ॥९५॥

मुखे सुधांशौ च वरे सरोरुहे

कलातुला स्याद् द्विजराजयोगतः ।

१ प्रशस्तम् । २ 'जडजातजन्मना' इति करणवृत्तीया । ३ द्विजराजाः=इन्ताः, पक्षे सुधांशुर्द्विजराज एव, तृतीयपक्षे द्विजराजः कलहंसः ।

अतः परं भव्यमहो महीयसी

सुवृत्तबोधोदयपल्लवप्रभा ॥९६॥

दिवा विबोधाद् यदिवाग्निशोदयात्

त्रयेऽप्ययं स्याद् व्यतिरेकताश्रयः ।

ततोऽन्वयाद्वा व्यतिरेकतः स्वत-

स्तदाननस्योपमितौ दरिद्रता ॥९७॥

अयुक्तमुक्तं यदिवा तुर्गतुरा-

शयाऽऽशया पूर्वविपश्चितामतः ।

समुद्रमार्गस्य धियाऽत्र येन सा

तदाननस्योपमितौ दरिद्रता ॥

(पाठान्तरम्)

१ सुष्ठु वृत्तशोधानां=चरणाज्ञानानां उदयो येभ्य इदृशाः पल्लवाः=पदलेशास्तेषां प्रभा=बुद्धिः, सुष्ठु वृत्तः=वर्तुलः, बोधः=प्रकाशस्तेन उदये पल्लववत् प्रभा चन्द्रपक्षे, एवं सर्गोच्छेदेषु पल्लवानां प्रभा । २ मुख्यपक्षे अग्निशम उदयः अग्निशोदयः तस्मान् । ३ भेदकारणम् । ४ तुरा=संज्ञमस्तेन आतुरो य आशयस्तदाशा=अभिलाषस्तया । ५ मुदो रसस्तस्य आरः=प्राप्तिस्तेन सहितस्य १ समुद्रमार्गं धनं पुत्रत्वान् २ मुद्रा=संकोचस्तस्य आरः=गमनं यस्मान् तेन युतस्य ३ ।

दृशः प्रकाशात् सरसस्वभावतः
 प्रपन्नसत्सौरभतस्त्रयी सदृक् ।
 ततो न काचिद् विदुषां प्रभाजुषां
 तदाननस्योपमितौ दरिद्रता ॥

(पुनः पाठान्तरम्)

स्वबालभारस्य तदुत्तमाङ्गजै-

विधित्सतः साम्यमसम्यगाशयात् ।

पराङ्मुखत्वाद् धवलीभवन्मुख-

क्रियां चमर्यादिशति त्रपावशात् ॥९८॥

स्वबालभारस्य तदुत्तमाङ्गजैः

१ दृशः प्रकाशादिविशेषणत्रयेण मुखं चन्द्रः पद्मं च तुल्यम् ;
 मुखं दृष्टं दृशः=सम्यक्त्वस्य १ चन्द्रे दृष्टे दृशः=नेत्रस्य २ कमले
 नेत्रस्य स्वरूपप्रकटनात् ३ । मुखं नवरसव्याख्यातः, चन्द्रे सज-
 ज्जम्भावान्, पद्मे सरसः=नडागम्य । २ "कमले मुखे च सौरभं
 सांगन्ध्यं स्पष्टम् । चन्द्रपद्मेऽमावास्यां सूर्यस्य कान्तिश्चन्द्रण
 प्रपन्ना, इति सूरस्य इयं सौरी, सा चासौ भा च सौरभा, प्रपन्ना
 सती सौरभा येन तद्भावस्तथा । ३ राजा स्वशिशुवर्गस्य तथा
 पौरलोकस्य उत्तमा ये पुत्राः तैः समं रमणं क्रोधवारणं चक्रे
 नागराणां पक्षं पुष्यन्, न तु स्वशिशुपक्षं चक्रे । नागराणां पक्षे
 इति नागरतः " व्याश्रये तसुः " (सि० हे० ७ । २ । ८१) इति
 सूत्रेण, " देवा अर्जुनतोऽभवन् " इतिवन् । बुध्यन् इति बुध्=
 ज्ञानं बुद्धिर्वा, न विद्यते बुध् यत्र तस्मात्, कोपविशेषणम् ;
 बालवर्गस्य वा ।

समं परिक्रीडयतोर्बुधः क्रुधः ।

प्रशान्तिकृन्नागरतः स्वसाक्षिकं

दधौ स राज्यं रुचिरं चिरं नयैः ॥९९॥

उपादिशन्नातिभरं स्फुटं भटैः

समं चमर्येव तुलाभिलाषिणः ।

नृपे प्रशान्ते पितरि स्वयं जिन-

श्चकार राज्यं कतिचित्ममाः क्रमात् ॥१००॥

अथाप्रयत्नोदितचक्रगतभृ-

न्नृपाधिरोहेऽत्र हयश्चलन्निति ।

अनागसे शंमति बालचापलं

परं पराकृत्य दिशां जयी भव ॥१०१॥

श्रियोऽवला नाम चलाचला इमा

भ्रमान्न ताः स्थैर्यभृतः क्वचिन्मताः ।

इतीव वाहः किमिवाह भृभृतं

पुनः पुनः पुच्छविलोलनच्छलात् ॥१०२॥

१ भटैः सम तुलाभिलाषिणो वैश्यस्य स्फुटं नीतिभ्रमुपा-
दिशन् । २ चमराः सन्त्यस्य चमरी नृपः । ३ नीतिप्रवर्तनाय ।

महीभृतस्तस्य च मन्मथश्रिया

विभूषितस्य स्वपुराद् विनिर्गमे ।

मृगेक्षणानां स्वगवाक्षपक्षतः

कटाक्षलक्षाः प्रकटीवभूविरे ॥१०३॥

दृशोऽनिमेषेण पदास्पृशा पदा

निजस्य चित्तस्य च तं प्रतीच्छया ।

विलामिनीनां हृदये रतिः स्वतः

स्फुटीवभूवाद्भुतरूपसंपदा ॥१०४॥

पुरस्मरागा इव तत्पुरस्मरा

रमाः समा दिग्बलयात् समागमन् ।

द्विधा नृपे तत्र जगत्त्रयीभुवां

मनोरमाङ्गे विषमायुधाश्रये ॥११५॥

अनङ्गभावादनिमेषदर्शना-

१ अनिमेषेण=निमेषाभावेन । २ पदं स्थानं न स्पृशति पदा-
स्पृक् तेन, पदा=पादेन । ३ जगन्त्रयजातार्थानां रमाः=श्रियाः ।
४ विषमायुधाः, स्मरोऽपि । ५ अनङ्गवदलिमभावादनङ्गं व्योम
सिद्धो वा "अनङ्गं खे चित्तेऽनङ्गस्तु मन्मथे" इत्यनेकाथः ।
अनङ्गभावे सर्वतो मुख्यभावे "अङ्गं मन्त्रिकगात्रयोः । उपसर्जन-
भूते स्यादभ्युपायप्रतीकयोः" इत्यनेकार्थः ।

दय कलाकेलिमयाशय भजन् ।
 द्विधाऽप्यतस्तत्प्रमये रसाश्रये
 नतभ्रुवां मन्मथविभ्रमोऽभवत् ॥१०६॥
 निमीलनभ्रंशजुषा दृशा भृशं
 सुरीगणे पश्यति संगताङ्गना ।
 पृथक् समालक्ष्यत तत्क्षणे चलैः
 कटाक्षमोक्षेगतिशाणितान्चलैः ॥१०७॥
 अनन्यमाधारणरूपमंपदं
 निर्णय तं यस्त्रिदशीभिरर्जितः ।
 मनोऽनुरागः स फलेग्रहाभवन
 भुवि-स्थितिं चातुर्धुर्यदीधरत ॥१०८॥
 पुरावतारादिदिने मुग्धाङ्गना
 वतेरुर्गर्हतरमोत्सवे नवे ।
 अमृन्तमभ्यामभं विवृण्वते-
 ऽनिमेषभावेऽपि न ताः श्रमं गताः ॥१०९॥

१ मन्मथस्य विभ्रमो यस्माद् यस्मिन् वामः. अयं जितः स्त्रीणां
 मन्मथविभ्रमोऽभूत् । २ भुवि=पृथिव्यां चातुर्धुरि=चातुर्यमुत्तरे,
 पक्षे भुविस्=स्वर्गे, आतुर्धुरि=दुःस्वधुरि ।

वशी जिनांऽपि स्ववशीभवेदयं
चलेक्षणत्वादितिधीरिवार्वशी ।

निनिन्द चित्ते स्वसुरावतारतां
निमेषनिःस्वैरधुनापि लोचनैः ॥११०॥

अदस्नदाकर्णि फलाढ्यजां वत
द्वयं श्रुतेः मांप्रतमीक्षितैर्दृशोः ।

वियुक्तिसन्तप्यति तत्त्वगिन्द्रियं
निनिन्दुंग्वं भुजगाङ्गना निजम् ॥१११॥

पुगन्तरस्थायिमृगक्षणास्तदा
दृशार्द्वयं नस्तदवीक्षि चाफलम् ।

श्रुतिप्रशंसां नु शशंमुराशयात्
शयालुभावेऽपि हितालिशालिनि ॥११२॥

निशम्य देवं वनपावनोद्यतं
प्रमोदते द्वैधफलस्पृशा दृशा ।

इति स्म चक्षुःश्रवसां प्रियाऽनले
स्मरस्वरूपे हृदयेऽधिदीपिते ॥ ११३॥

१ हिताः=हितकारिका या आलयः=सख्यः ताभिः शोभमाने ।
२ दर्शन-श्रवणरूपे ।

विलोकयन्तीभिर्जस्रभावना-

पुरस्सरं सर्वपदे स्मरोपमम् ।

न विस्मरत्वं समनीयत क्वचिद्

मनस्विर्नाभिर्दृढरागिचेतसा ॥११४॥

प्रमृत्वरे रेणुभरे वधूगणो

बलादमुञ्चेत्रनिर्मालनेष्वपि ।

न्यवेशयञ्चेतमि मा स्पृशन् रजो-

ङ्गजोऽप्यमेनं निधिवत्प्रियाशयात् ॥११५॥

लभेत चेतः किल वैक्रियक्रियां

प्रियां वरं स्यात् ममयेऽप्यमाशयः ।

अलम्भि मर्त्याभिर्मुप्य दर्शने

पुनः पुनः संगमनेऽप्यमंशयः ॥११६॥

भवेद् भवस्यानुभवः सुरात्मक-

स्तदा वरं तत्तुपवन्न मानुषम् ।

यतो मर्हाशस्य यशस्यदर्शने

१ 'मा स्पृशन्' इति शत्रन्तम् । अयं अङ्गजः कामः एनं रजः मा स्पृशन् इति, अन्याऽप्यङ्गजः चित्ताग्नोत्थार्यते महत्स्पर्श-शक्त्या ।

न विम्वलेशोऽपि निमेषनिर्मितः ॥११७॥
 न का निशि स्वप्नगतं ददर्श तं
 वशा रमात् तद्द्रुवभावनावशान् ।
 न का पुनः मंगमनान्मनस्तया
 प्रपञ्चमंचारिकया मखीकृता ? ॥११८॥
 शिरो धुनाना मधुनाऽधुनाऽशना-
 ज्जगाद् गोत्रम्बलिते च का न तम् ।
 उपायनं का न चकार कार्यधो-
 रधीरताभृच्च पुरः सुरप्रभोः? ॥११९॥
 मनोवलात् का ह्यवलापि नाभिलद्
 रह-स्थिताऽहर्निशतद्वशंवदा ।
 तदात्मताध्यानधवा रते च का
 प्रियाऽभवद् नामनकर्मणा प्रिये ? ॥१२०॥
 श्रुतेऽथ दृष्टेऽपि पुरोऽङ्गनां यदा
 स्मरस्ततापातिशयेन निष्कृपः ।

१ देवाग्रे द्वौकनं देवप्रसत्त्याप्ययं मिलति चेद् वरमित्या-
 शयः । २ एतद्दृष्ट्याने रतीं नानासनकरणेन दृष्टा भर्तुर्नाभूत् ।

तदा तदासक्तधिया च का ह्यध-

श्चकार वा न स्वमनोभवोद्भवम् ? ॥१२१॥

श्रियाऽस्य योग्याऽऽमिति स्वमीक्षितं

मदार्पणाद् दुर्पणधारिणी करे ।

अतादृशाङ्गामिदृशा कृशाशया

शयालुतायामपि निद्रया जहे ॥१२२॥

स्वयं विलेपाय च यक्षकर्दमः

करे तमालोक्य सुरुभ्या धृतः ।

स दुर्दमानन्यजदाहमाहमा-

दुवाह दुःग्वादिव हव्यवाहताम् ॥१२३॥

मनोभवन्मानवशेन मानवी-

नवीभवन्त्याऽप्यतदहनाधिया ।

विहाय भ्रमामपदर्पया कया

हताशयाऽवाङ्मुञ्चताऽभ्यनायि नो? ॥१२४॥

कृतेऽप्युपाये शतशोऽपैशोकया

यदा बभूवे न कदाचिदेकया ।

१ धिक्कारं न चकार, काममुपालभन । २ हता=भङ्गा आशा=
मनोऽभिलाषो यस्यास्तया । ३ सांचमया ।

तदा गृहीतव्यतिरेकशङ्कया

ने दर्पणः श्वासमलीमसः कृतः ॥१२५॥

गच्छाधीश्वरहीरहीरविजया-

न्नाये निकाये धियां

भृत्यः श्रीविजयप्रभारुयसुगुरोः

श्रीमत्तपारुये गणे ।

शिष्यः प्राज्ञमणेः कृपादिविजय-

स्याशास्यमानाग्रणी-

श्चक्रे वाचकनाममेघविजयः

शस्यां समस्यामिमाम् ॥१२६॥

इति श्रीनैषधीयमहाकाव्यसमस्यायां महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणि-

पूरितायां प्रथमः सर्गः संपूर्णः ॥ श्रीः ॥

१ नैषधीयचरिते प्रथमसर्गे ३१ श्लोकः । २ आशास्यमानाः=
गिष्याः ।

॥ अथ द्वितीयः सर्गः ॥

यथोह्यमानः खलु भोगभोजिना
रथेन विष्णुः प्रभविष्णुतेजसा ।
तथाऽधिगजः स रराज राजभिः
समं ब्रजन् राजपथे यथच्छ्रया ॥१॥
दिशोऽपि तूर्यध्वनिनाऽभिगर्जयन्
प्रमह्य व्रगन्निजभ्य पत्तनम् ।
यियामुग्ध्रेमग्वाजिगजिभि-
र्जगाम चक्रानुगमाऽध्वनाऽधिपः ॥२॥
अथाजगामाभिमुत्रः स्वर्मीमनि
नृपोऽपि भूमिः किल कुण्डिनेशिता ।
विदर्भजाया मैदनस्तथा मना-
रथं प्रजायाः मह गजभिर्विदन् ॥३॥

१ किंभूतोऽधिगजः प्रभविष्णुतेजसा उह्यमानः, किं० भोगैः
रसादिभिर्भुज्यते स्म तेन । २ मार्गेण । ३ मद्दयति हर्षयति
मदनः ।

गजाश्वशृङ्गारणया सतोरणं

पुरं ममन्तादममं विभूषणैः ।

अमौ ममौर्यं लघुना महाभृता-

नलावरुद्धं वयमैव वेशिनः ॥४॥

सदङ्गभृत्प्रत्ययितं पुग तदा-

ऽऽदि-वृद्धिकृन्-तद्धितवन्-सुमंगतम् ।

पदं स्वर्मापलंघुनाऽप्यमौ महा-

नलावरुद्धं वयमैव वेशिनः ॥

(पाठान्तरम्)

नृपऽनुरूपे निजरूपमपदां

जिने प्रयाणाभिमुखे दिशां जये ।

१ धारा यत्र नलध्यासं, महोन्मये तदधिकारान्; नरावरुद्धं
या " नरः कृष्णेऽर्जुनेऽपि वा " इति कोशः । रुक्मिणीवरणे
कृष्णेन रुद्धम् । २ पञ्चे अङ्गमंजाकारिप्रत्ययो जातोऽस्मिन्निति
प्रत्ययितम् तदादि=तद्विनाशागम्य वृद्धिकृन्, तद्धितपञ्चे
आदिवृद्धिकृन् । ३ हितवन्तां मित्रजनान्तैः सुमंगतं=मिलितम् ।
४ पदं=स्थानम् । ५ लघुना वयना, पञ्चे लघुना प्रत्ययेनाणादिना ।
६ महान् यः नलः=पर्यन्तदिना विषमस्थानं तेन वेष्टितं, ईदृशं न
इत्यपि, ' नलो गङ्गा कपो नडे पितृदेवे नलं न स्यात् पञ्चे ' इत्यने-
कार्थः । लावः=हृद्, रुद्ध=गोधस्ताभ्यां धर्जितं लोपप्रत्ययबाधर-
हित वा । अलावर्णेन ध्यासं पदम् । ७ पञ्चे युवापत्यप्रत्ययेन ।

पुरस्मरीभूय पुरन्दरः स्वयं

जयं चकारास्य परे पराजयम् ॥५॥

नरेशवर्गः स्वयमेव ढाकनं

दिदेश तस्मिन् बहुशः श्रुतिं गते ।

स्वविक्रमादद्भुतचक्रचङ्कमात्

पुरः पुगेऽभ्यंयुपि तत्पदे पदे ॥६॥

अनेकशः क्षमापकनीर्गनीकिनी-

पतिः परप्रीतिमतीरुदृढवान् ।

विशिष्य मा भामनरेन्द्रनन्दिनी

प्रियाऽस्य जज्ञे रतिवद् मनोभुवः ॥७॥

महस्रनेत्रस्य शर्चाव मोन्नत-

स्तर्ना हिमांशोर्गिव रोहिणी प्रिया ।

तथा दध्ने पञ्चमत्रक्रिणोऽर्हता-

मनोभवाज्ञैरुवशंवदं मनः ॥८॥

उपामनामन्य पितुः स्म रज्यते

१ परं=शर्चा । २ दध्ने=पुत्राय, धारयति स्म धा । ३ तीर्थक-
रपञ्चे अमनोभवं=अक्रामम्=अकवायम्, आज्ञा=ज्ञानं तस्यैकम्
अतितीर्थं वशंवदं=स्वयं, ततो विशेषणसमासः । ४ विश्वसेनाद्
दधान् क्रमागतामुपासनां परेशितुः एत्य रज्यते स्म ।

क्रमागतामष्टमकृत् परेशितुः ।
 स मागधं देवमनुस्मरन् वशी
 वशीचकागम्बिलपूर्वमण्डलम् ॥९॥
 प्रभाममेत्याऽप्यमुना व्यधीयत
 दिने दिन माञ्जमंगु बन्दिनाम् ।
 मुञ्चाद् निशान्ते वग्दामधाम्नि तै-
 द्विशोरवश्यं स्वलु वडयकर्मणे ॥१०॥
 तटं दधानो निकटं म मेन्ध्रवं
 धवः क्षितेः माधनया धनार्जनः ।
 पठत्मु तेषु प्रतिभृपतीनलं
 जिगाय देशेषु पुरस्मरेष्वतः ॥११॥
 उपत्यकास्थायिनृपालिरुद्धता
 कृताधिमेनानिर्णा प्रणाशभाक् ।
 वने गतार्पाशहयागमं भयाद्
 विनिद्ररामऽजनि शृण्वती नलम् ॥१२॥

१ सा=उपासना । २ श्रुते ३ नयोर्द्धयोर्द्विशोर्द्विगाराश्चि-
 मयोः ४ वश्यकार्याय । ५ कृतः स्मेनान्याम् आधि रण.=स्वंग्रामो
 यया सा । ६ वने नलं नृजविशेषं, गिरेर्नलं नालं वा गता=आश्रि-
 त्त्वर्थः ।

कथाप्रसङ्गेषु मिथः सखीमुखा-
 चिकीर्षुरस्यैव पुनः प्रसन्नताम् ।
 नता सतापा जनतापि नीवृता-
 मुपायनस्थापनया स्थिता स्थले ॥१३॥
 धने जने वा कृतराधने भटे-
 स्त्रणेऽपि तन्व्या नलनामनि श्रुते ।
 घनेऽपि च स्थातुमर्धारया रयात्
 तथा तदादेशदशाऽप्यधीयत ॥१४॥
 पराक्रमाच्चक्रभृतः परा क्रमाद्
 भटालिरामन्नतरा द्विधापि या ।
 द्रुतं विधूयाऽन्यदभूयताऽनया
 नगस्थया काप्युदरे दैरादरेः ॥१५॥
 महाहवः कापि भटेः कृताहवः
 समापतत् त्रम्यन्ति तत्र शात्रवे ।
 गिरौ स्थितं तत्प्रजया जैयादृते
 मुदा तदाकर्णनमज्जकर्णया ॥१६॥

१ मित्ररूपा जनता तस्या मुखान् । २ अरुंदरान्=भयान् ।
 ३ कृतपरस्परहानः । ४ जयं विना ।

स्मरात् परामोरैः निमेषलोचनाद्

वरं तमिश्राध्वनि लब्धवानयम् ।

शकादिकम्लेच्छजनैः कृताश्रयं

सुनिर्भयं साधयति स्म तंत्रयम् ॥१७॥

पथस्तमिश्रान्तरमीयुषः पते !

विभेमि तद्भिन्नमुदाहंगति मा ।

वदन्त्यभीः स्त्रीमणिमण्डलत्विपा-

स्यनं समुद्रद्योत्य कृतैव चक्रिणा ॥१८॥

सरिद्द्वये वार्धकिनाऽऽद्यपद्यया

बलं समुत्ताभयता नृपाज्ञया ।

जनन यूनः स्तुवता तदाभ्यदं

सुखः कृतोऽध्वा हि गतागताद्यतान् ॥१९॥

ततोऽवतीर्याद्भुतचक्रवान्धवो

विनिर्गतोऽब्दादिव चक्रवान्धवः ।

१ स्मरात्=स्मरणात् । २ परामोः पराः=प्रकृष्टा असवः= प्राणा अर्थाद् बलं यस्य । ३ अनिमेषलोचनाद् देवान् । ४ तमिश्राया गुहाया मार्गे । ५ अण्डत्रयम् । ६ तस्माद् मार्गाहं विभेमि । ७ अयनं=मार्गम् । ८ प्रकाश्य ।

स्फुरद्भुविम्लेच्छजनप्रमाधने

निर्देशनं नैषधमभ्यषेचयत् ॥२०॥

नैलस्य पृष्ठा निषधगता गुणन्

नृपेण दुर्गस्थरिपोर्विनिग्रहे ।

चरैर्निशम्याऽस्य परे शरण्यतां

प्रपेदिरेऽरण्यदशाविमोचनात् ॥२१॥

विधाय वेपान्तरमस्य विक्रमाद्

मिषेण दृढहिज्जचान्दचारणाः ।

यशः पठन्तः परदेशमैयरु-

र्गरुतमतः सर्पगणा इवाग्यः ॥२२॥

कृताजयः केऽपि पगाजयं ययु-

र्मयं प्रपद्याद्रिमयुर्निगमयम् ।

निगीय तन्कीर्त्तिस्थामथानया-

ञ्जहुर्मुहुस्ते मुमुहुर्भयादपि ॥२३॥

१. नितरां दर्शनं यस्य मदा चक्रियाऽर्चमभ्यमित्यर्थः । २. निष-
धानगरी कौशलदेशे, तस्या दृशं धीञ्चूपमदं चवगजं नृपम् । ३.
नृपेण नैषधेन निषयानगरानः सार्धं पत्रागताः स्वेव काः नल-
स्य=वर्षेण दिनल शानस्य गुणान् पृष्ठाः 'कथमत्र प्रवेशनिर्गमौ
स्याताम् ?' इति; तच्छरेः श्रुत्वा परे शरण्यतां प्रपेदिरे ।

भयेन भग्नेऽपि ह्ये रथे पथे
स्थिते विचक्रेऽवनिपे निपातिते ।

रमेन मेनापतिनाऽग्निमेनया
चिराय तम्ये विमनायमानया ॥२४॥

चमूपतिर्भूपतिराजमंनिधेः
प्रमाधयन् म्लेच्छपुगाणि तद्धनेः ।

घनं ललां, तत्प्रजयाऽपमानया
चिराय तम्ये विमनायमानया ॥

(पाठान्तरम्)

प्रियं प्रियां च त्रिजगत्त्रयिश्चिथौ
नरौ स्वरूपेण शचीपुरन्दरौ ।

ददर्श चक्री, नभमोऽवतीर्य तौ
कृताञ्जली भूमिभुजं प्रणेमतुः ॥२५॥

विनिन्यतुस्तावृषमाद्रिमीश्वरं
लिखाधिलीलागृहभित्तिं कावपि ।

१ कावपि इतीपसौ ईश्वरं=चक्रिणं श्रुषभकूटं निन्यतुः;
व=पुनः, तं=चक्रिणम् इति ऊचतुः इतीति किं, हे क्षितीश !
स्वनाम अधिभित्तिं लिख । २ 'कावपि इति चक्रिणा नोपल-
क्षितौ शचीन्द्रौ ।

स्वनाम मंमाधितभारतक्षितिः

क्षितीश ! वाचेत्युचितं तमूचतुः ॥२६॥

स विश्वमेनात्मजशान्तिचक्रिभृत्

ममाजगामात्र जयेन भारते ।

इति स्म सा कारुवरेण लंघिनं

जिनेशनामाभिननाम देवता ॥२७॥

कृताऽहंदर्चाविधिनाऽधिनायकः

स्थितोऽष्टमे स्पष्टतयाऽष्टमङ्गलः ।

हरेः स्म तत्राभ्युदयन्महोमहा-

ऽनलस्य च स्वस्य च मरुयमिक्षते ॥२८॥

मनोऽथेन स्वपतीकृतं नलं

वनाद्रिदुर्गस्थितमारुरुत्मुकः ।

ममुत्मुकः पञ्चमचक्रभृत् पुनः

स्वगात्रलेऽभ्यागमनेच्छयाऽचलत् ॥२९॥

पुरश्चलञ्चारुचमूपतेश्चमू-

१ हरेः=इन्द्रस्य । २ अभ्युदयस्तेजसा वद्वः । ३ मनसा
अस्वपतिः स्वपतिः कृतः स्वपतीकृतस्त्वं नलं=स्थानविशेषम्, न
विद्यते स्वः=आत्मा पतिर्यस्य स अस्वपतिः ।

निशि क मा न स्वपती स्म पश्यति ।
 नलस्थितारिभतिगेधनाद् वन-
 ग्रहेऽवरोधप्रतिबन्धनक्रियाम् ॥३०॥
 परैः कृता या नलदुर्गताकृति-
 र्धनेर्जनैः मेव च दुर्गताकृतिः ।
 अदृष्टमप्यर्थमदृष्टवैभव'-

द्वाप्य मेनापतिना व्यर्थायत ॥३१॥
 नलोदयस्याप्यनलोदयादभू-
 दभूतपूर्वा स्थितिगमतेजसा ।
 भवेदवस्थेयमहो ! क्षिप्तौ न यां
 करेति सुमिर्जनदशनानिधिम ॥३२॥

निर्मैलितादक्षियुगाच्च । नद्रया
 नलात् प्रणष्टारिवधूजनेन मः ।
 अवीक्षितोऽपि क्षितिशापिनेक्षितः
 स्मरादिवोच्चैः कुर्यात्त्रालकः ॥३३॥

१ निद्रया निर्मालिताद् नेत्रयुगाद्बालिनः । २ स्मरण
 स्मरः=ध्यानं ततः । ३ पत्रं करेण बालाः=केशास्त्रेयां चालकः
 कन्दर्पान् कचप्रहतन्परः ।

पेरासुतासावपि नायकेऽभवद्

हृदोऽपि बाह्येन्द्रियमौनमुद्रितात् ।

सविभ्रमा चक्रिणि वैरिणो वधूः

स्मरेऽतिविस्मेग्दशाप्यथाद्भुता ॥३४॥

छलत्स्वलत्पाद-प-यां-गतो वने-

नलादपि प्राप्तभयो भयोऽञ्जितः ।

अदर्शि संगोप्य कदाप्यवीक्षितः

प्रमीलया वा-धनलीलया निजः ॥३५॥

अभूत् सुरङ्गक्षणा रिपुस्त्रियो

१ मृतन्वप्राप्तौ । २ स्मरे जाग्रदशा । ३ छलन स्वलन
स चानौ पादेषु=पर्यन्तपर्वतेषु पयसं गतः । नलः=स्वस्थानम् ।
अनलो वा ततः प्राप्तभयः । अवीक्षितः=अविमृष्टः । यद्वा अर्था
क्षिणोति अर्वाक्षितः=अजापालस्तस्मान् तस्य वा । प्रमीलया=
निद्रया । संगोप्य कदापि निजः अदर्शि 'निजः' इति शेषः ।
निजः पुरुषः संगोप्यः स्वप्ने दृष्टः, यद्वा अधनन्वे न दृष्ट इति
भावः । वाधनलीलया=दुःखलीलयाः अधनलीलया=दग्धिभावेन
राजः स्नेनया लीलया यद्वा वा दग्धिः कृतः । कादशः निजः,
छलेन स्वलत्पाद यथा म्यान्तथा पयसं जलाय जले वा गतः ।
भया=दीप्या उञ्जितः=न्यक्तः । ४ 'सुरङ्गा' इत्युणादौ तथा-
प्यत्र ऋषयस्तान् सुरङ्गा' इति लोकोक्तिः । सुरङ्गा=भूम्यन्तर-
मार्गस्तद्वर्षणता, पक्षे रङ्गदर्शनम् ।

द्विषश्च सिंहासनभूः क्षमाभृतः ।
सर्माहिता यैव भुवश्चिरोदयी

रहस्यमस्याः स मद्रन्मर्हीपतिः ॥३६॥

अहो ! अहोभिर्महिमा हिमागमे

प्रपद्यते द्योतिभिरन्वहं यथा ।

तथा महोभिर्गरिमाऽरिमारणाद्

रणादवाप्यम्य समं स्वमेनया ॥३७॥

गृहोन्मुखीं भूरदिनैर्यियासती-

मभिप्रपेदे प्रति तां स्मरार्दिताम् ।

नृपोऽनुकम्पां चलनेऽतिगौरवात्

ततो गिरेः प्रापद्दुपत्यकां त्यकाम् ॥३८॥

स्वगांचलेऽप्याविरभूच्चलाचला

प्रजा प्रजारक्षणवार्त्तयाऽर्त्तिभृत् ।

तपत्तुपूर्त्तावपि मेदसां भराद्

न लेभिरे स्थूलनरा हि के व्यथाम् ? ॥३९॥

१ सिंहासनं भूर्गृहा । २ क्षमाभृतः=पर्वतस्य राहो वा ।
३ गृहस्मरणेन पीडिताम् । ४ त्यामेव त्यकाम्, त्यद्शब्दस्य
कप्रत्यये रूपम् ।

दरादरादाऽऽश्रितकन्दरान्तरा

निरन्तरायस्थितया तथा नगे ।

दिनानि हीनानि समान्यऽमान्यमा-

विभावगीभिर्बिभगं बभूवरे ॥ ४० ॥

स्वकान्तिकीर्त्तिव्रजमौक्तिकस्रजं

स्वतो गुणं योजयताऽऽशुगानुगम् ।

जिनेन को-दण्डकरणे मानुगं

नृपं ममुद्दिश्य गुणो न योजितः ? ॥ ४१ ॥

खगाद्रिराजं ममरेष्वतान्द्रितं

श्रयन्तमन्तघटनागुणश्रियम् ।

पराक्रमः पञ्चमचक्रिणः क्रमा-

न्निवार्य चक्रे क्रममेवनोन्मुग्धम् ॥ ४२ ॥

१ अमानिनी=मानरहिता या अमायाः=अमावस्या विभाष्यो
=रात्रयस्ताभिः समानि=तुल्यानि दिनानि तथा=प्रजया विभगं-
बभूवरे । २ आशुगः=बालः, वायुर्वा । ३ जिनेन कः गुणः=सं-
धि-विग्रहादिर्न योजितः सानुगं पर्वतशृङ्गस्थं नृपमुद्दिश्य ।
४ दण्डः करे यस्य तेन । ५ मानुगं=अनुगैः=सेवकैः सहितं यथा
स्यात् तथा । ६ क्रमसेवनं=पादसेवा, यदिवा चक्रिणोऽनन्तरा
संततिपरम्परा (क्रमः) ।

विगाजिराजन्यजनस्य धोरणे-
रणरणे दारुणरूपमपंदः ।

कदाचिदस्या युवधैर्यलोपिनं

जयं निशम्याजनि राजनिग्रहः ॥४३॥

नृपः प्रमन्नो हि धनाय माधनै-

स्तदन्यथाऽयं निधनाय बाधनैः ।

स्वगाद्रिराजोऽस्य निदेशदेशने

नैलोपिलोकादशृणोद् गुणोत्करम् ॥४४॥

तमेव लब्ध्वावमरं ततः स्मर-

स्वरूपभूपाय स्वगाचलेश्वरः ।

निजाङ्गनापूर्वमपूर्ववस्तुभिः

कृताधिकोपाय-नमन्मुदेऽभवत् ॥४५॥

वरैरमुष्याभरणैर्मणीमयैः

शरीरशोभाजयजातमत्सरः ।

१ स्वगाद्रिराजः अस्य=चक्रिण इति गुणोत्करमशृणोत् ।

२ आज्ञायाम् । ३ नलोपा ईदृशो यो लोकः प्रत्ययितस्तस्मान् ।

नञ्प्रतिरूपकेण 'न' इत्यनेनाव्ययस्वमासः । ४ भूपाय कृताधि-

कोपाय नमन्, पश्चे कृतं यत्रधिकम् उपायनं तेन मद्यति

हृष्यति यः स कृताधिकोपायनम्, क्विपि रूपम् ।

तदा परः कोऽपि युयुत्सयाऽपतद्
 बलस्य नाशाय ससौप्तिकाशया ॥४६॥
 शराशरि व्यक्तगदागदि क्रुधा-
 ऽऽयुधाऽनुधावद्भटकोटिदारुणः ।
 अमांघशक्त्या निजश्वेन मूर्त्तया
 रणोऽभवद् भूरिभयाय भूभुजाम् ॥४७॥
 अनीकिनीनामधिपैरनेकशः
 म युध्यमानोऽपि निरुद्धमानमः ।
 म्वसेनया कोऽपि विमुक्तमार्गण-
 स्तया त्रिनिर्जेतुमित्येष नैपधम् ॥४८॥
 अकारि येन श्रवणातिथिर्गुणः
 क्षणं परिक्षिप्तमहम्भमार्गणः ।
 विभिद्य मेनापतिना शरैरुरः
 पुरःप्रदोषे म यमार्तिर्थाकृतः ॥४९॥
 मनःप्रसक्त्या विजयः श्रुतौ धृतः
 क्षमामुजा भीमनृपात्मजालयः ।

१ भीमनामा यः नृपान्मजो=राजपुत्रः स एव आस्यः
 स्थानं यस्य सः, विजयविशेषणम् ।

प्रदाय तस्मै गजवाजिराजितां
यथेच्छया देशभुवं पराजिताम् ॥५०॥

ततः प्रयाणादवतीर्णकन्दरा-
प्रपातदेशस्य नृपस्य तत्परम् ।

तदुच्चधैर्यव्ययमंहितपुणा-

ऽरिणां रणोऽभूदरिणाऽसृजाऽरुणः ॥५१॥

क्रमेण मेनापतिनाऽर्हदाज्ञया

बलेन जिग्यं मुरमिन्धुनिष्कुटम् ।

वशीकृतस्तत्र वमञ्जनोऽङ्गिनां

स्मरेण च र्वात्मशरामनाश्रयः ॥५२॥

अमुष्य धीरस्य जयाय साहसी

वशीकृतश्चक्रमुचा स चक्रिणा ।

ततः प्रयाणे गजवाजिराजिभिः

१ परैः अजिताम् । २ अरिणां=वरिणा सह रणः, अरिणां=
सक्रेण, असृजा=रुधिरेण अरुणः=रक्तः । ३ अङ्गिनां=मूर्तिभृता
कन्दर्पेण तेन जनः वशीकृतः । ४ स्वं=धनम्, आत्मा=निजः
तस्य शराः=आसनानि तेषामाश्रयः=आधारः । पक्षे धनार्पकः
देहेन शराणां=जलानाम् आसनानि बहुभित्यर्थः "शरं जले शरः
पुनर्दधिसरे काण्डतेजनयोरपि" इत्यनेकार्थः ।

समं समादाय समा विभूतिकाः ॥५३॥
 बैलाध्वनि द्वेषिबलं दधद् ध्वनिं
 तदा खलु ज्यां विशिखैः सनाथयन् ।
 पुरस्मरीभूय त्रमूपतिः स्वयं
 रुग्घ तत्प्राणदबाणमंचयैः ॥५४॥
 पुरः स्फुरन् कोऽपि सुरश्चमूं सृजन्
 भयानुगं भैरवफेरवारवैः ।
 निमज्जयामाम यशांमि मंशये
 युयुत्मुग्म्या विविधायुधैः क्रुधा ॥५५॥
 तदा तदावंशविनाशनाशया
 पुरन्दरः मुन्दरधीरुदायुधः ।
 यशांमि तेनेऽस्य जयोदयादनु
 स्मरंस्त्रिजेर्काविजयार्जितान्यपि ॥५६॥
 अनेन भैमीं घटयिष्यतस्तथा-
 ऽभ्यमित्त्रभावादनुगां बलस्य च ।

१ समाः=सकलाः, विभूतिकाः=विभूतीः । २ सैन्यमार्गे ।
 ३ 'कृपालपाणिः मह मेनयाऽरुधन् इति वा पाठः । ४ प्राणाद्
 ध्वन्ति=अण्डयन्ति प्राणदा बाणास्तेषां संबन्धैः ।

अभूद् विलम्बः सुगमिन्धुमैकते
 कृताष्टमस्यापि जिनस्य चक्रिणः ॥५७॥
 प्रमन्नया स्वःमरिता तनूभृता
 विधेरवन्ध्यच्छतया व्यलामि तत् ।

विमुद्रपद्माननया सविभ्रम-
 प्रकाशवद्दर्शनयाऽप्ययौद् नृपः ॥५८॥
 मरालगत्यां-विलमन्नरङ्गया
 न गङ्गया निर्मितचक्रमङ्गया ।
 अभेदि तत्तादृगनङ्गमार्गण-

र्मनोऽस्य नारीवपुषाऽपि च प्रभोः ॥५९॥
 कृतं मनोभूवशवर्त्ति कान्तया
 मरोजकोशस्तनहंमकम्पृशा ।
 बलं तया तत् ममभेदि मार्गणै-
 र्यदेस्य पौष्पैरपि धैर्यकञ्चुकम् ॥६०॥

१ 'अयौन् इति क्रिया 'यु मिभ्रणाभिभ्रणयोः' । २ आविला
 =रागेण कलुषा सत्ता=मन्दावां यस्य ईदृशो रङ्गः=चित्ताभिप्रायो
 यस्यास्तथा, पञ्चे विभि.=पक्षिभिर्लसन्तस्तरङ्गा यस्यां सा तथा ।
 ३ अस्य=प्रभोर्मनः स्त्रीरूपधारिण्या गङ्गया न अभेदि । ४ अस्य
 बलस्य अर्थाद् भटस्य ।

किमन्यदद्यापि यदस्रतापितः

शिवो वशीन्द्रः शिवया वशीकृतः ।

स्मरेण लक्ष्मीकरणेऽपि लक्षशो-

ऽप्यलक्षधीर्नाप्येत लक्ष्यतां प्रभुः ॥६१॥

हरिर्यदामीज्जलधीहिताश्रयः

पितामहां वाग्जिमाश्रयत्यहो ! ।

अनङ्गजं तापमुपेत्य, मोऽप्यभू-

ज्जिनेश्वरं ऽनङ्गज एव माङ्गजे ॥६२॥

मदङ्गमङ्गं कुलशालशालिनीं

मितां निजाज्ञां दधतं स्वरूपतः ।

स्मरं तनुच्छायतया तमात्मनः

परं प्रभुर्नाक्रमितुं मनांभवः ॥६३॥

प्रमाधितेऽस्मिन् भरते मर्द्दाभुजा

जनाऽपि नानाविषयान् प्रपन्नवान् ।

मदाग्नामक्तरुचिः मरित्तटं

१ निष्कपटमतिः । २ न लक्षणां=वेध्यनाम आप्येत । ३ जलधीं
इहितः=वाञ्छित आश्रयो यस्य । ४ अनङ्गजः=अपुत्रः=वन्ध्य
इत्यर्थः । ५ साङ्गजे=सपुत्रे ।

शशाक शङ्के न स लङ्घितुं नरः ॥६४॥
 उरोमुवा कुम्भयुगेन जृम्भिनं
 मनोभुवो दुर्गधिया जिघृक्षतः ।
 चमूपतेः माऽरमताद्भवे निशो-
 ऽप्यतीरभावेन मतिः मतीरते ॥६५॥
 क्रमात् प्रयाणेऽस्य पुरस्मराः पुरां
 नत्रोपहारण वयस्कृतंन किम् ।
 अधीश्वराः स्वानुगतां गताः स्वयं
 प्रमाद्य भेजुः सकलास्तमुडलम् ॥६६॥
 जयादहंपूर्विकया स्ववाहिनी
 ससाहसोत्माहतयाऽवगाहिनी ।
 त्रपाः सरिद्दुर्गमपि प्रतीर्य मा
 स्वतः परावृत्त्य ददौ स्वदौर्जने ॥६७॥
 स्वदुर्गभङ्गे भवनेऽवनेर्जने
 वने विलभे जडता हसत्रपा ।

१ चमूपतेः=नैषधस्य सतीरते मतिः अरमत २ अपागतया ।
 ३ स्वतः=धनात् = धनं गृहीत्वा त्रपा ददौ दौर्जने=दुर्जनसमूहे ।

भयाद् रिषूणां नृपतेः स्फुरन्महो-

ऽनेलस्य तन्वी हृदयं विवेश यत् ॥६८॥

अपहुवानस्य जनाय यन्निजाः

प्रजाः क्वचिच्छेलवनादिषु द्विपः ।

मृगेक्षणानामभवच्चला दशा

मृगेक्षणानामिव भूमिभृद्भयात् ॥६९॥

अजन्यतश्चञ्चलया दधद् रिपो-

ग्धीरतामस्य कृतं मनो भुवा ।

अनाधिपत्यं दिशतीममुं स्वतः

स्वतः स तत्याज मंगजराजताम् ॥७०॥

धवे भुवा वा विधवे वधूजने

द्विषां वियोगादसुखं यदुन्मुखम् ।

अत्रोधि तज्जागरदुःखसाक्षिणी

१ रिषूणां हृदयं जडता विवेश नृपतेर्भयान् । २ “ अनलो-
ऽनिले वसुदेवे वसो वह्नौ ” इत्यनेकार्थः । ३ तन्वीव तन्वी
लुप्तोपमा । ४ भुवा भूम्या अस्य=चक्षिणः रिपोर्मनः अधीरतां
दधत् कृतम् । किं० भुवा, अजन्यतः=युद्धान् चञ्चलया । अमुं
भुवं सः=रिपुः स्वत एव तत्याज । ५ राजराजता=ऐश्वर्यं तेन
सहितां भुवं तत्वाजेत्यर्थः ।

तडागभागस्थरथाङ्गपक्षिणी ॥७१॥

समुच्छलद्राजिरजाभिरञ्जमा

नभस्तले संतममाकुले-रिपोः ।

पुरश्चलैश्चक्ररुचा-सुहृत् कृता

निशा च शय्या च शशाङ्गकोमला ॥७२॥

नृपप्रतापाम्बुजबान्धत्रोदये-

सुहृद्रघूनामिव वर्धने श्रियाः ।

१ चक्रवाकी । २ अरिपोः=मित्रस्य निशा सुहृत्=प्रिया कृता पुरश्चलैश्चक्ररुचा शशिसुन्दरा । रिपोः=द्विपः चक्ररुचा असुहृत्=प्राणहरी निशा कृताः शय्या शशानाम् अङ्गः=चिह्नं यस्यामीदृशी कोमला च "कोमलं मृदुले तोये" । ३ सैन्यं चक्रं वा । ४ अनसु=अप्राणं हृद् येषामीदृश्रिपूणाम् : सुप्तु हरतीति सुहृत्-चौरः । नृपेति० चक्रिणः प्रतापसूर्योदये सति मित्र-स्त्रीणां भोगादिना निशा प्रियाऽभवत् । प्रतापसूर्यस्य नित्यत्वान् चौरस्त्रोणां न प्रियाऽभवत्, रात्रौ चौर्याधिकारान् चौर्यप्रवृत्ते-रभावात् । यथा, अकारप्रभेयाद् असुहृद्रघूनां रात्रिः प्रिया नाशनावसरत्वान् । सुहृन्मृगीदृशां=मित्रस्त्रीणां रात्रिर्न प्रिया, प्रतापसूर्यस्यास्तप्रापणशङ्कया इव । वर्धनं=छेदनं वृद्धिर्वा । धन-प्राप्तौ स्त्रीणामन्नः पुररूपत्वेन निशायां कार्यकरणादिना प्रिय-त्वम् असूर्यपश्यत्वान् । पक्षे धनच्छेदने वनेऽपि यथेच्छं भ्रमा-भावाद् निशा प्रिया निरलंकारवसनत्वेन न स्यात् । शशानां जीवानाम् अङ्गः=चिह्नं तेन सुन्दरा च न स्वभूयेः ।

प्रियाऽभवत् सा-न-सुहृन्मृगीदृशां

निशा च शय्या च शशाङ्ककोमला ॥

स्मरोपतप्तोऽपि भृशं न स प्रभुः

प्रभोर्निदेशेन विना कदाचन ।

चमृपतिर्भीमभुवा कनिष्ठया

वशीकृतस्तां परिणेतुमुच्चधीः ॥७३॥

नृपस्य तद्भावविदो निदेशतो

त्रिदर्भराजं तनयामयाचन ।

रमेन मेनापतिरप्युदृढवान्

निगृढभावामपि तां तदन्तरे ॥७४॥

कृपाणतः केचन केऽपि चक्रतः

परेऽपि तैन्मार्गणवेधमार्गतः ।

त्यजन्त्यमृन् शर्म च मानिनो वरं

भुवि स्म मन्येऽस्य ममीपमागते ॥७५॥

अयाचितैरेव नयाञ्चितैर्जया-

दूपायनेगगमनादुपार्यनम् ।

१ परिणेतु न प्रभुः=न समर्थः । २ चमृपतिः=नैपथ्यः । ३ मार्गणाः=बाणाः । ४ मार्गम् ।

कृतः प्रमन्नः स यतो महाशया-

स्य जान्त न त्वेकमयाचितव्रतम् ॥७६॥

मृषा विषादाभिनयादयं क्वचिद्

नृपाय नूनं नमते स्वतेजसा ।

तदीयदुर्णीतिनिवारणच्छया

रणच्छया म्बुधमप्युगादिशत् ॥७७॥

यदा प्रयाणान्तरितापि भामजा

जुगाप निःश्वासतर्ति त्रियं गजाम् ।

मिषेण केनाप्यवगम्य तज्जनाद्

निनाय तां क्वाप्यवलम्ब्य मनिधिम् ॥७८॥

नेवाप्यथामन् निधयः स्त्रियोऽजुगा

भुवा निगृढा अपि साधनात्प्रभोः ।

विशेषेणम्याधिकचन्द्रभागतः-

र्षणात्सितास्या इव मुद्रयान्तिके ॥७९॥

क्वचिच्च दानावसरे विमुद्रणाद्

१ नवापि नवसंख्या निधय आसन् । २ भूम्यन्तरे । ३ विले-
पनमत्र मुद्रणाय कृतं तत्र कर्पूराधिकक्षेपात् । ४ सितास्याः=
प्रस्रस्य उज्ज्वलाननाः, 'षिञ् बन्धे' निबन्धास्या वा ।

विभेद शङ्खस्य निधेः स धैर्यकम् ।
मुखे तथा भीमभुवांऽर्धचन्द्रता-

विभावनाच्चापललाप पाण्डुताम् ॥८०॥

शशाक निह्नांनुभयं न तत्त्रिभ्या

प्रियाशयं साम यदा म चाश्रयन् ।
तदीयकोपस्य जिर्हापुत्रतमा

तदा चकारानुनयं नयं विदन् ॥८१॥

पुरस्थितां तामनुनीय माशय-

मयं ब्रभाषे यदलीकृवीरिताम् ।

क्षितीश्वरः किं क्षितिमीक्षमेऽधुना

मयि प्रिये विप्रियमादधामि किम् ? ॥८२॥

ततः प्रियामित्यनुनीय मत्त्वतः

ममाधिमाधाय निजात्मनात्मनि ।

समाज एवाल्पितासु वैणिकैः

प्रणीतवीणासु रराज राजभिः ॥८३॥

१. अधिकस्वर्णभूषणादिप्रकटनाम् “चन्द्रोऽम्बुकास्ययोः
स्वर्णे सुधांशौ कर्पूरे कम्पित्ये मेचकंऽपि च” इत्यनेकार्थः । २
“पाञ्चालः स्त्रीषु मार्दवम्” इति नीतिम् ।

सधर्मधीः कर्म मशर्मनर्मणे

प्रवर्तयन् मद्यवहारधारणः ।

न वीतरागः स विनिश्चयात् पुन-

र्मुमूर्च्छं यत्पञ्चममूर्च्छनाम्बपि ॥८४॥

अवाप सापत्रपतां स भूपति-

गुरुत्वमन्यत्र नयाय शिक्षयन् ।

प्रशस्यमुद्दिश्य दयादमक्रमं

पुरः पुरश्चात्मविबोधनक्षमम् ॥८५॥

दैधार यो वा चरणेऽतिकौशलं

जितेन्द्रियाणां धुगि कीर्तिनास्थितिः ।

दैधारयोवाच रणेऽतिकौशलं

स मार्गणीये विषयं श्रयन् स्वयम् ॥८६॥

पुरः प्रयाणे न्यरुधद् न कोऽप्यमुं

यियामुमग्रे म्वलु हस्तिनापुरम् ।

१ अन्यत्र=लां के सापत्रपतां शिक्षयन् । २ यो रणे इति कौशलं
दैधार । ३ द=दान तत्र धारया=जलस्य निरन्तरतया उवाच ।
४ रणे=शब्दे धुने । ५ अयोऽप्यामतिक्रान्तम् । ६ मार्गणीये=याच-
कसंबन्धित, 'रणे' इत्यस्य विशेषणम् । ७ विषयं=देशम् । ८
श्रयन्=भजन् ।

असंख्येऽसंख्यैरिविक्रमे

विना श्रमं भङ्गमुपेयुषि क्रमात् ॥८७॥

अमाधयन्त् माधनमप्यबाधया

स भारतं प्राप्य जयादनारतम् ।

प्रताप भानाबुदयाद्रिमानुनि

क्रमेण तत्र स्फुटतामुपयुषि ॥८८॥

अलं नैलं रोद्धुमिदामवन्नमी

भ्रमीर्भजन्तो रिपवोऽस्य कानने ।

क्वचिद् विमृष्टं विपमस्थलेऽचले

जलेऽतिदुर्गं स्वत एव दुर्गताः ॥८९॥

नयं विनिन्युः प्रचलन्नृणां बलं

गुणा विवेकंप्रमुखा न चापलम् ।

ततः सुम्वायाजनि तन्निवेशनं

१ पुरःप्रयागं कीदृशं, असंख्येः="सैतो पाल्यालिसंख्येः" इति कोषान् संतुष्टिते । "शम्ये जले चित्रे यौद्धव्रतभेदे शम्भरो दानवान्तरे मन्मैणगिरिभेदेषु" । असंख्येः=प्रयत्नः वैरि-
विक्रमः । २ "विना श्रमं नश्यति नस्य तेजसा" इति वा पाठः ।
३ पर्वतादौ स्थानविशेषम् । ४ स्वतः=धनान्, दुर्गताः=दुरिद्राः ।
५ बलं गुणा नयं=नीतिं निन्युः, न पुनश्चापलं=चपलत्वं निन्युः ।

स्वमीमि देशेऽपि च तत्प्रवेशनम् ॥९०॥
 नयप्रवार्दा प्रतियानमानदन्
 पटुः पदव्यां पटहस्तथार्हतः ।
 स्मैरः स्मरन्त्यामैनिरुद्धमेव यद्
 विरुद्धतां वारयति स्म संगतौ ॥९१॥
 नृपे प्रजायां सकृपेर्नयाव्यया-
 दनीतिकृद् भीतिमुपैति दुर्जनः ।
 रविच्छविर्नो किमुलृकमूकतां
 सृजत्ययं सर्गनिमर्ग ईदृशः ॥९२॥
 भेनङ्गत्रिहं स विना शशाक नो
 प्रवक्तुमन्यत् तदनन्यमानसः ।
 यथा भवे भावि तथैव भावना
 पुरः स्फुरेद् धातुरिहातुरे हृदि ॥९३॥

१ स्मर्यते इति स्मरः=लोकैः स्मरणयोग्यः । २ सरन्त्यां=
 स्रजन्त्यां पदव्यां=एकपदीमार्गविशेषे । ३ अनिरुद्धं=चपलं नरं
 विरुद्धतां वारयति स्म । ४ अनङ्गा इह सिद्धास्तेषां चिह्नं ज्ञानं
 विना । ५ यथा भावि=अनागतं वस्तु भवे=संसारं, तथैव भावना
 धातुर्मनसि पुरः स्फुरेत् ।

अलं विरक्तोऽपि न राज्यधूर्भराद्

यदासितुं संमदि यत्नवानपि ।

नियोगिनोऽप्यस्य स योगिनांऽङ्गिनो

विनोदहेतून विदधे मंदःमदः ॥९४॥

ततः समुत्थाय वने तर्पास्वना

यशास्वनाऽनेन ममं ममामितुम् ।

क्षणं तदागमविहारकेनवा-

दभाजि राजापि तदीयमण्डलम् ॥९५॥

तदन्तरं दन्तुरिते नभाऽन्तरे

शरैश्चलद्भिः कग्वालचालनैः ।

निदेशलाभाय नरेशपेशलं

निषेवितुं देशमियथ नैपथः ॥९६॥

अथ श्रिया भर्त्सितमत्स्यलाञ्छनः

क्वचिन् परोपहतमण्डलश्रुतेः ।

स यानहेतुं पटहं स्फुटं दृशा-

प्यवीवदद् योर्धाविवांधनान्मनाः ॥९७॥

१ मुक्त्वा । २ सवसि सीदन्तीति सवःसदः तान्
३ रादशब्दः तत्र तृतीया ।

स्वतन्त्रमामन्त्रणयाऽप्यमीमिलत्

समं वयस्यैः स्वरहस्यवेदिभिः ।

चलाचलं भूपवलं क्रुधा ज्वलद्

महोज्ज्वलं स्वामिविधेर्विधित्सया ॥९८॥

क्षितीशिता मन्यपतेर्गिरा गुरुः

स्वतेजसे वाऽगरुवद् रिपून् दहन् ।

पुगेपकण्ठं मवनं किलेक्षिता

न्यवेशयद् वस्त्रकुटीः पटीयसीः ॥९९॥

स्वयं ममारोढुमना निगूढधी-

स्तुरङ्गमं निस्मममष्टमङ्गलम् ।

रयादुपानेतुमहेतुयोगतो

दिदेश यानाय निदेशकारिणः ॥१००॥

अमी ततस्तस्य विभूषितं सितं

यशोभिरीशस्य दिशोऽभितः स्थितैः ।

अतुच्छपुच्छे तदुरःखुरे पुनः

सुपर्णकीर्त्येव च मूर्त्तया श्रितम् ॥१०१॥

उपाददुस्तस्य तुरङ्गपुङ्गवं

जवेऽपि मानेऽपि च पौरुषाधिकम् ।
 धरां समुत्सृज्य नभो यियासया
 निजक्रमैराक्रममाणमुच्चकैः ॥१०२॥
 हयं सपक्षैरुभयांशसंगतै-
 नरेशवस्त्राञ्चलरूपशालिभिः ।
 द्विधा विपक्षं किल जेतुमुद्यतं
 परेऽपि मत्वाऽवमरं परं पुरः ॥१०३॥
 उदीतपक्षैरिव सादिनि स्थिते
 तदंशुकस्योभयपार्श्वतोऽञ्चलैः ।
 उपाहरन्नश्वमजस्रचञ्चलै-
 रैमी विहङ्गैः सह यातुमुत्सुकम् ॥१०४॥
 दिशां जयायोद्धुरमाघने मार्य
 नवं घनं साधु न बन्धनं पुनः ।
 इतीव रोषादतिशायिपौरुषात्
 खुराञ्चलैः क्षोभितमन्दुरेगदम् ॥१०५॥
 अथान्तरेणाऽवदुगामिनाऽध्वना-

१ चीनां पक्षं वैरिणं वा गमनस्पर्धया, यद्वा विपक्षं=गुरुं
 वतुकान्त्या । २ अञ्चलैः=प्रान्तैः । ३ अमी=सेवकाः ।

ऽऽशयेन हेषारवमाप्तुमुद्यतम् ।
 अहंकृतिः शुद्धमतेर्न संगता
 हिताय लोकैरिति मौनमागतम् ॥१०६॥
 यथा मुखे पृष्ठपदे तथा स्थिति-
 निशीथिनीनाथमहःसहोदरैः ।
 करैरितीवाश्रितमुज्ज्वलैरलं
 निगालभागेऽप्युरसा समैः समैः ॥१०७॥
 महोदयं स्वामिनि कामितं जया-
 दुपादिशङ्घिः परितस्तथोर्ध्वगैः ।
 निगालगाद् देवमणेरिवोत्थितैः
 स्वगैर्मयूखैरिव सेवितं पुनः ॥१०८॥
 प्रभावभारैर्भविता स भूमिभुक्
 समारुहन् मा सविता सहस्ररुक् ।
 सदावदातैरिति मञ्जुराजिभि-
 विराजितं केशरकेशगदिमभिः ॥१०९॥
 अजस्रभूर्मातृकुट्टनोद्गतै
 रजोव्रजैर्दूरत एव गत्वरैः ।

विरोधभावाद् मलिनैस्तनुत्विषा

विषादयोगादिव नाश्रितं क्वचित् ॥११०॥

भुवः स्वमातुर्विरहामहैः पुन-

रुपास्यमानं चरणेषु रेणुभिः ।

पतद्भिरेतत्महनं त्रिकीर्षुभिः

पदप्रणामे हि सतां प्रमन्नता ॥१११॥

सुवर्णपर्याणमर्णामयाण्डजै-

र्वित्रिरूपैः परितांऽनुवेष्टितम् ।

स्यप्रकर्षाध्ययनार्थमागतै-

स्तदीयताक्षर्याभिधयाऽधिभूधिया ॥११२॥

सपक्षभावात् प्रमरे मरेम्वतां

दिदृक्षुभिर्मइक्षु रजःकणच्छलात् ।

पदप्रमक्तैः मततं ममन्वितं

जनस्य चेतोभिरिवाणिमाङ्कितैः ॥११३॥

चलाचलप्रोथनया मर्हीभुजे

निबोधयन्तं च सुगन्धिबोधने ।

कन्धिमपक्षिचित्ररूपैः । २ अधिभूः=स्वामी तादर्थ्यः तद्बु-
द्ध्या ।

चतुष्पदेभ्यः प्रणयेऽपि चाधिकं

स्वमश्ववर्गे पुरुषे मुग्धावहम् ॥११४॥

खेरवेक्ष्याश्वगणे गतेर्भिदः

स्ववेगदर्पानिव वक्तुमुद्यतम् ।

तदीयशिक्षाविधये वियत्कृत-

क्रमं सिसृक्षुं त्वदमीयमान्द्यतः ॥११५॥

क सूरसूतानुजधीः क मे प्रभा

द्युनाथजस्येत्यभिधातुमुत्सुकम् ।

अलं गिरा वेद किलाऽयमाशय

महाशयश्चेति विमृश्य मौनिनम् ॥११६॥

विजेतुमुच्चैःश्रवसं हयं हरं-

भयादिवोच्चैर्ध्रुवमुल्लमत्पदम् ।

१ प्रणये=ज्ञेहे, च=पुनः सुगन्धिज्ञानं स्वम्=आन्मानम् अधिकं
राज्ञे ज्ञापयन्तम् । २ प्रत्यहं भिन्नभिन्नगतिभेदान् । ३ अमीषां रवि-
हयानाम् इदम्=अदमीयं मान्द्यं=मूर्खत्वं गतिमन्दतां वा । ४
गरुडः । ५ 'अश्वाः सूर्यादुत्पन्नाः' इति कविस्मृतयः । ६ उच्चैः-
श्रवसं विजेतुमिव उल्लमत्पदम् उच्चैर्लसन्तौ पदौ क्रमौ यस्य
तम् । हरेः=इन्द्रस्य मम सगात्रिणः हयस्य गतौ मनः मा व्यरा-
ङ्गीदिति हेनोमौनमास्थितम् । मौनिमिह संबरं निघर्तनं शुनैश्च-
रत्वमाभितम् इति भयाद् ध्रुवम् ।

न वैमनस्यं घटते सगोत्रिणः

स्वयं ह्यस्येति च मौनमास्थितम् ॥११७॥

महारथस्याध्वनि चक्रवर्तिनः

परः प्रयाणश्रवणादद्बुवत् ।

अमंस्त तत्राशरणः शरण्यता-

मैरण्ययोगस्य निशां विशां दिशा ॥११८॥

ह्यं तमारुह्य जयं पुरस्थितं

स मन्यमानः प्लवमानमानसः ।

परानपेक्षोद्बहनाद् यशः सितं

प्रमोदकामोदोधिषाऽविशद् वनम् ॥११९॥

चमूचराणामतिचारुखेलनैः

परस्परप्रेरणवादिमादिनाम् ।

रदावदातांशुमिषादनीदृशां

बभौ विभुस्तत् पिबतां यशोऽन्तरे ॥१२०॥

१ शत्रुः । २ अरण्यवासस्य तथा निशां=रात्रीणां शरण्यतां
बुबुधे विशां=नराणां दिशा=मार्गेण । ३ प्लवमानं-विस्तीर्यमाणं
मानसं=मनो यस्य सः । ४ आमोदो=हर्षः परिमलो वा । ५
अनीदृशां=द्विषां यशः पिबतां सादिनामन्तरे विभुर्बभौ ।

ददर्श तं सादिगणं समीरणै-

र्द्धिधाकृतस्पर्धनवर्धनं प्रभुः ।

प्रमृत्वैर्वाजिबलैश्च सत्वरै-

र्हमन्तमन्तर्बलमर्बतां रवेः ॥१२१॥

सिनत्विषश्चञ्चलतामुपेयुष-

स्तुरङ्गरङ्गनिवहस्य चास्यतः ।

श्रमात् पतत्फेनमिषादरेर्यशो-

निपातनं मर्दनहेतु सोऽस्मरत् ॥१२२॥

विधूनतो वैरियशोऽधुनाऽधुनाद्

मिषेण पुच्छस्य च केसरस्य च ।

तदा तदाश्वस्य पदात् पदान्तर-

स्पृशः समाश्वस्य जनानयं श्रमात् ॥१२३॥

प्रभोर्यशोऽपि प्रममार सर्वतः

क्षमातलं वाऽऽप्यै नभस्तलं पुनः ।

१ आश्वस्य पुच्छस्य च=पुनः केसरस्य विधूनतः कम्पित-
स्य मिषेण वैरियशोऽधुना=चकम्पे, अन्तर्निर्गर्धः । किं कृत्वा,
पदान्=स्थानात् पदान्तरस्थान् जनान् समश्वस्य । अयं=चक्री ।

२ आप्यै=प्राप्य ।

स्फुटं चलच्चामरयुग्मत्रिह्रनै-

र्बभूव रूपं तदस्त्रण्डपिण्डितम् ॥१२४॥

विनोदमिद्धयै म नुनोद सोदरं

गरुत्मतः स्वं पुरतोऽश्वमाशुगम् ।

सितातपत्रोद्भवदंशुमण्डलै-

गनिह्रुवानं निजवाजिगजताम् ॥१२५॥

अपि द्विजिह्वाभ्यवहागपौरुषे

रूपेव धिक्कारकरे गरुत्मति ।

हयेऽधिरूढश्च वमुन्धराधवः

पराजयायैव म-दा-नवद्विषः ॥१२६॥

स्फुटीकृता श्रीरमुनेन्द्रधन्वनो

सुखानुष्कतायतवल्गुवल्गया ।

हयेन तत् किं न म चक्रभृजिनः

महस्रनेत्राकृतिमान् भवेदहो ! ॥१२७॥

१ "स्वरूपमादेशि नदीयमेव किम्" इति वा । २ तस्य
वशसः संपूर्णपिण्डितम्, प्रतिस्थानमन्त्रगडनायोगान् । ३ रुषा
इव=कोधेनेव । ४ सदा सर्वदा अनन्तः=त्रीर्णाः, नवा वा; स
चक्री; शनवद्विषः=कृष्णस्य पराजयाय=भङ्गाय ।

जिनो मनोभूविषयं स्वरूपतो

यमश्वमारुह्य जिगाय विस्मयात् ।

उपेयिवांसं प्रतिमल्लतां रय-

स्मये जयात्तं मनमः स्मरेन्न कः ? ॥१२८॥

विभुर्दधौ कांचन काञ्चनत्विषं

स्वकीयतन्वाऽद्भुततेजसा पुनः ।

तदा प्रभां वाहनमस्य तां रय-

स्मये जितस्य प्रसभं गरुत्मतैः ॥१२९॥

गच्छाधीश्वरहीरहीरविजया-

म्नाये निकाये धियां

भृत्यः श्रीविजयप्रभाख्यसुगुणेः

श्रीमत्तपाख्ये गणे ।

शिष्यः प्राज्ञमणेः कृपादिविजय-

१ जिनेन मनोभूविषयो जिनः तर्हि मनसः जयात् तं हयं
को न स्मरेत् ? मनसि भवतीति मनोभूः ईदृशो विषयः गोचरस्तं
जिगाय वशीचक्रे=यावान् मनांगोचरस्तं सर्वं जिगायेत्यर्थः ।
२ नैषधीयस्य प्रथमसर्गस्य ६३ श्लोकः ।

स्याशास्यमानाग्रणी-
श्वक्रे वाचकनाममेघविजयः
शस्यां समस्यामिमाम् ॥१३०॥

इति श्रीनैपथ्यायमहाकव्यममस्यायां महोपाध्यायश्रीमेघविजयगणि
पूरिताया द्विनाय. सर्गः संपूणः ॥ श्रीः ॥

॥ अथ तृतीयः सर्गः ॥

स सिन्धुजं शीतमहःमहांदरं

जयन् यशोभिर्विजयौजसां भरैः ।

पुरःप्रयाणं प्रति हस्तिनापुरं

चकार कारुण्यधियाऽरुणीभवन् ॥१॥

नृपाधिरोहे परितो मनोहरं

हरन्तमुच्चैःश्रवमः श्रियं हयम् ।

सकण्ठकैस्तैः सुभटैः स्फुटीभव-

द्धनाघनच्छायममंस्त हस्तिनम् ॥२॥

रिपूरगाणां विषये विपच्छिदे

हरन्तमुच्चैःश्रवमः श्रियं हयम् ।

सं-वै-नते-यं तनुमन्तमन्तरा

१ सिन्धुजं=समुद्रजम्=पैरावर्यं शीतमहसः=चन्द्रस्य भ्रातरं यशोभिर्जयन् । विजयतेजसा अहःसहांदरं=सूर्यम् । कथंभू० पुरः-प्रयाणं शीतं शान्ततया शनैः शनैरिति । २ "नृपाधिरोहात् सुमनोमनोहरं" इति वा । ३ सः=चक्री वै=निश्चितं नते=तस्मीभूने हयम=अश्वं प्रसादेन प्रतिपादयन्=इदत् ययौ=चत्वात् । किं० हयं तनुमन्तं=मूर्तं अयं=शुभभाग्यम् । 'प्रसादात्' इति "गम्य-वपः—(सि० हे० २ । २ । ७४) इति षष्ठ्यामी, प्रसादं प्रपद्य ।

नृपे प्रसादात् प्रतिपादयन् ययौ ॥
जयेन दीप्तः स निजाङ्गजन्मना
पुनर्जयन्त्या सुरमेनयान्वितः ।

जिताखिलक्षमाभृदनल्पलोचन-

श्रिया तदैन्द्रिया रुरुचे विरोचनः ॥३॥
सहस्रदेवैः कृतमेवयेव यो-

ऽश्वरत्नमार्माद् बहुरत्नभूषणैः ।
पट्टकृतारात्रिकमुच्चशामन-

स्तमारुरे ह श्रितिपाकशामनः । ४॥
निजा मयून्वा इव तैक्षणदीधितिं

सरित्प्रवाहा इव पाथमां निधिम् ।
विरेजिरे राजममाजगजयो

जयोज्जितात् तं मृतमंगता गताः ॥५॥
निरीक्ष्य केचिच्चतुराः पुगाधिपाः

स्फुटारविन्दङ्कितशाणपङ्कजम् ।

स्वतोऽपि विश्वंभरमेव मानमे

स्मृतिं दधानाश्चरणौ प्रपेदिरे ॥६॥

१ तं=भगवन्तं गताः=प्राप्ताः धृतमित्त्रभावाः ।

पथे चलन्तं यदि वा स्थितं रथे
तथेति तस्यैव मनोरथेरिताः ।

तमश्वत्राग जवनाश्वयायिनं

वने जने वा प्रधने निपेविरे ॥७॥

स्थिते प्रभौ स्थैर्यधियश्चलाशये

नृपेऽचलायाः प्रभवश्चलाचलाः ।

परं शयानेऽप्यशयालवोऽद्भुतात्

प्रकाशरूपा मनुजेशमन्वयुः ॥८॥

चलन्नलंकृत्य महारयं हयं

स शक्रवच्चक्रधरो घराघरान् ।

प्रकम्पयञ्छेषविशेषभीतये

तयेह जज्ञे गजवाजिमेनया ॥९॥

करेण रेणोः स्वशिरस्यहो धृतात्

स्ववाहवाहोचितवेशपेशलः ।

जगाद सादी गजपालबालकं

करोत्ययं तत्समलं परालकम् ॥१०॥

१ अयं=तव करी रेणोः स्वशिरसि धृतात् परालकम्=अन्य-
वेष्टिं समलं कुरुते=मलयुक्तं तनुत इति चित्रम् ।

कदाप्ययं पट्टगजे रजन् क्वचित्
स्ववाहवाहोचितवेशपेशलः ।

सुखासने वा नरवाहने स्थितो
द्रुतं ययौ चित्तनिलीनकौशलः ॥

(पाठान्तरम्)

मृगाक्षिलक्षैः ममवेक्ष्ययं चलन्
बलादतुच्छोच्छलदध्वरेणुभिः ।

प्रमोदनिस्पन्दतगक्षिपक्षमाभि-

निरुद्धमानेक्षणमप्यनिक्षणान् ॥११॥

म वन्द्यमानोऽप्यनवद्यधीर्नृपैः

कृपाणपाणिः कृपणेर्निजोजमा ।

पदं दधानो न मदं मनागयं

व्यलोकि लोकैर्नगगलयैर्न लैः ॥१२॥

क्षणादथैष क्षणदापनिप्रभः

प्रभानुमंघानकरः स्वमण्डलेः ।

१ उन्मवान् । २ यः पौरुषं पूर्वं लः=इन्द्रः व्यलोकिक नैः

अयं लः=इन्द्रः व्यलोकिक 'अयमेवास्ति इन्द्रः नाम्नात् परः

कोऽपीन्द्रः' इत्याशयः ।

अनीत्यधर्मादिषु हानिकृद् ययौ
 नरेः परं गीतयशाः संकिंनरैः ॥१३॥
 इतस्ततो द्विङ्गनगरप्रभञ्जनात्
 प्रभञ्जनाध्येयजवेन वाजिना ।
 जनान् विमुच्यैव गतं क्वचिन्निशि
 द्विषा विषादेन विषाऽदनेच्छया ॥१४॥
 महीभृताऽऽतिथ्यकृता प्रवेशितः
 कृतार्थतामात्मनि जानता क्वचित् ।
 सहैव ताभिर्जनदृष्टिवृष्टिभिः
 पुरं पुनाति स्म स चक्रभृज्जिनः ॥१५॥
 स तत्र चित्रेण दिनानि कानिचिद्
 व्यतीत्य नीत्याऽनुदिनं नवोत्सवैः ।
 सपौरलाजोपरिवर्षहर्षितं
 बहिः पुरोऽभूत् पुरुहूतपौरुषः ॥१६॥
 ततः प्रतीच्छ-प्रहरेतिभाषिणी
 द्विधा विभक्तेव पुरस्मरा चमूः ।

१ किंनरसहितैर्नरैः । २ द्विषा=वैरिणा क्वचिद् गतम् ।

नृपस्य तस्योभयपक्षविस्तृता
 जगज्जिघृक्षोरिव दोर्द्धयी बभौ ॥१७॥
 बले नृपस्यानुगताग्रगामुके
 परस्परंगल्लामितशल्यपल्लवे ।
 पयोधिवेले इव दुर्धरे नद-
 त्त्रिरेष्वचक्राश्वगजे विरेजतुः ॥१८॥
 प्रभोरलं दर्शयितुं निजं बलं
 बलात्कटास्तत्र भटा नटा इव ।
 मृषा मृधं सादिवले कुतूहलाद्
 निवध्य वध्यस्य रिपोर्भियेऽभवन् ॥१९॥
 जलस्य दुर्गं ह्यनलम्य संभवे
 खलस्य कालाय युधे बले चले ।
 निवेश्य तद्धारिपदार्थमानने
 नलस्य नासीगगते वितेरतुः ॥२०॥

१ नलम्य=स्थानविशेषस्य आनने=मुखे जलस्य दुर्गं सति
 तस्य जलदुर्गस्य वारकं निषेधकं पदार्थं नौप्रमुखं निवेश्य बले
 द्वे वितेरतुः । अनलम्य संभवे बह्विंसंगे तस्य बह्वंवारकं पदार्थं
 जलवाहादिकं निवेश्य बले द्वे वितेरतुः=तरणं चक्रतुः ।

प्रयातुमस्माकमियं कियत्पदं

भवेत् त्रिलोकीति यशोऽस्य पिण्डितम् ।

मृगाङ्कतारागणतारकेतवाद्

नभस्यमंख्येयमपीह संख्यजम् ॥२१॥

पवित्रिता श्वेतपयोजमूर्त्तिभि-

धरा तदम्भोधिगपि स्थलायताम् ।

अखण्डाडिण्डीरभरच्छलाद् यशः

समूढमित्यूढाधियेव भूभुजः ॥२२॥

किमर्कजायाः समलं जलं भवेद्

हिमाद्रिरूपेऽस्य यशोभरे स्थिरे ।

इतीव वाहैर्निजवेगदर्पितै-

स्तदङ्गजैर्गाङ्गपदान् तदाश्रितम् ॥२३॥

यशःस्वरूपैस्तुरगैर्दिशां गणे

प्रमृत्वरैः श्वेततरैः पुरःखुरैः ।

स्वगातृमंस्थानधिया मुदुर्धरैः

१ असंख्येयम=अगण्यम् । संख्यजम्=युज्जं यशः । २ समूढं=समूहभावेन स्थितम् । ३ वाहैः=हिमाद्रिजानलुद्रजल-
प्रवाहैः । ४ पदान्=मिथान् । ५ तत्=यमुनाजलम् । ६ स्वगायक-
नरनिवासधिया ।

पयोधिरोधक्षममुद्धतं रजः ॥२४॥

हरैर्यदक्रामि पदैककेन खं

त्रिभिर्धरेत्येव चतुष्पदीफलम् ।

बभूव पूर्वं द्विपदस्ततोऽधिका

गतिर्हरीणामुचिता चतुष्पदैः ॥२५॥

यद्वा—

हरैर्यदक्रामि पदैककेन खं

त्रिभिर्धरेत्येवमभूत् त्रिविक्रमः ।

ततो हरीणामपि रोदमाक्रमा-

च्चतुष्क्रमत्वं चतुरधि लङ्घनात् ॥

दिशां न मोऽंशोऽस्तु न यत्र मंगतिः

पदैश्चतुर्भिः क्रमणेऽपि तैम्य नः ।

पराङ्मुर्त्वाभूय दिशोऽपरां दिश-

मिति ब्रजन्तोऽभिममञ्जिरे हयाः ॥२६॥

दिवाकरार्थीयजिगीपयोदूत-

१ विष्णोर्द्विचरणभाजोऽपि बहुशक्तिकन्याश्चतुर्भुजन्वदन्
चतुष्पदीफलं जानम् । तत्समयेऽपि दर्शदिनाश्चतुष्पदकरणम् ।

२ तस्य दिशोऽंशस्य क्रमणे दिशोऽवकाशाभावान् परावृत्ताः ।

ह्येश्वतुर्दिग्विजयेर्नृपाश्रयैः ।

त्रपा हरीणामिति नम्रिताननैः

प्रपद्यते वारुणदिग्रवेर्ह्यैः^२ ॥२७॥

गतं त्रपापात्रतया दिगन्तरे

महोदयं नः समवेक्ष्य पाक्षिकैः ।

दिनेश्वराश्वरिति चक्रिमसिभि-

र्न्यवर्ति तैर्घनभःकृतक्रमैः ॥२८॥

चमूचरास्तस्य नृपस्य मादिनो

विनोदिनोऽप्यस्य दिनोदये जयम् ।

विधाय सर्वत्र विचित्रवादिनो

निवेदयामामुरथो रथोद्धताः ॥२९॥

अलंकृताः केचन राजवाजिनो

जिनोक्तिपु श्राद्धतयेव सैन्धवाः ।

शनैश्चरन्तश्च-रणेऽतिकौशलाद्

धृतास्ययन्त्रा अपि निर्वृतिं दधुः ॥३०॥

१ नास्माकं सर्वदिग्जयः, किन्तु दयास्तदिग्द्वयमेव । २ नृपा-
श्रयैः ह्यैः कृत्वा त्रपा । ३ श्राद्धपक्षे मुलवस्त्रिकादि, अश्वपक्षे
मुल्ययन्त्रणम् ।

निनंसुना भूमिभुजापि भक्तये
पदे पदे भूर्युपदाप्रदायिना ।

विहारदेशं तमवाप्य मण्डली

निवेश्य चक्रीशमकार्यतानुगेः ॥३१॥

स्थितस्य तैम्यां पुरतो निजाङ्गजा

मैतङ्गजाश्चाकरजा महाध्वजाः ।

उपायनान्येभिर्मुप्य भूमिपा

अकारयन भूरितृङ्गमानपि ॥३२॥

द्विपद्भिर्गवास्य विलङ्घिता दिशः

पुरेषु दग्धेष्वयशोनिवेशनात् ।

प्रभञ्जनैर्देवयशोग्थायितं

प्रभञ्जनैर्वर्गिपुगं धुगं बलात् ॥३३॥

यथेष्टदानाम्बुभिरम्बुधिः मरो

यशोभिर्गवाब्धिर्कारि गोप्पदम् ।

व्यधायि पूर्णा वसतिभुवस्तले

१ भूर्युपदा=स्वर्गद्वारकनम । २ मण्डल्याम । ३ अङ्गजाः=पुत्रिकाः । ४ मत्तङ्गजा इभाः महाध्वजाः । ५ एभिर्वस्तुभिः उपायनानि भूमिपा अकारयन ।

रिपुस्थले वाऽप्यमुना ह्यमातमा ॥३४॥
 सुवर्णधारामवलोक्य मार्गणे
 कृपाणधारां समरे ममार्गणे ।

इतीव धागमवर्धार्य मण्डली

कृता घनैश्चापधरैस्तनूहिया ॥३५॥
 भुजंगमैर्वक्रगतां नृपाद् भिया
 धृतं तलं शून्यपदं विल्लामिभिः ।

विहंगमैः सा सकला ततश्चल-

क्रियाश्रियाऽमण्डि तुरङ्गमैः स्थली ॥३६॥

अचीकरच्चारुहयन या भ्रमीः

श्रमी मनाग् नेति चमूचरः परम् ।
 न्यवेदि यत् ताभिरलाभि तेऽग्निना
 नरेश ! देशभ्रमिरेव नाश्रयः ॥३७॥

१ अमानमा=दर्शनाग्निः, अमाना=अगणिता मा=लक्ष्मीर्वा ।
 २ धनुर्धरगाणां मण्डलं स्थानविशेषः । ३ चापं=धनुः, पश्चे अषां
 समूहः=आपम । ४ बिलेषु आसने बिलास्तिनस्तैः, पश्चे विभिः=
 पक्षिभिर्लसन्त इति । ५ चमूचरः भ्रमीर्वा न अचीकरन्, परं
 ताभिर्भ्रमीभिः इति न्यवेदयन्, इतीति क्रिम्, नरेश ! तव
 अरिणा भ्रमिरेव अलाभि ।

अयं समारुह्य हयं प्रभामयं

निजातपत्रस्य तलस्थलेऽनलः ।

दिदेश नीराजनकर्मणे जनान्

महौजसाऽऽविष्करणाय तेजसः ॥३८॥

प्रभोः प्रभावर्द्धिविधौ समादधौ

सहायता या मरुतां पतिर्भुवि ।

भैरुत् किमद्यापि न ताः सुशिक्षते

सनाऽप्यनालस्यधियाऽनले मुहत् ॥३९॥

प्रभूतदृत्तरपि यः कृताहवो-

ऽप्यनाश्रवाऽभूत् पुरुहूतविक्रमः ।

तदत्ययः प्रत्ययतः कृताऽमुना

वितत्य वान्यामयचक्रचक्रमान् ॥४०॥

विवेश गत्वा स विलामकाननं

१ अनलः महौजसा । अग्रे म्यनेजसः प्रकटीकरणाय नीराज-
नकर्म कार्यत इति । २ सहायताः=मित्रभावा याश्चकार इन्द्रः
भुवि=पृथिव्याम् । ३ मरुत्=वायुर्नागार्धाशप्रसङ्गेन अनलं=वह्नीं
सुहृद् भूत्वा प्रभावर्द्धिं समाधत्ते=वायुर्नलमित्रं भूत्वाऽग्निपुर-
दाहादिना साहाय्यं सुशिक्षते । ४ कृतमन्त्रणः । ५ आश्रवां
=वचने स्थितः, अनाश्रवः=न आवाहन् । ६ संमुखगमनात् ।

विहारयुक्तं मुनिराजिराजितम् ।
 तदन्तिके पातककर्मणोऽन्तिके
 न के चिदानन्दविदस्तदानके ? ॥४१॥
 स सात्त्विकस्तात्त्विकवर्गमंगत-
 स्ततः क्षणात् क्षोणिपतिर्धृतीच्छया ।
 चकार चर्चा श्रमणाश्रमेऽश्रमः
 स्वसंपदो वैश्रमणः स्वमंपदाम् ॥४२॥
 ततः ममुत्थाय महाशयः शयं
 निवेशयन् वज्रभृदर्पिते शये ।
 प्रवालगागच्छुगितं सुपुप्सया
 ययौ वनं यौवनभृत् कृतावनम् ॥४३॥
 वयोनिनादैर्जयवादमादधत्
 प्रवालवालव्यजनैः समीरयत् ।
 निशम्य सम्यग् वनमेष पिप्रिये
 हरिर्धनच्छायमिवार्णसां निधिम् ॥४४॥

१ तेषां पटहे । २ " चर्चा म्याचर्ममुद्रायां चिन्तास्थासक-
 योरपि " इत्यनेकार्थः, कथं'मया एया संपन्नग्धा, किं दत्त्वा, किं
 तपस्तप्तम् ?' इत्यादिका । ३ स्व=धनम् ।

वनान्तपर्यन्तमुपेत्य सस्पृहं
 संमेत्य तच्छासनमन्यभूधनैः ।
 पटालयाः शिश्रियिरे घटालयान्
 पुरो दधानैर्बहुगन्धसिन्धुरान् ॥४५॥
 परेष्यथामन्नचराश्चराचराः
 क्रमेण तस्मिन्नवतीर्णदृक्पथे ।
 विशश्रमुस्तच्छिविरे विलम्बिनि
 भैरावतारारवदुष्ट्रमालिनि ॥४६॥
 मतङ्गजं वारिनिवारणं द्विधा
 ब्रजन्तमन्तःशिविरं दिदृक्षताम् ।
 न्यवर्त्ति दृष्टिप्रकरैः पुगैकसा-
 मसौन्द्रभावाध्वयुषामुपेयुषाम् ॥४७॥
 प्रविश्य तत्तन्नगरे मसाधनै-
 र्धनैरुपादाय यथेष्टवास्तवम् ।
 स्फुटं दिदीपे कटकं भटैर्जनै-

१ प्राप्य । २ आज्ञाम् । ३ भगव्य अथनागणे आगवन्नो ये
 उष्ट्रास्त्रैः शोभिने । ४ वारिनिवारणं=सेतुं प्रति ब्रजन्तम्, पक्षे
 अरिनिवारणम् । ५ पलायनान् ।

रनुव्रजद्वन्द्वममाजबन्धुभिः ॥४८॥

ततः प्रसूनं च फले च मञ्जुले

निवेश्य देश्ये वनपालपुङ्गवे ।

नृनाथमभ्येभ्य रटाश्रयान्तरं

विनीयमानेऽत्र चरैर्मुदोऽभवन् ॥४९॥

कृतप्रसादो घनमालिनाऽवदत्

स सन्मुखस्थाङ्गुलिना जनाधिपः ।

निवेदिते पुष्पफलादिवस्तुनि

सुनिश्चलं तिष्ठ सुतुष्टचेतसा ॥५०॥

विदेशजैः पुष्पफलादि सादरं

मनःप्रसादाय विदायलिप्सया ।

निवेद्यमानं वनपालपाणिना

प्रपद्य भूपैर्मुमुदे पदे पदे ॥५१॥

विवेकिलोकैः कृतकेलिकर्मभि-

र्विलोक्य लोकंपृणतागुणे स्तुते ।

महाजनश्चारुसभाजनाश्रितो

व्यलोकयत् काननकामनीयकम् ॥५२॥

फलानि पुष्पाणि च पल्लवे करे

ममं समादाय जने परस्परम् ।

प्रसर्पति प्रीतिमना महामना

अमन्यतास्मिन् समये स्वधन्यताम् ॥५३॥

न याऽजनिष्टाऽप्यनयाऽजनिष्टया

वयोनिपाताद्गतवानवेपिते ।

पुरा जने नीतिग्यं पुरा धृता-

वयोऽनिपातोद्गतवानवेपिते ॥५४॥

नृणां क्रियाऽस्मिन् शिविरे पुगीप्रिया

क्रयादिकाऽभूदधिकाप्यनेकशः ।

स्थितैः समादाय महर्षिर्वाधका-

नुगैर्जनैर्वस्तु विमिष्मिये ततः ॥५५॥

यदत्र तन्त्रे विषयान्तरागते

स्वमज्जने तथ्यमकार्षुर्ऋत्तमाः ।

१ आत्मनो धन्यताम् । २ अनया पुरा इयं नीतिधृता ।
क्रया, अजनिष्टया=परमेश्वरकृतमनोपेण या नीतिः पुरा नाऽज-
निष्ट=न जज्ञं । कस्मिन्, वयोनि० वृद्धे; तथा वयः=अवस्था
तस्या अनिपातः=अनिशयस्तेन उद्गतं=नष्टं वातवेपितं यस्मान्
तस्मिन् युनि, यद्वा, अप्रकृत्यान् अवयोनिपादोद्गतवातवेपिते ।

फलेः प्रमृनेर्वहुमानमादराद्

वने तदातिथ्यमाशिक्षि शास्त्रिभिः ॥५६॥

विनिर्द्रपत्रालिगनालिकैतवाद्

ब्रजैरुतापीयत सोमजं नृणाम् ।

तदप्यभूदुन्मदमंपदेऽपदे-

ऽप्यहो महाविभ्रमकारणं धियाम् ॥५७॥

चतुर्दिगन्तेषु जयात् समाधनं

मृगाङ्कचूडामणिवर्जनार्जितम् ।

धनं विरेजे शिविरे चयीकृतं

सुराचलस्पर्धनयाऽनयाश्रितम् ॥५८॥

प्रभोर्भयाद् वैरिकदम्बकं वकं

धिया गुरुकृत्य विलक्षमानने ।

दधानमाशासु चरिणु दुर्यशः

१ विकस्वरपत्रश्रेणिपूर्णा या अलिः=सुरा तस्याः कपटान्
 "अलिः सुरामधुलिहोः" इत्यनेकार्थः चन्द्रहान्मद्यभ्रमाम्
 सोमजं=दुग्धं पीतम् । २ सोमाज्जातं विशोषण भ्रमकारण स्यात्
 "शीतकरभ्ररस्तपस्वी च" इति ज्योतिर्विदः । मृगः अङ्कं यस्य
 मृगाङ्कः पञ्चमचकी जिनः तं चूडामणौ वरयतीति क्विपि मृगाङ्क-
 चूडामणिवर् स चासौ जिनः संनान्यादिस्तेन अर्जितम् ।

पयोधिरोधः खलु संनिधौ दधौ ॥५९॥

वने चरन् सानुचरः पयोरुहां

परागभागैरिव पूजितोऽम्बरे ।

जिनेश्वरः पञ्चमचक्रिपञ्चमः

स कौतुकी तत्र ददर्श केतकम् ॥६०॥

वियोगभाजां हृदि कण्ठकैः कटुः

पटुः स्मरायोधनमाधने भटः ।

त्वदीयपन्त्रं मदनेन दिग्जये

निधीयते तार्किकवादिनाऽऽदितः ॥६१॥

अलं दलं त्वं युगपज्जगज्जये

निधीयसे कर्णिशरः स्मरेण यत् ।

ततः कृतं तत् करपत्रदारुणं

वियोगिनां हृदलानात् मनाऽन्वितम् ॥६२॥

यदा हनिष्यस्त्रमुना स्मरश्चरन्

प्रपद्य वैरं किमिति स्मरन् हरः ।

ततो दुर्गाकर्षतया तदन्तकृद्

१ "पञ्चमो रुचिरे पञ्चे" इत्यनेकार्थः । २ यथा तार्किकवादी आदितः पत्रं निदधानि । ३ 'दलम्' इति तत्र नाम अन्वितं=यथार्थमित्यर्थः । ४ तस्य स्मरस्य अन्तकृद् ।

न्यवारयत् केतक ! चेतसा त्वकाम् ॥६३॥
 दधामि पत्रं करपत्रकैतवात्
 समार्दवत्वेऽपि जनार्दनोचितम् ।
 कृनालिपानं तत एव मवनाद्
 विगीयमे मन्मथदेहदाहिना ॥६४॥
 त्वदग्रमृच्या मचित्रेन कामिनो-
 र्मनोयुगं योजयते मनोभवः ।
 भवेत्तदाश्लेषविशेषेण नयाद्
 न शीतभीतिर्नववामर्माव मा ॥६५॥
 त्वयि प्रपन्ने तरुणस्य योषितां
 मनोभवः सीव्यति दुर्यशःपटौ ।
 प्रमह्य मंकेतपदेऽपि केतनं
 त्वमेव तत्केतकवाग्निकेतनम् ॥६६॥
 करेऽधिकुर्यात् तव पत्रमेव यो
 धृतिः सपत्रा-कृतिमेति तस्य यत् ।

१ धृतिः=धैर्यं दुःखम् एति=कम्पते चलतीति यावत् । यद्वा
 धृतिः=धैर्यं सपत्रा=सपत्नी=सवाहना कृतिः=प्रयत्नम्=उद्यमं प्रा-
 मोनि=चलनाद्योद्यतं भवतीत्यर्थः । त्रिंशोऽङ्कः=विंशोऽङ्कः=विशिष्ट
 योगवतां सङ्केऽपि, अपरस्य मोहो=मूर्च्छा अपगतः रमायाः=
 लक्ष्म्याः ऊहो=विमर्शः, यद्वा, परे=परमान्मनि मोहं कृतति वा ।

स्फुटं च पत्रैः करपत्रमूर्त्तिभि-

र्वियोगियोगे-परमोदकृन् त्वकम् ॥६७॥

फलं न मुम्बादु दलं मधूलिकं

तवास्ति वापल्लव एव चादरः ।

विना फलं केतक ! केन पर्शुवद्

वियोगिहृद्दारुणि दारुणायमे ? ॥६८॥

धनुर्मधुम्बिन्नरुगेऽपि भीमजा-

प्रियं पगगैरनुगागमुन्नयन् ।

मनो हिनम्येव हि नास्तिरंभवन्

मनोभवः स्वाश्रयभित कृशानुवन् ॥६९॥

मुनेर्मनोऽर्वामनकामनाशने

परं पगगंस्त्व धूलिहस्तयन् ।

स्मरः स्मरन् विश्वजयं शरैर्व्यधाद्

व्यथान्वितं धिग् मुनिघातपातकम् ॥७०॥

रतिप्रमक्तं तदमक्तमाशये-

ऽप्यमंशयं नः मकलं बलं बलान् ।

१ आपल्लव एव आदरः । २ अर्वामनः=सज्जः ।

प्रसूनधन्वा शरसात् कंगति मां
 विमुच्य रुच्योपशमस्य चेतसि ॥७१॥
 उदीर्य वीर्यादतिविप्रियं वशे
 निधित्मता शान्तरसारूप्यमानमम् ।
 प्रपद्य वेलां समितेर्हृतारते-
 रिति क्रुधाऽक्रुदयन तेन कैतकम् ॥७२॥
 विदर्भसुभ्रूस्तनतुङ्गनासये
 तपस्यतोऽग्नीन् नृपतिर्व्यतिव्रजन् ।
 ततः प्रयाणात् तदुपत्यकाश्रये
 जहार तुङ्गत्वमदं पटालयैः ॥७३॥
 प्रतिस्थलं तत्र गजान् ममुन्मिल-
 ह्टानिवापश्यदलं तपस्यतः ।
 स्वकुम्भयोस्तत्कुचशोभयाऽभयं
 तथैव धित्सून् शिरसा नमस्यतः ॥७४॥
 विभुर्वनातिक्रमणे स चक्रभृत्
 कचिद् घटान् वैक्ष्णत संतपस्यतः ।

१ 'मा' इति मां विमुच्य=त्यक्त्वा चेतस्युपशमस्य रुच्या ।
 २ समितिः=युद्धम्, पक्षे यतिसमितिः । ३ वाशब्द इवार्थे ।

फलानि धूमस्य धयानघोमुग्धान्
 कुचोपमाप्त्यै पथि दाडिमागमे ॥७५॥
 कपालिनः क्वापि कपालिपालिता-
 सनास्थितानैक्ष्य तदाकृतेस्तुलाम् ।
 अदीधरद् वीरतया फलान्विते
 म दाडिमे दाहदधूपिनि द्रुमे ॥७६॥
 वियोगिनीमैक्षत दाडिमीममां
 तपस्तपन्तीं बहुलातपे तपे ।
 ममुद्गिरन्तीं करुणाऽरुणाम्बुं
 पदे तदामेविभिर्गीहितं रमम् ॥७७॥
 वनेचरीं कामपि तद्भ्रष्टधृतां
 प्रियम्भृतेः स्पष्टमुदीतकण्टकाम् ।
 त्रमन्मृगाक्षीमचिरादमोचय-
 ल्लतामिवायं गिरिजां रजोन्विताम् ॥७८॥
 शिशुनपि स्वान् सममोचयद् नृपं
 कृपाप्रपारूपमुपेत्य मत्यगीः ।

१ कपालिनः-संन्यासिविशेषान् पंच्य=दृष्ट्वा तेषामाकृत-
 स्तुलां=तुल्यतां दाडिमद्रुमेऽदीधरन् । २ तपञ्चनौ ।

फलस्तनस्थानविदीर्णगगिह-

त्रिदर्शनात् सा मृजती तदाशिपम् ॥७९॥

अभिक्रमे भूममुतां वियोजितां

श्रियाऽथ सम्मार मुराङ्गनाजितम् ।

नृपश्चलन् वीक्ष्य लतां फलान्तराद्

विशच्छुक्राम्यम्भरकिंशुकाशुगाम् ॥८०॥

स्मगर्धचन्द्रेपुनिभे ऋशीयमां

समापतत्पान्थनृणां कदम्बके ।

प्रभुः पलाशे तुलनामदीदृशद्

गलज्जगद्भ्राम्त्रतपत्रभङ्गे ॥८१॥

वियुक्तापत्रधनेर्विनाशने

स्फुट पलाशेऽध्वजुपां पलाशानात् ।

१. "अभिक्रमो ररो यानमभीनस्य रिपुन प्रति" ।
 २. जुजं=समसंख्यतां मुक्ता प्रवृत्तिर्विगुक् तादृशी तता=
 विस्तीर्णा आपन् तस्याम्त्रायन्ते इदग्धनेर्विनाशने सति;
 पलाशे पत्रत्रयान्, वियुक्ता=पत्रियांगेः, पत्राणि च,
 ततो द्वन्द्वः, तद्रूपधनेः, पत्रे वियुक्तं=विरहः तस्य तापं
 प्रायते, यद्वा, विरहरूपा आपन् तां प्रायन् इदग्धनेर्विना अशने=
 भोजने सत्यपि अध्वजुपां=मार्गसंविनाम ।

मुखेऽपि मालिन्यदशा ह्यमन्यता-

ऽमुनोचिता पातकचिन्तयाऽध्वनि ॥८२॥

स किंशुकः किंशुकवक्त्रतुल्यतां

धरेद्विपत्नीभवनादिति स्मरन् ।

सवृन्तमालोकन खण्डमन्त्रिनं

विशङ्कमुद्यत्मुमनः सुवर्णरुक ॥८३॥

क्वचित् पुनः शालमलिशालमालिनि

शिलोच्चये राजपथावगार्धिन ।

ददर्श भृपः मुमनोनिवन्धनं

त्रियोगिहृन्खण्डिनि कालखण्डजम् ॥८४॥

नशौलतागन्धवद्गन चुम्बिता

जिनेशपादा युवगजताभृता ।

ममीयुषा स्वाङ्गभुवा प्रणमुषा

गजाश्ववृन्देन ममं ममङ्गलम् ॥८५॥

प्रिया तदीया जननी नृपेण सा

करम्बिताङ्गी मकरन्दमीकरैः ।

१ बाल्यावस्थाया गन्धा लेशम्नं वहति न=यूनेत्यर्थः,
नभ्यतिरूपकेषु 'न' इत्यव्ययेन समासः ।

समालिलिङ्गे शुचिवामरे रसं
प्रकाशयन्ती गिरिजेव तापमुक् ॥८६॥

लतेव तन्वी विभुविप्रयोगतः

प्रतापमेवादिशती नवोदयम् ।

दशा नृपेण स्मितशोभिकुङ्मला

भृशाऽकृशारूढरतिर्न्यपीयत ॥८७॥

अदम्भसंरम्भावेमुक्तमानसा

न सा प्रियं प्राप्य न विप्रिये प्रिया ।

नृपेण सर्वा प्रमदा मदालसा

दरादगभ्यां दरकम्पिनी पपे ॥८८॥

विचिन्वतीः पान्थपतङ्गहिंसनै-

र्विना शुभान्यभ्रगताः प्रकाशिकाः ।

निशि व्यधुः स्वालयसंमुखोत्सुक-

प्रयाणयोगादपि दीपिका भटाः ॥८९॥

घटा गजानां मदसंकटैः कटै-

रपुण्यकर्माण्यलिकज्जलच्छलात् ।

निदर्शयन्ती बहुधागमोदित-

प्रभञ्जनान्ममवपुः सरस्यभूत् ॥९०॥
सहेत न कापि स हेमपुष्पकः

कलङ्कपङ्कं मधुपोज्झितस्ततः ।

व्यलोक्यच्चम्पककोरकावली-

नृपः पथि क्वापि सुवर्णभास्वराः ॥९१॥

अहर्षतेर्दर्पभरात् प्रमर्षति

प्रभाभरे भूमिभुजां महोदये ।

ददर्श ताराः पतनान्मुग्धाः प्रगे

सं-संवराग्नेर्बलिदीपिका इव ॥९२॥

अमन्यतामां कुमुमेषु संभवं

जिनोऽपरागः स परागमाश्रयन् ।

दिशां जयाल्लोहितचन्दनेज्यया

कृतां रुचिं पद्मनिवामिपद्मया ॥९३॥

क्वचित् मरोऽन्तर्जलकेलिकर्मणि

१ अहर्षतेर्महोदये सति दर्पभराद् भूमिभुजां राक्षां प्रभाभरे प्रसर्पति सति; यथा, अहर्षतेः प्रभाभरे भूमिभृतां=पर्वतानां महोदये प्रसर्पति सति । २ संवराग्नेः=कन्दर्पस्य; पक्षे सर्वं वस्तु संवृण्वन् ससंवरः=सर्वन्यागी अग्निः=शत्रुः, तदा 'स' इति पद-मध्याहार्यम् । रात्रिभागे दीपान् कृत्वा अनश्यत् ।

परागमन्धंकरणं वियोगिनाम् ।
 तदप्यभृद् राज्ञि सुवर्णवर्णित-
 तनृत्विषां नृनमनृनवृद्धये ॥९४॥
 वनेचरेणापि वनेऽत्र पत्रिणि
 फलाढ्यपुष्पैस्तदघानि तज्जनः ।
 स्मरेण मुक्तेषु पुग पुराग्ये
 शरेषु लेभे विफला क्रिया यतः ॥९५॥
 वने चरन्नारुचमूचराशुग-
 स्थले वभौ पुष्परजोव्रजः क्वचित् ।
 हृदि ज्वलत्काममहानलार्चिष-
 स्तदङ्गमस्मैव शेषु संगतम् ॥९६॥
 पिकाद् वने शृण्वति भृङ्गहृडकृतैः
 स्फुट भटानां वचनानुवादिभिः ।
 जयारवोढोपणेमेव चक्रिणो
 जनाऽनैन्यस्तदमन्यताध्वगः ॥९७॥

१ वनेचरेण स्मरेण मैनिकः फलाढ्यपुष्पैः अघानि, केवलेषु
 शरेषु मुक्तेषु क्रिया विफला लेभे । फलमत्र शस्त्राप्ररूपम् अने-
 कार्यकोशे च प्रसिद्धम् । २ कामाग्नेर्भस्मेव । ३ अजन्येन=उत्पा-
 तेन रहितः ।

स्वसैनिकानां नृपतिः स्वमानसे

दशामुदञ्चत्करुणो वियोगिनाम् ।

निधाय चाज्ञापयदागमं पुन-

निजावरोधस्य परस्परच्छया ॥९८॥

नृपाज्ञयाऽऽमन्त्रितकामिनीजने

पुरस्तथान्वागमने मनस्विनाम् ।

अनाश्रया मूनकरप्रमाग्निं

स्त्रियं श्रमेणानुनिनाय कश्चन ॥९९॥

चलन् नृपादेशानिवेशपेशलः

पुरः स्वमेनान्वयतो नृपां गुणैः ।

स्वगेहमाप्यापि वियोगिनीं प्रियां

ददश दूनः स्थलपद्मिनीं नलः ॥१००॥

रमालमालः ममदृश्यताऽमुना

स्वदेशजन्मा वसुधातपत्रितः ।

मृजन् दल्लेस्तारणधारणीं चल्लः

फलैः पुनर्युञ्छनकर्म शर्मणे ॥१०१॥

१ स्थलपद्मिनीव स्थलपद्मिनी, लुप्तोपमा । २ गुणैः कृत्वा
नरः=मर्जुनः कृष्णो घा;यद्वा, नल इव नलः, इयमपि लुप्तोपमैव ।

जगर्ज गर्जेषु मणिर्मदोत्कटः

स्फुरद्द्विरेफारवरोषहुंकृतिः ।

मृशंश्च सत्तावयवैर्भुवं जयै-

दिशां गजानामिव साङ्गजश्रियाम् ॥१०२॥

समुच्छ्रूते चाप्रतरौ ममीपगे

ध्वजे महेन्द्रस्य चलोच्चकेतनैः ।

समीरलोलैर्मुकुलैर्वियोगिने-

हितः स्वलोकाय सुखाकरोद् नृपः ॥१०३॥

वियत्युदीयाय जिनेशचक्रिणः

सदानुयानादिव चक्रकैतवान् ।

अनीतिनिष्ठाय नु चक्रबान्धवां

जनाय दित्मन्निव तर्जनीभियम् ॥१०४॥

दिने दिने त्वं तनुगेधि रेऽधिकं

मणे ! करस्पर्शनो ममेति सः ।

निजातपत्राय जगत्रयीविभु-

१ गर्जेषु=गर्जेषु मणिः=रत्नमित्यर्थः । २ दिक्करिणां विजयैः ।

३ अकलकम्प्या सहितानाम् । ४ स्वदेशलोकेन बहुकालं वियोगिना
ईहितः=वाञ्छितः । ५ सूर्यः ।

नृणां विपत्राय ददौ प्रभाभरम् ॥१०५॥

कृपाणरत्नं कृपणे कृपाधनं

पुनः पुनर्मूर्च्छं च तापमृच्छं च ।

द्विषे मिषेण स्वकराकरस्य य-

दितीव नित्यं समुपादिशत्प्रभोः ॥१०६॥

धृतं पदं वार्धकिरत्नयत्नतो

मृयाऽकरोद् भूरिकृतोपभोगदम् ।

इतीव पान्थं शपतः पिकान् द्विजान्

क यामि हित्वा वनितानितान्तमुक् ॥१०७॥

यथेष्टदानेन विशिष्टशिष्टधीः

स्वमैन्यजन्ये शिविरे प्रपापदे ।

१ विपदस्त्रायत इति विपत्रं तस्मै । २ स्वोपरिधर-
णेन छत्राय प्रभादानं, स्वप्रभाया आधिक्यात् । ३ कृपाणरत्नं
कृपणे=दाने कृपाधनं=कृपामयम् : द्विषे=रिषवे त्वं मूर्च्छं तापं
वा मृच्छं=प्राप्रुहि, इत्युपादिदेशेन । ४ किं० पदं, भूरिणा=स्व-
र्णेन कृता ये उपभोगास्तेषां दायकम् । ५ 'हे पान्थ ! त्वं वनिता-
नितान्तमुक् क्व यासि ? इति पान्थं शपतः पिकान् वा द्विजान्=
गमनवारकदैवज्ञांश्च वार्धकिकृतं पदं=स्थानं मृयाऽकरोत् ;
किमर्थं वारणं क्रियते, स्थानलोभादेशं न यास्यतीति भावः ।
६ सः=राजा शिविरे प्रपायाः स्थानं पथिकान् कयापि रीत्या
दैन्यतः सज्जेद् यथा स्यात्तथा लोहितेक्षणान् न पेषिष्ट ।

कयापि रीत्या पथिकान्न दैन्यतः

सखेदमक्षिष्ट स लंहितेक्षणान् ॥१०८॥

अलिस्त्रजा कुड्मलमुच्चशेखरं

निरीक्ष्य मेने ह्यमुनाऽपि चक्रिणा ।

द्भुमेऽपि दानानिश्चयः फलादय-

श्रिये पुनः किं पुरुषे मचेतसि ? ॥१०९॥

अलिस्त्रजा कुड्मलमुच्चशेखरं

श्रिया जयञ्चर्म मणिं नृणां मणिः ।

दधार धाराधरधारणे रणे

क्षमं गुरु द्वादशयोजनप्रमम् ॥

वनं घनच्छायामहाग्रतोऽग्रहीद्

निपीय चास्पृश्यमर्धाग्या धिया ।

मणिः पुरोधो अवरोधमङ्गतं

स्वकान्तकान्तागमनात् स्मरं गतः ॥११०॥

अस्त्रण्डदण्डं महमाऽभिपिण्डितं

सुवर्णवर्णाशुककेतुमण्डितम् ।

१ धाराधरो=मेघः कृपाणश्चः कृपाणस्य धारणं यस्मिन्
रथे; अथवा रथे मेघस्य धारणे समर्थं चर्ममणिं दधार ।

स धूमकेतुं विपदे वियोगिना-

मजीगणद् नाशयितुं गणं द्विषाम् ॥१११॥

हृदः पयोधेः स गर्भारताभृतः

ममुच्छलत्स्वच्छमहामहोमणिम् ।

स्वतेजसां बीजमिव द्युतिं नय-

दुदीनमंतं क्लितवानशङ्कत ॥११२॥

गलत्परागं भ्रमिभङ्गभिः पत-

भृतात्किङ्किणीकरणेऽञ्जमावहन् ।

स काकिणीरन्नयत्पाणिना

रगाज राजन्यजया कृपाणिना ॥११३॥

नृपेण चक्रे ह्यवनीवनी पुरं

प्रसक्तभृङ्गावलिनागकंसरम् ।

१. हृदयममुद्रान उदितं=उदितम । २. आनद्वितं=मरुजध्व
 नित अस्यास्तानि नित्ययागे मनुष्ये "आनद्वो रुजि शद्धायां संतापे
 मरुजध्वनौ" इत्यनेकार्थः । ३. स=राजा रगाज । किं कुर्वन्, का-
 किणीरन्ने सयत्नां यः पाणिस्तेन कमलं दधन् । किं० अञ्जम्,
 गलत्परागमः । पुरं पतन्तः पश्चाद् भृता ये अलयाः=भृङ्गास्तत्प-
 राकरणे । ४. नृपेण अग्रन्यां=भूमौ या वनी=वनराज्ञी सा पुरं
 चक्रे । प्रसक्तेति० प्रसक्तानि भृङ्गावलिनागकंसराणि यत्र तन् ।
 भृङ्गादयः आपधिविशेषाः ।

व्यधायि तस्मिन्नभिषेचनान्मृषै-

र्महोत्मवो द्वादशवार्षिकोऽन्वहम् ॥११४॥

जने वधूनां लसदञ्जने दृशि

परस्परेणाभिनये तदुत्सवे ।

स भारनाराचनिघर्षणम्बल-

त्कृतारणैराभरणैरमन्यत ॥११५॥

न वीतरागस्य रतौ नवाऽरता-

वर्नामनस्यं मन एव तज्जनः ।

अवीतरागस्य तु वीतरागता-

ज्वलत्कणं शाणमिव व्यलोकयत् ॥११६॥

कृपालयं पालयतोऽर्हदीशितु-

र्वामनं वा मैननेन तन्मनः ।

१ आमनस्यं=प्रगाढं दुःखम् । २ " यानमङ्कुशवारणम् ।
निषादिनां पादकर्म यतं वीतं तु तद्द्वयम् " (अ० चि० ४,
२६७) । ३ " वीतं फल्गुहयद्विषम् " (अ० चि० ४, ३१६)
तत्र रागभावरूप एव ज्वलन्=दीप्यमानः कणो=अंशो यत्र
तन् । वीता रागभावरूपा ज्वलत्कणा यस्माद् वा । " कणो
धान्यांश्लेशयोः " " शाणः कपे मानभेदे " इत्यनेकार्थः । ४ अवा-
मनं=पटुतरम्, शान्तिरहितं वा । ५ ज्ञानेन ।

जगत्परं पौरजनो जगद्भुजि-

ज्वलत्कणं शैणभिव व्यलोकयत् ॥

गच्छार्थीश्वरहीरहीरविजया-

न्नाये निकाये धियां

भृत्यः श्रीविजयप्रभाख्यसुगुरोः

श्रीमत्तपाख्ये गणे ।

शिष्यः प्राज्ञमणेः कृपादिविजय-

स्याशास्यमानाग्रणी-

श्चक्रे वाचकनाममेघविजयः

शस्यां ममस्यामिमाम् ॥११७॥

इति श्रीनेपथ्यमहाकाव्यममभ्याषा महोपाध्यायश्रोमेघविजयगाण-

पूरिताया तृतीया सर्गः संपूर्णः ॥ श्रीः ॥

१ जगत् पालयतः । २ जगतो भुजिर्भोजनं तत्र ज्वलन्तः
कणा यस्मिन्, बहुभोजने बहुपाक एव वरमिति । ३ पौरजनः
अहंभनः साणं=सशब्दमिष ददर्श, पुनः पुनर्भोजनादेशान् ।
४ नैषधीय० ६२ श्लोकः ।

॥ अथ चतुर्थः सर्गः ॥

तदङ्गमुद्दिश्य सुगन्धिपातुका

महोपधिप्राप्तरमा रमाधिकाः ।

अपः प्रपद्याम्बुनिधेरधैर्यता-

ऽजनिष्ट मृष्टाऽन्यपयोनिधेर्भिया ॥१॥

कृतेऽभिपेके नृपरूपभादृशः

शिल्पीमुग्वालीः कुसुमाद् गुणस्पृशः ।

स्त्रियः ममुद्दिश्य मनांभवोऽमुचत्

ममं रमावेशवशां दशां गताः ॥२॥

कुतूहलेऽस्मिन् जनराजिमंकुले

मिलच्चलाक्षीजनलक्षवीक्षणात् ।

स्वचापदुर्निर्गतमार्गजभ्रमाद्

न कस्य ह्याम्याय भटा विलक्षिताः ? ॥३॥

सुराङ्गनाः स्वामिगुणाङ्गनाटने

? चक्रिभोऽभिपेके अपः=पानीयानि प्रपद्य=आश्रित्य समु-
द्रस्य अधैर्यता अजनिष्ट मृष्टः पयोनिधिरन्योऽभूदिति मिया ।

स्वरागभागात् कृतशूरपूरणे ।
 निजप्रियां मौनरुचिं रतिं स्मरन्
 स्मरः स्वनन्तीरवलोक्य लज्जितः ॥४॥
 मरुल्लत्पल्लवकण्टकैः क्षतं
 वनेषु पात्रं न पुनर्जनेषु तत् ।
 जिने दिनेशेभ्युदितेऽवरोधनं
 वधूजनेष्वेव न पूजने मनाक् ॥५॥
 जिनेर्गभिपिक्तेऽनुपदं तदञ्चने
 ममुच्चगच्चन्दनमारमौग्भम् ।
 वनं बभूवाऽऽगतद्वैग्गुणप्रम-
 सहस्रदेशेऽशकृतेर्महोत्सवैः ॥६॥
 विशुद्धमुक्ताभरणाद् गुणान्वितं

१ "रतो मौनम्" इति नीतिशास्त्रम् । २ "पात्रं तु कुलयोर्मध्ये
 पर्णे नृपतिमन्त्रिणि । योग्यमोजनयोग्यज्रभाण्डे नाट्यानुकर्त्तरि"
 इत्यनेकार्थः । ३ पात्रम् । ४ पृजायाम् । ५ दृक्शब्देन द्वयं, गुणा-
 स्त्रयः, पद्यं हात्रिंशन्महम्भ्रगाजभिः । ६ पदपञ्चे विभिः=पत्तिभिः
 शुद्धं=शोधितम् : पञ्चे मुक्ता=त्यक्ता आभा यत्र ईदृशाद् रणान्=
 संग्रामान् । ७ गुणः=मौर्वी नदन्वितम् ।

सदोन्नतं काममलीनताश्रयम् ।

स वारणागीकुचसंचितोपमं

शमेन मेने प्रभुतापदं प्रभुः ॥७॥

यैतः प्रिया मा-नु-मति-क्रियोचिता

धृताऽमुना पीतगसानुगामिनी ।

पुरो निधायेति जनोऽत्र चक्रिणं

ददर्श मालूरफलं पंचलिमम् ॥८॥

युवद्वयीचित्तिनिमज्जनाचितं

स्थलं वभूवात्मवतः मरःसमम् ।

समुच्छलचुङ्गतरङ्गवीचिभि-

र्मरुत्प्रयुक्ताभ्युक्णाभमोक्तिकैः ॥९॥

जिनेशभीतस्मरपाणितः पत-

१ उन्नतं=साहंकारम् । २ कुचौ मलीनताश्रयौ, चूचुके श्यामन्वान् ; पक्षे कामः=स्मरः, लोभो वा तस्य मलीनताश्रयं; यथा, कामम=अत्यर्थम्, मलीनताश्रयं=कापि न लीनम्=चञ्चलमिति यावन् । ३ यस्मान् मालूरफलान् । ४ साऽनुमतिशंले प्रिया क्रिया=क्रीडादिः ऋमुना राज्ञा धृताः पक्षे नु=घिनकं, सा=प्रसिद्धा उचिता मतिक्रिया=बुद्धिकार्यं राज्ञां वर्धन-विदा-बदानादि धृताः तृतीयपक्षे प्रिया=भेमी अनुमतिक्रियया सहिताऽनुगामिनी सार्थं धृता । ५ मालूरः=भ्रांफलः ।

त्प्रमूनशून्येतरगर्भगह्वम् ।

वनं तद्वच्चैर्भवनं सभावनं

दिशो दशामोदभरैरूपुपत् ॥१०॥

हरेण वैरे कविना व्यनीयत

मिसृक्षया तद्विजयैषिणाऽङ्गजः ।

स्मरेपुधीकृत्य धियाऽभयाधयाः

पदौ प्रभोराश्रय तज्जयश्रियः ॥११॥

पुरीव पूर्वापणरत्नविम्बितं

प्रतीच्यभागस्थितमर्जुनान्वितम् ।

वणिग्मणिर्वीक्ष्य हतार्थशङ्कया

स पाटलायाः स्तवकं प्रकम्पितः ॥१२॥

मुनिद्रुमः कोरकिनः मितद्युति-

स्तदुत्सवेऽभ्यागतकामिनीमुखैः ।

१ हे स्मर ! त्वं प्रभोः पादौ इषुधीकृत्य=इषयः=वाणाः अ-
धिकारान् प्रमृनानि ते धीयन्तेऽस्मिन्निति इषुधिस्तं कृत्वा आश्र-
य=सेवम्ब=कुमुमाञ्जलिधारणादिना पृजयेत्यर्थः, इति कविना
अङ्गजः व्यनीयत=शिक्षां प्रापितः, मिसृक्षया=जगतो निर्माणेच्छं-
या । किं० कविना, तस्य स्मरस्य विजयैषिणा । किं० जय
श्रियः, अभयम् आ=समन्ताद् धयन्तीति अभयाधयाः ।

स्फुरद्विभूपाङ्गमयूग्वमंमुखै-

र्वनेऽपि मेने सुमनोभिरन्वहम् ॥१३॥

उपायनैः श्याममणीगिरिर्जनै-

र्वनेऽमुनाऽमन्यत मिहिकासुतः ।

विलोक्य कान्तामिह राजमण्डलीं

स्वमार्गभेदानुगमात् संचेतसा ॥१४॥

बभौ तदा रात्रिपदेऽप्यहः सुकृ-

न्महो द्विधाप्याहवनेर्हविर्भुजाम् ।

तमिश्रपक्षं त्रुटिकृटभक्षितं

तमेव धूमभ्रमतोऽपि दूरयत् ॥१५॥

नरः क्षणे कुत्रचिदेव पुत्रिका-

कदम्बकं विभ्रमभाविताम्बकम् ।

ददर्श लोकः स्वयमेव नर्त्तने

कलाकलापं किल वैर्धवं वमन् ॥१६॥

१ पण्डितेन । २ नाशकपटेन भञ्जितम् । ३ तमेव तमिश्रपक्ष
=तमोभरं पक्षशब्देन वनम् अनेकार्थे । ४ "विधुश्चन्द्रेऽच्युते
वीरुल्लनायां विटपेऽपि च" इत्यनेकार्थः, ततो वैर्धव=अच्युतसं-
बन्धनम् ।

अथ प्रवृत्ते स महे महाशयः

पणाङ्गनास्ता नररूपधारिणः ।

पुरप्रवेशे नटयन् ययौ स्वयं

कलाकलापं किल वैधवं वमन् ॥

पुरे हठात् क्षिततुषारपाण्डुर-

च्छदावृतं गोपुरमस्य चक्रिणः ।

प्रवेशयोगेऽप्यरुचत् सतारणं

रणद्द्विपाश्वेन समं ममन्ततः ॥१७॥

अवाकिरंस्तं सुदृशोऽथ मौक्तिकै-

श्छदावृतेर्वीरुधि बद्धविभ्रमाः ।

पदे पदे पौरगिरा 'जय प्रभो'-

ऽप्युदीरयन्त्यः प्रमदात् तदाशिपः ॥१८॥

चतुष्पथे जग्मुपि राजराजिभि-

र्विभाविभाश्वोदितरेणवां नृणाम् ।

मिलन्निमीलं समृजुर्विलोकिता

न चक्षुरक्षुब्धममक्षवीक्षणात् ॥१९॥

पुरन्दरेणापि समीयुषा सुरैः
 प्रतिष्ठितास्तुष्टिपरेण वृष्टिभिः ।
 स्वकेतनेच्छादयता प्रणेमुषा
 नभस्त्रतस्तं कुमुमेषु कलयः ॥२०॥

गता यदुत्तमङ्गलत्रे विशालतां
 तनूजपौत्रानुजपुत्रतत्सुताः ।
 अलंकृताश्चेभकृताधिरोहणाः
 पुरस्सरा रेजुरदःप्रमत्तये ॥२१॥
 नमन्ति नूनं विनयेन मेदिनीं
 द्रुमाः शिगोभिः फलगौर्वेण ताम् ।
 नृपोऽप्यतोऽन्तःपुरमाप्य सो नतो-
 ऽचिरात् सवित्रीमचिरां चिरागतः ॥२२॥
 सलाजराजन्नवमौक्तिकौक्तिका-
 शिषां प्रसारैरवरोधमंगताम् ।
 कथं न धात्रीमातिमात्रनामितैः
 स नाभ्यनन्दद् विभवैः सनाऽमितैः ? ॥२३॥
 सभाजनाधीननिलीनचेतसः

सभाजनान् वीक्ष्य विशेषतस्त्रिधा ।
यथार्हमानेन समं विसर्जनैः

म वन्दमानानभिनन्दति स्म तान् ॥२४॥

नृपाय तस्मै हिमितं वनानिलै-

स्तपेऽपि धाराधरयन्त्रवश्मनि ।

ययावहोरात्रकदम्बकं सुम्बं

स्वराजधान्यां सततोदयोन्मुखम् ॥२५॥

अमौग्भेऽप्यत्र समौरभीभवत्

सुधीकृतं पुष्पसंग्रहमहः ।

अमौ समौरुयं ममये शुचैरपि

विभाममानो मनमाऽप्यमन्यत ॥२६॥

तपालयं नन्दिनि तद्दिनं घने-

र्घनाघनैः श्यामलिने नभस्यपि ।

विनिर्मितं केतक्रेणुभिः सितं

---

१ विसर्जनैः=दानैः । २ सुम्बयतीति पचाद्यच् । ३ सुग्भिः
=वसन्तः तस्य भावः सौग्मं तद्भावेऽपि । ४ शुचैः=आयादस्य,
पक्षे शुचैः=सूर्यादपि विभासमानः=विभया असमानः=अतुल्यः ।

स्वनेजसा वाऽनुवभूव सस्मितम् ॥२७॥
 यथेष्टकार्यस्य स सर्जनाज्जने
 सनिर्भरं निर्भयमंकथे पथे ।
 सदैव राजा प्रिययोगिनेऽङ्गिने
 विद्यांगिनेऽदत्त न कौमुदीमुदः ॥२८॥
 अयोगभाजोऽपि नृपस्य पश्यता
 यथेष्टदानं स्वजनेन मन्त्रणे ।
 कृतेऽफलकौमनया द्युरत्नवत्
 स्वसिद्धिदे स्वामिनि नाद्भुताय तत् ॥२९॥
 क्वचिज्जलक्रीडनकेऽपि भूभुज-
 स्तदेव साक्षाद्मृतांशुमाननम् ।
 निरीक्ष्य युक्ताम्बुजशङ्कयाऽर्ज्जा
 उपेयुपी राजमगलमण्डली ॥३०॥
 क्वचित्तथाऽमौ मतिशालिमालयो-

- १ ' वा उपमाने । २ पथशब्दोऽकारान्तोऽपि बृहद्बृत्तौ ।
 ३ विशिष्टयोगिने कौमुदीमुदो न अदत्त, इति काकृत्किः यद्वा,
 विरुद्धयोगिने कौमुदीमुदः न अदत्त, नीतिकरन्वात् । ४ इच्छया ।
 ५ स्वस्य=धनस्य सिद्धिदे, वा=अथवा स्वस्य आत्मनः मोक्षदे ।
 ६ अमृतांशु=ब्राह्मज्योतिः । ७ अरजा.=निर्मला ।

पवीणितस्तत्कणनैपुणे गुणे ।

पिकेन रोषारुणचक्षुषा मुहुः

कृताप्यवज्ञा विफला यथाऽभवत् ॥३१॥

दिदृक्षया चन्द्रममो वनेऽर्हता

न्यपेध्यतेशेन पिकस्वरोऽमुना ।

यतो मृगाङ्कत्वसुहृद्भिधौ रिपुः

कुहूरुताहूयत चन्द्रवैग्णिणी ॥३२॥

अशोकमर्थान्वितनामताशया

स्वकानने तं निदधे स तन्मये ।

अनुक्रमेणाभ्युचिते ह्यनु क्रमात्

स केवले बोधबले यतोऽनुगः ॥३३॥

पुरारिरूपेऽस्य पुरारिरूपिणो

गताञ्छरण्यं गृहशोचिनोऽध्वगान् ।

चकार चक्री विषयैः प्रतिष्ठिता-

१ परिपाठ्या । २ "क्रमः कल्पार्थद्विशक्तिषु परिपाठ्याम्" इत्यनेकार्थः क्रमान्=कल्पान्=आचारान् अनु=पश्चान् ।
३ पूर्वमस्य दिक्साधने अरिऋषिणस्तान् शरण्यं गतान् सेवकीभूतान् विषयैः=देशैः, भोगार्था प्रतिष्ठितांश्चकार ।

नशल्यवात्मल्यमतिर्महत्यहो ! ॥३४॥

अमन्यतावन्तमिवैष पल्लवैः

स्वरागयुक्तैः सुरमालमङ्गिनः ।

हितं गिरन्तं त्रिजगद्गुरुं जनो

जिनं विमुक्तः प्रभुशोभया भयात् ॥३५॥

स्वतः प्रशान्तं शतशो मृगीदृशां

निशान्तमाप्तं द्विविधं क्षमाधनम् ।

स्वरूपनिष्ठं वैशमातनिष्टं न

प्रतीष्टकामज्वलदस्त्रजालकम् ॥३६॥

विलामवापीतटवीचिवादना-

दनाविशन्मानसमेनमेनमि ।

रमेन लीलामु मनस्विनीजन-

श्चकार नोद्धृतविकारकारणम् ॥३७॥

मनो मनोभूवशवर्ति नाऽभवत्

१ जिनं सुरसालं=कल्पतरुं जनोऽमन्यत पल्लवैर्विक्रैः प्रा-
णिनः अबल्लम् । २ भयाद् विमुक्तः । ३ स्वयं संबुद्धत्वाद् न गुरु-
पदेशतः प्रशान्तं=कामाद् निवृत्तम् । निशान्तं=गृहं रात्रिसीमानं
वा । क्षमाधनं- राजानं क्षमिनं वा । ४ कामशस्त्रजालकं वशं न
अतनिष्ट ।

पिकालिगीतेः शिखिलास्यलाघवात् ।
 सरोरुहामोदविनोदतोऽप्यहो
 महोदयार्थेऽस्य निलीनतावशात् ॥३८॥
 यथाऽऽलये तालविशालयन्त्रज-
 ध्वनिश्च गान्धर्वविशेषनर्तनात् ।
 वनेऽपि तैर्यत्रिकमाग्गध तं
 तथामृदङ्गोदितवेणुवादनात् ॥३९॥
 अलीनचेता विपयोपभोगवान्
 न-दीनवृत्त्याऽतिगभीरधीरधीः ।
 अरीरमत् मारमनान्वितालिभिः
 क्व भोगमाप्नोति न भाग्यभाग् जनः ? ॥४०॥
 तदर्थमध्याप्य जनेन तद्वने
 पट्टकृता वा भवनेऽपि माँगधाः ।
 तमभ्यनन्दन्नवभावभावनेः

१ विषयः=शब्दादिदेशो वा । २ सा रमना कटिमेखला
 तन्महिता आल्यः=स्त्रियाः सक्यः ताभिः, पक्षे मारमनं कवच-
 विशेषस्तयक्तानां श्रेणीभिः । “आली सख्यावलीमेन्वमर्थेषु
 विशदाशये” इत्यनेकार्थः । ३ पण्डिताः कृताः । ४ बन्धिनः ।

स्वकाव्यभाव्यन्वयरञ्जिनं जिनम् ॥४१॥

वनेचरैः मार्धमुपात्तकिंशुकाः

शुका विमुक्ताः पटवस्तमस्तुवन् ।

तथा यशोभिर्विशदीकृताशयै-

र्यथा प्रशस्याः सकृपेर्नृपैरपि ॥४२॥

विभोः स्वशीलश्रुतिशालितालिभिः

समं निवृत्ताः सुरतेऽभिसारिकाः ।

स्वगमृतेनोपजगुश्च सारिका

गृहे गृहे तच्चरितस्य कारिकाः ॥४३॥

सुरानुवृत्त्याऽप्सरसो रसोर्मिभि-

स्तरङ्गिताङ्गयः प्रभुवृत्तनर्त्तने ।

विभावयन्ति स्म सुविस्मयं हरे-

स्तथैव तत्पौरुषगायनीकृताः ॥४४॥

इतीष्टगन्धाढ्यमटन्नमौ वनं

वधूतमाधूतमनाः स्वयौवनम् ।

त्रिवर्गसंसर्गनिसर्गसाधुधीः

१ विभोः शीलश्रुत्या शालिताः शोभिता या आलयस्ताभि
समम् । २ कारिकाः=श्लोकविशेषाः ।

पुपोष निर्दोषतयैव देवनैः ॥४५॥
 निधीयमानो हृदये सुरीजनैः
 पिकोपगीतोऽपि शुक्रैः स्तुतोऽपि च ।
 दिदृक्षितः कुण्डलिकामिनीमनो-
 रथैरथैष प्रभुराप विष्णुताम् ॥४६॥
 मुघाभुजामप्यतिशायिशामनाद्
 निषेवितोऽयं वमुघाभुजां गणैः ।
 अविन्दताऽऽमोदभरं बहिश्चरं
 परं तमध्यात्मभरं दधौ चिरम् ॥४७॥
 प्रियत्वमास्थाय च भीमभूमनो-
 विनादामिच्छौ विषयेष्वरज्यत ।
 धियाऽमुनाऽमानि सुखं भवेऽभव-
 द्विदर्भमुभ्रविरहण नान्तरम् ॥४८॥
 करेण मीनं निजकेतनं दधत्
 स्मरः स्वरूपोपमया तमाश्रयत् ।
 नतो रिरंमुः मुहृदा यथच्छया

वने दिदीपे म मधुर्मधुव्रतैः ॥४९॥
 पवित्रितोऽमावृषिकुल्यया लयाद्
 हृमालवालाम्बुनिवेशशङ्कया ।
 सुसौरभामानु-गतोऽथ तापसे
 द्विधापि संतापनतापमादधौ ॥५०॥
 मधुव्रतज्याजुषि पुष्पकार्मुके
 निधीयमानंऽथ स्वगे युगेषुणा ।
 व्यतिक्रिं मर्वर्तुवनं घनं मधुं
 सहायमाधाय कृता हतिर्नृणाम् ॥५१॥
 स्वगं द्विधा रागिणि पद्मिनीगणे
 स्फुटे करस्पर्शनजाङ्गजज्वरे ।
 स्वलोकसाम्राज्यममंस्त निर्भयं
 स मित्रमत्रानुमरन्निव स्मरः ॥५२॥
 लताबलालास्यकलागुरुर्तरुः

१ सुष्ठु मूरस्य भासा अनुगतः, पक्षे सुष्ठु वसन्तभावेन
 आसानु=शिवरं मर्यादीकृत्य गतः=प्राप्तः । २ द्विधापि=अन्तः
 कामरूपं, बहिः सूर्यतापरूपं च । ३ मित्रं सूर्यं वा सनेजसं अनु-
 सरन् स्वयमपि तथा भवन् । ४ तरुः रणाद् न शमी अभवत् ।

शमी रणाद् न ह्यभवत् सैमीरणात् ।
 स किङ्किरातोऽपि किरातजातवद्
 भियेऽध्वगानां सपलाशवामनः ॥५३॥
 रजो दधानामपि मल्लिवल्लिकां
 प्रमूनगन्धोत्करपश्यतोहरः ।
 जहौ न दूरे मधुपोऽन्धसाऽऽदरा-
 दहोऽलिमत्ते समये न चेतना ॥५४॥
 स्फुटार्त्तवाङ्का धृतकामधीर्गजं
 प्रभिन्नगण्डं तदचण्डगर्जितम् ।
 असेवतामुं मधुगन्धवागिणि
 हृदे मदेनोच्चकरे करेणुका ॥५५॥
 द्विधा बलं प्राप्य च मौरभस्थिते-
 रनूनमृनस्पृगमेव्यताङ्गिभिः ।
 सरिद्धरात्यक्तनिपद्धराम्भसि
 प्रणीतलीलाप्लवनो वनानिलः ॥५६॥

१. सर्मागान्=वामनः । २. किङ्किरातः=कोरुगटकः पलाश-
 वासनायुक्तः भियेऽन्धः । पलाशं=पत्रं राक्षसश्च । ३. अन्धसा=
 भोजनेन आदरान् । ४. न विवेकः ।

अथ स्वमादाय भयेन मन्यनात्

तडागभागव्यपदेशलेशतः ।

पुरोपकण्ठे शरणागतं प्रभुः

कदाचिदम्भोधिमिह व्यलोकयत् ॥५७॥

जडात्मकत्वादुपभोग्यताच्युतं

चिरत्नरत्नाधिकमुत्थितं चिगत ।

दधत् त्वधः स्वं विभवं म चक्रिणा-

ऽप्युपाललम्भे कृपणक्रियाश्रिया ॥५८॥

वदान्यलोकेन कृताः प्रपास्रपां

कथं न धत्मे रमभृत् ममीक्ष्य ताः ।

निलीय तस्मिन्निवमन्नपांनिधि-

र्भवानतस्त्वां मकराकराऽस्तु धिक् ॥५९॥

इतीव मन्ये भगवद्ग्वीरमात्

सितोपदेशां म सुधां सुधारयन् ।

विशिष्य पुष्यन् वसुधां रसागमै-

र्वने तडागो ददृशेऽवनीमुजा ॥६०॥

पयोनिलीनाऽभ्रमुक्कामुक्कावली-

बलीयसां राजिरमुष्य दन्तिनाम् ।
 पिपासुराक्रान्तिपदाद् दिवा दिवा
 पुरस्य साम्यं सरसांऽब्धिनाऽवदत् ॥६१॥
 जलान्तमद्भिन्नमदान्धमिन्धुर-
 रदाननं तोरगपुच्छमच्छवीन् ।
 निर्गक्ष्य मेने नगरीं नु भोगिनां
 ममापतन्तीं जिनमेवया जनः ॥६२॥
 जिनेशितुर्दर्शनलालमाऽलमा
 भुजङ्गकन्या हमितोन्मुग्वाश्रियः ।
 जलार्धरुद्धम्य तटान्तभृभिदः
 पदात् पयोजन्मवनम्य रेजिरे ॥६३॥
 वशीकृते तत्परमाप्मगेजने-
 ऽवतारमाप्तं प्रतिविम्बितोडुभिः ।
 मरोरुहे मौरभवौग्वन्धनं
 मृणालजालम्य निपाद् वभार यः ॥६४॥
 तटान्तविश्रान्तनुरङ्गमच्छटा-

स्तटाक एष प्रतिविम्बितैर्दधौ ।
 अमन्दनन्दीमरमां जिगीपया
 चलाचलात्तुङ्गतरङ्गमंगमैः ॥६५॥
 पिनाकिनाकिप्रभुगजराजिभिः
 ममं तटस्थे क्षितिपे पटालये ।
 स्फुटानुविम्बोदयचुम्बनेन यः
 स्फुटीत्रकागर्भममां प्रभोः सभाम् ॥६६॥
 जलान्तरुन्मञ्जदनेककामिनी-
 मनोऽनुपङ्गात् तरलैरिवामलैः ।
 बभौ चलर्हाचिकशन्तशान्तनै-
 र्हयानुविम्बैरविलम्बमं व मः ॥६७॥
 तमेकमुच्चैःश्रवमं विडौजमे
 प्रकाशयन्तं मथितेऽपि चाशये ।
 जिगाय वार्धिं तुरगानुविम्बितैः
 महस्रमुच्चैःश्रवसामिव श्रयन् ॥६८॥
 सिताम्बुजाना निवहस्य यश्छलात्

पयोनिधेः पाग्गतं यशोभरम् ।
 न्यवेदयत् पाग्गतस्य किंनरैः
 प्रगीयमानं लमदङ्गमानमैः ॥६९॥
 मरोरुहां तत्र च म्ण्डमण्डनं
 बभावलिङ्ग्यामलिनोदगश्रियाम ।
 स्वनाथदर्शिश्चिनिकामिर्नामुष्वं
 विकम्बरेन्दीवरचारुनेत्रभृत् ॥७०॥
 मकैर्णिकं तत्र ललङ्घ्यमुष्वं
 मपत्रेण्यं कृतपद्ममोहदम् ।
 तमःममच्छायकलङ्कमंकुलं
 निर्गक्ष्य चक्रे स्वमहनिशं शशी ॥७१॥
 अभात् ममा मा रमभामुगानना
 नृयस्य नारं प्रतिविम्बिताश्रिता ।
 यया तडागोऽभ्रजयार्थमोर्जिजन
 कुलं सुधांशोर्विहृलं वदन्निव ॥७२॥

१ लमन्ता अहमःतये हे अपि येषां तैः । २ स्वव्यामिदर्शि
 न्यः क्षितिरमगयाः । ३ कर्णामगलम् । ४ स्वम=ग्रामानम् ।

रथाङ्गभाजा कमलानुपङ्गिणा

मरस्तदालोक्य स-मार-मं-गतम् ।

क्षणाद् गणागाहननीरमं गतं

दधे मनोऽन्तर्भवनीरमंगतम् ॥७३॥

अकारि धर्मेण जगज्जयो मया

शिली-मुखस्तामसखेन शार्ङ्गिणा ।

स चापरागः स्वत एव मां भजन्

परागसः किं न विभागमानयेत् ? ॥७४॥

प्रबोधयत्यप तडागवान्धवः

१ चक्रिणा । २ मार=श्रेष्ठ संगतं=मिलितं तेन सहितम्
मारम्ययुक्तं वा, मारमः सहितं गत=प्राप्तम् । ३ क्षणेन लोका-
नामयगाहनेन नीरमं=रम्यभावं=नीरमन्त्रं गतं प्राप्तम् । ४ धर्मेण
=धनुषा । मया किंभूतेन, शिलीमुखस्तामसखेन=बाणसहाये-
नेत्यर्थः, शार्ङ्गिणा=शार्ङ्ग=धनुः तदारकेन । किं० जगज्जयः,
शिली=शिला अस्मिन् पर्यत इव लुप्तोपमा महान दुष्करः
गुरुवैत्यर्थः । धमपत्रे मुखे प्रारम्भः स्तोमो=यजः=पूजा सखा=
मित्रं यस्य तेन । धर्मेण किं० शिली=जलोकाः, तन्प्रमुखाणां यः
स्तोमः=समूहस्तस्य सखा इव सखा यः स शिलीमुखस्तोमसखः
हृन्दिन्द्रियादिरत्नक इत्यर्थः तेन । ५ सः=धर्मस्तु अपराग एव,
पत्रे चापरागः=धनरागः । ६ विगता भा यत्र नद्=विभं=तरकं
तस्य अगं=वृत्तां शात्मलिं न नयेत् काकुः ।

कृताधिकोशाञ्जलीपद्मपाणिभिः ।

सगेजिनास्तम्बकदम्बकैतवात्

श्रियश्चलत्वं निगदन्निवेह नः ॥७५॥

जगच्चिरं जीवयता रमार्पणे-

विरागता हंमविलामभाविता ।

सगेजिनास्तम्बकदम्बकैतवात्

कृताऽमुना मे स्वरमानुषङ्गिणा ॥

प्रैभा-मितं वा मैमयज्ञमुज्ज्वलं

विभावयेऽमुं कलहंमशिक्षितम् ।

प्रयोगकर्त्रा विधुना पदे पदे-

१ योनां=पक्षिणां रागता, पक्षे विरक्तता, हंसानां विला-
सभावित्वं, पक्षे हंसो=जीवन्तद्भावित्वम्=अध्यात्मविचारः ।
२ प्रभा=वृद्धिः तथा मितम्=उज्ज्वलम् । ३ समः समग्रः
यज्ञः=पूजाविधिर्यस्मान् तत्र पूर्वं जलयात्रैव । ४ कलाः=म-
धुराः हंसाः=योगिविशेषान्तेभ्यः शिक्षितम् । ५ प्रयोग-
कर्त्रा=सूत्रकारकेण विधुना=चन्द्रनाम्ना; यथा प्रयोगः=
प्रपञ्चः संसारस्य तत्कर्त्रा=विष्णुनाऽनुयातः, यथा विधुना=
कृष्णपरिडनेन ।

ऽमृणाल ! शेषाहिभुवाऽन्वयायि र्यैः ॥७६॥
 इति स्वचित्तं म विभाव्य भव्यधीः
 प्रभुर्मुमुक्षुर्भवतो ययौ वनम् ।
 जननं चक्रणं च भृतलम्पृशा-
 ऽमृणालशेषाहिभुवाऽन्वयायि र्यैः ॥
 गच्छाधीश्वरर्हीर्हीरविजया-
 म्नाये निकाये धियां
 भृत्यः श्रीविजयप्रभास्यमुगुरोः
 श्रामत्तपास्ये गणे ।
 शिष्यः प्राज्ञमणेः कृपादिविजय-
 म्याशाम्यमानाग्रणी-
 श्रक्रे वाचकनामभेधविजयः

१. मृणा = हिंसा आलं = मध्या तद्रहितस्य कस्याप्याम-
 न्त्रणं चक्रिणा कृतम् । २. शेषाहिर्भयस्य तेन विष्णुना, पक्षे
 शेषवश्येन विष्णुना = चन्द्रेण रामचन्द्रेण, यद्वा, शेषाहिभुवा =
 पतञ्जलिना इत्यर्थः ३ अनुयातः = तत्तुल्यः संवितः । ४ यः
 = तडागः । ५ अमृणालां = महाजनः, शेषः = तन्त्रियादिः,
 अहिभूः = वप्राधिकारी तेन, 'अहिः सर्पे वृत्रे वप्रे म्यान्' इत्य-
 नेकार्थः । ६ नं० श्लो० १११ ।

शस्यां समस्यामिमाम् ॥७७॥
तस्मिन् विस्मयकृत्काव्ये
तुर्यः मर्गाऽभवत्तराम् ।
प्राप्नोतु शिष्टाचरणात्
प्रतिशामप्यनुत्तराम् ॥७८॥

नि श्रं नैप रीयमत्त काल्यममभ्याया मनेप पायश्रं मेधविजयगणि-
धृतिनाया चतुर्थः मग संवृणः ॥ श्राः ॥

॥ अथ पञ्चमः सर्गः ॥

तरङ्गिणीरङ्गजुषः स्ववल्लभा

रसा रसानामवशा वशास्त्यजन् ।

अचीकरच्चक्रधरः प्रदेशानं

यथेष्टमाहृय स तुष्टपूर्जनम् ॥१॥

प्रवर्धमानाः समितिक्रियाम्बुधौ

तरङ्गलेखा विभरां वभूव यः ।

स मार्गणानां ममभीयुषां गणं

प्रपद्य सद्योऽभिमुग्धाभवेन्न किम् ? ॥२॥

दिनाः क्षपा वैष्मिन्तदानतः प्रैपा

नृपाज्ञया दित्सुकरेश्वरैर्वभुः ।

दरोद्गतैः कौकनदौघकोरकैः

सरित्प्रदेशा इव संगतद्विजाः ॥३॥

स दानदेशः स्थिरचक्रभृद्रसः

---

१ रसा=भूः । २ समितिः= युद्धम्, यतिचर्या च । ३ प्रपा-
रूपाः । ४ द्विजाः=विप्राः पक्षिणश्च । ५ स्थिरश्चक्रिणो रसो य-
स्मिन् ।

सदा नदेशः स्थिरचक्रभृद्रसः ।

धृतप्रवालाङ्कुरसंचयश्च यद्

धृतप्रवालाङ्कुरसंचयश्चयः ॥४॥

महीयमः पङ्कजमण्डलस्य य-

श्छेलेन लोकानशनयानजन्मनः ।

समं सिद्धा संचयनैश्च राजतेः

मुंपर्वणां संगममादिशद् भृशम् ॥५॥

व्रजस्य चेन्दोर्मृगनाभिजन्मन-

श्छेलेन गौरस्य च संचयस्य च ।

अमानि देवामुरमन्त्रभागुरं

मनस्विनाऽन्योन्यमुहत्क्रियातुरम् ॥६॥

१ नदेशः=समुद्रः । २ स्थिराश्चक्राः=जीवविशेषास्तं-
भृता रसा=भूर्यत्र । ३ प्रवालानि=विद्रुमाः पल्लवा वा, अङ्कुराः=
काश्मीरजन्मार्दानि ४ धृताः प्रवालानां=पल्लवानाम् अङ्कुराणां=
जलानां संचयाः=संग्रहा यत्र दानदेशे । ५ चीयत इति चयः=
राशिः=पुष्ट इत्यर्थः, ईदृशा दानदेशः । "प्रवालो विद्रुमे वाग्ना-
दगडेऽभिनवपल्लवे " इत्यनकार्थः "अङ्कुरो रोम्णि मलिले रुधिर-
ऽभिनवोद्गमे " इत्यपि । ६ पद्माज्जानं यद् मण्डलं वृन्दं तस्य ।
७ लोकानाम् अशनं=भाजनं यानं=गमनं ताभ्यां जन्यस्य । ८ राजतेः=
रुप्यमयैः । ९ मुंपर्वणां=महान्सवानां देवानां वा । १० कर्पूरस्य ।

ग्रहीतुरुदुग्राहयितुः करस्थितं
 कुशादकं तत् मुहिताय चोभयोः ।
 नैलेन मेने मलिलेऽनिलीनयोः

स्वपावनं जीवनभावनं पुनः ॥७॥
 नवं मरश्चाद्भवन्महोत्मवं
 यथेष्टमृष्टाञ्जलिमृष्टवाग्भिः ।
 पराजिताऽभृल्लवणाधिपरप्यत-
 स्त्विषं विमुञ्चन् विधुःकालकृटयोः ॥८॥

चलीकृता यत्र तरङ्गिङ्गण-
 जिनेन्द्रदीक्षाममयोत्मवाम्बुधौ ।
 हया दधुः स्वाप्लवनमहोर्मितां
 ब्रजा गजानामपि संघैर्वाग्निताम् ॥९॥
 मिथो रथानामपि मार्दिनां ध्वजै-
 रबालैश्चाललतापरस्पराः ।

मलीममै रेणुगणैः सग्वीकृताः

१ नरेण । २ विधोस्त्विष्टमोक्षः मृष्टवाग्निप्राप्त्या नोपान्, मम स्पर्धाकर उन्थित इति कालकृट्विड्मोक्षः । ३ संघचारी= मत्स्यः ।

पयोनिधेर्धर्मनिधेर्ब्रतोत्मवे ॥१०॥
 बले बलद्वेषिपुरस्मरे चले
 हया ध्वजाः शोणरुचः प्रमृत्वराः ।
 ध्रुवं दधुर्वाडवहव्यवाडव-
 स्थितिं त्रिलोकीजनमङ्गमार्णवे ॥११॥
 व्रती बभूव प्रभुराप्य शुक्रजां
 चतुर्दशीं तां बहुलां च लोचकृत् ।
 कचेपु मत्वेव कपायपावक-
 स्थितिप्रगेहत्तमभूमधूमताम् ॥१२॥
 प्रकाममादित्यमवाप्य कण्टकै-
 स्तपस्यतोऽभृत् तनुर्गर्हतः कटुः ।
 पटुः समार्धो विमना मनागु न मा
 रमालसा वा नियमाद् यमादपि ॥१३॥
 सुगर्चने चन्द्रनैचन्द्रलेपनैः
 करम्बिताभौदभरं विवृण्वती ।

१ बलद्वेषी=वन्दः । २ " कट्यकार्ये मन्सरे च दृपणे च
 कट्ट रसे । निकते प्रियङ्गौ सुगर्भा । ३ चन्द्रः=कर्पूरः । ४ आ-
 मोदेन विश्वपुङ्गी योगमाहान्यान् स्वार्थस्ताधनी ।

तनुर्ननु प्रौढिममाधिमाधनै-

जिनस्य विश्वंभरतामिवाऽन्वशात् ॥१४॥

क्वचित् तनृत्मर्जनमुद्रया विभो-

रनर्त्तिमूर्त्तिर्वरिवर्त्ति सा स्म या ।

धृतस्फुटश्रीगृहविग्रहा दिवा-

निशं मृणालाभभुजावलम्बिनी ॥१५॥

यथाऽन्तिकस्थामरभक्तिवृष्टिभि-

जिने धृतध्यानधने त्वऽधर्मणे ।

नवं सरस्तक्षणमप्यभूच्छ्रिया

सर्गाजनी यत्प्रमवाप्मगायिता ॥१६॥

यदम्बुपूरप्रतिबिम्बितायति-

र्गणां ग्रहाणां पुरतोऽर्हतः प्रभोः ।

तरंस्तरङ्गेषु भवार्णवान्तरं

स्वमाह तीर्णं नटनेऽनिपाटवात् ॥१७॥

वने स्थितावस्य च चामरक्रियां

मरुत्तरङ्गैस्तरलस्तटद्रुमः ।

सदानपत्रायितपल्लवोच्चय-

श्चकार मत्कारपदं दिवौकसाम् ॥१८॥
 न धीरता तादृगिह क्षमाधरे
 दधौ जिनो यामुदधौ गभीरता ।

निमज्ज्य मेनाकमहीभृतः सतः

परीक्षणाद् वाम्बुनिधेश्चलत्तया ॥१९॥
 विपक्षतां यो गत एव योगतः

किमस्य शम्भोर्न नु पक्षताऽक्षता ।
 पुरापि पारापतपक्षिणो भये

ततान पक्षान् ध्रुवतः भैपक्षताम् ॥२०॥
 पयोधिच्छमीमुपि केलिपल्लवे

जिनेऽप्येकैकान्तिकता कृता जनैः ।
 तदपि माधारणया धिया श्रिते

क्वचिन्न लेभे व्यभिचारचारिता ॥२१॥
 कदापि देवोऽकृत हंममंशतो

१ पञ्चः=परिग्रहस्नेह धिर्गतो विपन्नः । २ 'नु' चितकं
 अस्य पक्षता=आनुकूल्यं सर्वत्र अत्र ॥=पूगां न, काकूः, सर्वस्य
 हितावहन्वान् ३ तत्तन्व्यनुत्तानिपादनान् । ४ पन्नस्पन्न विप-
 ल्लभृत्तिर्नैकान्तिक एव, स्याद्वादाद् वाऽनैकान्तिकः स जिनः
 न एकान्तिकः स्यादिति भावः । ५ स्वजावप्रदर्शः ।

गिंसुह्रंमीकलनादमादग्म ।

सुवर्णवर्णं जिनवर्णने कृते

विडांजमा क्षोभयितुं मनोऽर्हतः ॥२२॥

पुरः किरन्तं विकरं वमृत्करं

समौक्तिकं मौक्तिकयुक्तमेक्षत ।

स तत्र चित्रं विचरन्तमन्तिक

मनागपि क्षुब्धमना हि नाऽभवत् ॥२३॥

तपस्यतस्तस्य विवन्दिषामिषात्

स्वरागतः स्निग्धमनास्वरागतः ।

स देवदेवस्य निषेवणापरं

हिग्णमयं हंसमवाधि नैषधः ॥२४॥

प्रियासु बालासु रतक्षमासु च

ललन्तमेतं चरणानुरागिणम् ।

विमिष्टिमये वीक्ष्य नृपो विरुद्धता

निवारिता द्रन्द्ववलेर्हतेत्यमौ ॥२५॥

१ समम=प्रनुकूलं मृष्टम् औक्तिकं वाक्यं यस्य स तम् ।
२ नैषधः पूर्व चक्रिन् च नृपतिः । ३ प्रियातननं चरणानुरागिन्वं
चेति विरुद्धता निवारिता ।

सितच्छदं तं चरणानुरागिणं

द्विपात्रितं पल्लवितं च बिभ्रतम् ।

विभोर्मनोऽन्तः स्मरमेव भावितुं

सुरेण चक्रे बहुधाऽऽयुधाद्गुरः ॥२६॥

कृताभियोगः स तु यांगमंगमं

प्रयोगदक्षेण तपोद्विपेन यत् ।

स्मगाजितं रागमहीरुहाडुकुरं

वभञ्ज मृलदनुकलया धिया ॥२७॥

विमोहलीलां मिथुनालिपालितां

प्रदर्शयन् हंममहामना मनः ।

शशाक नाञ्चालयितुं विगागवान्

मिपेण चयं श्रगणद्वयन्य च ॥२८॥

महीमहेन्द्रस्तभवेक्ष्य स क्षणं

सुरं प्रशान्तं बहुधोपमर्गतः ।

जगाम पुर्यां प्रभुचर्यया मुदं

तदा दवानः स्मृतिमावधानर्थाः ॥२९॥

अवर्णयन् तन्नगितं विचिन्तयन्

१. निष्कपायमत्या ।

शकुन्तमेकान्तमनोविनोदनम् ।

स नैपथश्चानुदिनं सुधीरतो

सुधीरतां वीक्ष्य विभोश्चमत्कृतः ॥३०॥

प्रभोस्तपःसंतपनाद् वशीभव-

ञ्जहौ न पार्श्वं द्युमदां जनः सदा ।

प्रियावियोगाद् विधुरोऽपि निर्भरं

स्वमापुपूषुः परिचर्ययाऽऽर्यया ॥३१॥

प्रकृष्टपष्ठाष्टमपाक्षिकादिभि-

र्वनं मयोगामनघर्ममेवनैः ।

निरीक्ष्य देवं ध्रुवमेव देवता

कुतूहलाक्रान्तमना मनागभृत् ॥३२॥

अवश्यभव्येष्वनवग्रहग्रहा

नृणां मतिः क्रामति यत्क्रमानुगा ।

समूलमुन्मूलयितुं तदान्तरं

प्रचक्रमे चक्रमयं द्विपां क्रमान् ॥३३॥

पटुः पुगम्कृत्य पुगङ्गनाकृतिं

१. यस्या- तत्र उद्-यक्तस्य क्रमानुगा नृणां मतिः क्रामति= चलति ।

यया दिशा धावति वेधमः स्पृहा ।
 भवस्य वश्यस्तदवश्यपश्यधीः
 प्रवर्ततेऽनर्तितया तयाऽऽतुरः ॥३४॥
 तपोविधौ मन्दरसुन्दराशयः
 स्थिरः प्रभुः स्यान्न कदापि चञ्चलः ।
 तृणेन वात्येव तयाऽनुगम्यते
 भियेतरेणैव नु कातरक्रिया ॥३५॥
 वृते ममाधेर्विधिनाऽऽत्मबोधने
 धनेऽपरस्मिन् न मुनेर्मनोरुचिः ।
 अनात्मलीनस्य मलीनताऽऽहता
 जनस्य चित्तेन भृशाऽवशात्मना ॥३६॥
 अधावलम्ब्य क्षणमेकपादिकां
 धरल्लयं धीरतयैकनालयम् ।
 तिथौ नवम्यां शुचिपोपपक्षजे
 म शिश्रिय केवलबोधमुज्ज्वलम् ॥३७॥
 तदुत्मवे कोऽपि जनः सुरो नवा

१. कर्मकर्तुः परमेन्द्रस्य आत्मनः ।

तदा निदद्रावुपस्त्र्वलं स्वगः ।
 सुगन्धिपृष्टेरनु दिव्यनाटक-
 प्रवर्त्तनेऽत्राप्यरसाप्तनर्त्तने ॥३८॥
 समं तदोच्चैर्नमने समं पुनः
 प्रपञ्चने संवरणे तथाऽऽप्तने ।
 स निर्यगावर्जितकन्धरः शिरः-
 प्रणामकृद् देवगणो नटन् बभौ ॥३९॥
 स हंमदेवोऽपि विभोर्गुणावली-
 निबद्धबुद्धिः ममुपेत्य नृत्यकृत् ।
 विशिष्टभक्तीर्वहुधा स्थितोऽन्तरे
 विधाय पक्षेण रत्नकलमालसः ॥४०॥
 सनालमात्मानननिर्जितप्रभं
 प्रयुज्यमानं त्रिदशैः सरोरुहम् ।
 धृतातपत्रत्रयरूपमावभौ
 प्रभुप्रभावाद् बहुकाञ्चनाञ्चितम् ॥४१॥

१ रत्नं=नाटकप्रमाणं तस्य क्लमः=स्वेदः । २ आत्मना=स्वरु-
 पेण आननस्य निर्जिता प्रभा येन तम् । ३ 'काञ्चनं हेसि किञ्ज-
 ल्के' इत्यनेकार्थः ।

उपात्तलक्षिम प्रभुवक्त्रपाणिना
 द्वियाऽऽनतं काञ्चनमम्बुजन्म किम् ।
 तमुच्छ्रितच्छत्रमिषेण दण्डभृद्
 निषेवते स्मादृतमुक्तमंपदा ॥४२॥
 अहर्निशं मेवनया विभोर्द्विधा
 सचामरं चाऽमरमानमे प्रियम् ।
 अबुद्ध तं विद्रुमदण्डमण्डितं
 पवित्रहस्तं शुचिमेव पण्डितः ॥४३॥
 चकार कश्चिद् वरुणत्रयीं न किं
 सुरश्च मिहामनमर्हतः पुरः ।
 परो महेन्द्रध्वजमाप्तभक्तये
 सैपीतमम्भःप्रभुचामरं च किम् ॥४४॥
 कृतावगोहस्य हयादुपानहौ
 विनेयुपस्तत्र वैलद्विपस्तदा ।

१ पविः=वज्रं त्रायत इति पवित्रः=इन्द्रस्तस्य हस्तम=इन्द्र-
 हस्तं पण्डितः शुचिः=पवित्रम अज्ञानान् किं०करं द्विधा
 सचामरम् । २ पीतवर्णमहितम्, अम्भःप्रभोः=वरुणस्य चा-
 मरमिव । ३ इन्द्रस्य ।

नियोगतस्ताः सुमनःपरम्पराः
 परागपूर्णा ववृषुर्विकस्वराः ॥४५॥
 सुवर्णपद्मोदरचारचारुतां

ततः पदं रेजतुरस्य विभ्रती ।

निवेशकल्याणपदं मुमंपदं
 सुवर्णमेवामिव धर्तुमुत्सुके ॥४६॥

महोत्मवेऽस्मिन्नसुरैः सुरैः ममं
 तथैव मैत्री जनमनिधेरभूत् ।

तयोः प्रवालैर्वनयोस्तथाम्बुजै-

रवापि मोदः सुमनस्तया यथा ॥४७॥

रुंजाविरोधेतिकलिक्रिया मृते-

र्भियाऽभवद् निर्विषयाऽर्हतः श्रिया ।

रसन सेने अपि मरुयमीयतु-

नियोद्धकामे किमु बद्धवर्मणी ॥४८॥

१. ए.कं वनम=उद्यानम्, द्वितीयं वनं=पानीयम् अनयोर्द्वयो-
 रपि प्रवालैः=पद्मैः, तथा अम्बुजैः, मोदः=हर्षं अवापि । २
 रोगं नर-ईदं क्लेशानां क्रियेत्यर्थः । ३ निर्गतः विषयः प्रसप्तो
 यस्याः सा ।

विधाय मूर्त्तिं कपटेन वामनीं

शनैश्चरन् यां त्रिपदीमदीधरत् ।

प्रमृत्वरां तां पुरुषोत्तमः परा-

मनेकपेऽधत्त गणेशपेशले ॥४९॥

त्रिविक्रमोऽरिष्टवलं पिनाष्टि यः

स्वयं ब्रह्मिध्वंसिब्रिडम्बिनीमयम् ।

तनूं न धर्त्ता किमनूनतेजसा

संचक्रपाणिश्च कृपाणिनां प्रभुः ॥५०॥

पुरा व्रते तीव्रतयैव केवलात्

तपःकलाऽश्रान्तनितान्तशान्तधीः ।

उपेतपार्श्वश्चरणेन मौनिना

मृषा चकारैष तृषां तृषार्चितः ॥५१॥

यतोऽतिदूरादपि ताप्यते वपु-

दृशोर्भृशोल्लासिदशापि नाप्यते ।

तमर्हतः संनिधिनासमोहदं

१ कपटेन=विनयरूपेण वामनीं=नम्राम् । २ त्रिपु=ज्ञानादिषु
विक्रमः=बलं यस्य सः । ३ ब्रह्मिध्वंसिनः=कृष्णस्य ब्रिडम्बिनी=
जिन्वरीम् । ४ चक्रेण सहितः पाणिर्यस्य सः । ५ तृषां=लोभम् ।
६ इन्द्रः ।

नृपः पतङ्गं समधत्त पाणिना ॥५२॥
 तद्वात्तमात्मानमवेत्य संभ्रमाद्
 मदादिनाऽनर्थकृताऽऽप्तवाक्यतः ।
 जराजनुर्मृत्युमुमुक्षुणा नृणां
 गणेन दीक्षा जगृहेऽगृहेप्सुना ॥५३॥
 पतङ्गवत् कश्चन मद्गपञ्जरात्
 पुनः पुनः प्रायमदृत्प्लवाय सः ।
 स्वकर्ममंलीनतया मलीनधी-
 गृहे व्रतान्येव वभार भारमुक् ॥५४॥
 प्रभोर्गिराऽन्तःप्रतिबुद्धमानसः
 स्वगो मृगो वाऽप्यगजो मतङ्गजः ।
 गतो विरृत्योर्द्वयने निराशतां
 प्रपद्य सद्यः प्रणमन् ययौ वनम् ॥५५॥

१ नृपः=भूचरो राजापि पतङ्गं=मूर्यं पाणिना मैत्रीवशान्
 अधत्त । २ मदादिना आत्तं = गृहीतम् । ३ विरृत्य=शब्दं विधाय
 पक्षिणो मुख्यत्वाद् उड्डयनं विरुतं च, लक्षणया स्वस्वशब्दित-
 गत्यादि । ४ मृगो उड्डयन = उन्मूल्य गमनम्, गजे उड्डयनं = शीघ्र-
 गमनमात्रम्, निराशतां = निहोभतां प्रपद्य = स्वीकृत्य उड्डयने
 प्रणमन् वनं ययौ इत्यर्थः ।

वयोगणः सुव्रतभाग् निशाशन

निरस्य जीवान्तकबन्धनेऽप्यहो ।

न तत्प्रदत्तं फलमादिताऽऽनने

करो निगेद्भुर्दशति स्म केवलम् ॥५६॥

समंभ्रमोत्पातपतत्कुलाकुलं

विमोचितात्मा कथमप्यतः स्वतः ।

कुलायमास्थाय जिनोपदेशतः

स्मरन् व्रतं प्रामुकभुक्तिभागभूत् ॥५७॥

मृगः शृगालादिग्रण्यजः परः

सरः प्रपद्योत्कृतयाऽनुकम्प्रताम् ।

विचारयन् निर्भरमप्यपादऽप्या-

मचित्तमावाहगतं स्वतन्त्रधीः ॥५८॥

पुरे वने वा समवामृते प्रभां

सरस्मुरैर्निर्मितमम्बुभिर्भृतम् ।

तमूर्मिलोलैः पतगाग्रहाद् नृपं

स्वैशब्दितैर्वान्यमिवाभ्यमन्त्रयत् ॥५९॥

१ निवार्य । २ स्वकृत्जनैः पक्षिणामाग्रहादिव नृपं = नरमु-
त्यम् अभ्यमन्त्रयत् = आज्ञुहाव ।

जलं हि साङ्गं किल गाङ्गमङ्गिना-
 मपुण्ययोगाद् न हि पुण्यमिष्यते ।
 सरस्तदम्भोग्रहदम्भसंभवं
 न्यवारयद् वारिरुहैः करैरिव ॥६०॥
 पतत्रिणा तद् रुचिरेण वञ्चितं
 न राजहंसेन पदानुरागिणा ।
 न लक्षणैः श्रीकमलाकरैः परैः
 सरोऽरुचच्चारु विभोः पदश्रिया ॥६१॥
 कृते विहारे विभुना ततः समं
 श्रियः प्रयान्त्या प्रविहाय पल्वलम् ।

अधायि चक्रेण तु हंसकप्रभा

१ सरः स्वयं तस्या गङ्गाया अम्भोग्रहणं पुण्यमिति कपट-
 नाटकं न्यवारयन्, अपुण्यं गाङ्गं वारि न ग्राह्यमिति भावः ।
 २ भगवद्विहारे चक्रं व्योम्नि चलति, तत्रायं भावः; श्रियः
 नूपुरमेतन् पल्वलं विहाय गच्छन्त्याः; अथवा, चक्रेण नभः-
 सरस्याः घनपुष्करोदयः अधायि = आकाशरूपे तटाके कमल-
 मिदं जानम् :

“पुष्करं धीपतीर्याहिल्लगरागौपधान्तरे ।

तूर्यास्थेऽसिफले कारुण्डे शुगडाग्रे स्वे जलेऽम्बुजे ॥”

हंसकं = नूपुरं, पक्षे मूर्यस्य प्रभा । अत्र जलार्द्रतावशाद्
 नूपुरे न शब्दः, प्रभा तु भवत्येव ।

नभःसरस्या घनपुष्करोदयः ॥६२॥
 सुरैः कृताऽऽजानुपदं मणीचकैः
 सुगन्धिभिर्वृष्टिरिहालिमालया ।
 चलत्पदाम्भारुहनूपुरोपमा
 समादधे स्मेरदृशां विशां पथि ॥६३॥
 सरित्प्रचारेऽपि सितच्छदांस्तदा
 स्वभावनालीकरुचो व्रतिव्रजे ।
 निरीक्ष्य सारूप्यधिया शनैश्चरा
 चुकृज कूले कलहंसमण्डली ॥६४॥
 जिनानुरागाद् द्युमदाऽनुयायिना
 स्वहंसरूपावलिभिः समं पथि ।
 क्वचित् तटिन्या निजजातिदर्शना-
 च्चुकृज कूले कलहंसमण्डली ॥
 प्रभोः प्रभावादविरोधबोधनात्
 सहैव मिहेन मृगी वनेऽचरत् ।

१ सितच्छदान = मुनीन दृष्टा हंसालिः चुकृज । २ स्वभावेन
 न अलीकरुचः = मुनयः, पक्षे नालीकं = कमलम् । ३ सादृश्य-
 मत्या ।

विडालबालेन समं रिरंमया

चुकूज कूले कलहंममण्डली ॥

नवां सैयांग्या वसुधेयमीदृशः

प्रभोर्विहारे त्रिदशैरपि स्तुता ।

रमान् न कांस्कान् सममृत नूतनान्

स्वतः स्वमापूर्य च तूर्यनिःस्वनैः ॥६५॥

दिगाऽऽह पूर्वाप्यपरामघां भव

त्वमङ्ग ! यस्याः पतिरुज्जितस्थितिः ।

जडेषु नाथः कृतवारुणीरुचि-

र्ममेशितेन्द्रस्तु शनक्रतुर्जिने ॥६६॥

शून्यं नभस्तदमनन शून्यधी-

र्न किं हि नः कौशिक एव यत्पतिः ।

इति प्रहाय क्षितिमाश्रिता नभः

प्रभौ समस्ता विबुधा जयत्यभुः ॥६७॥

अजन्मभावेऽजनि नानिभक्तिभाग्

१ नवा = नवीना । २ यांग्यं : सह सयांग्या । ३ जयति प्रभौ
सर्वे विबुधाः = देवाः नभो विहाय भूमिं श्रिताः अभुः = रेजुः ।
४ यो जिने भक्तिभाग् न अजनि = न जानः । किं० जिने, अजन्म-
भावे = उत्पाते सति जगन्त्रयेऽपि शान्तिकरे । तद्दिनान् अगाः =
पक्षिणः सुरासुरा वा तम् आचुक्युः ।

जगत्रये शान्तिकरे जिनेऽपि यः ।
नरः सुरो वोषसि तद्दिनादिव
खगास्तमाचुकुशुरारवैः खलु ॥६८॥

भवेऽस्मदीयेऽजनि यत्र न प्रभुः
प्रभा स्वभावेन जिनेन्द्रसेवने ।
प्रतिप्रभातं द्विजरूपमागताः
खगास्तमाचुकुशुरारवैः खलु ॥६९॥

गच्छार्थीश्वरहीरहीरविजया-
न्नाये निकाये धियां
प्रेष्यः श्रीविजयप्रभाख्यसुगुरोः
श्रीमत्तपाख्ये गणे ।
शिष्यः प्राज्ञमणेः कृपादिविजय-
स्याशास्यमानाग्रणी-
श्चक्रे वाचकनाममेघविजयः
शस्यां समस्यामिमाम् ॥७०॥

१ प्रभुः = समर्था । २ प्रभा = बुद्धिः । ३ खगाः = मिथ्यादृशो
देवा विद्याधरा वा । ४ नैयधीयच० प्रथमे सर्गे अङ्को १२८ ।

तस्मिन् विस्मयकृत्काव्ये
 पञ्चमः पञ्चमाञ्चितः ।
 सर्गः सज्जनसंसर्गात्
 श्रेयोऽध्ययनतत्परैः ॥७१॥

इति श्रीनैपर्धायमहाकाव्यममस्यायां महोपाध्यायश्रीमघाविजयगणि-
 पूरनायां पञ्चमः सर्गः समाप्तः ॥ श्रीः ॥

१ पञ्चमैः=चतुरैः अञ्चितः=प्रशस्तः "पञ्चमो रुचिरे दक्षे"
 इत्यनेकार्थः ।

॥ अथ षष्ठः सर्गः ॥

न जातरूपच्छदजातरूपता

न कङ्कणाद्याभरणैरलंकृतिः ।

मुमुक्षुणा कापि विधीयतां धिया

स्वजातरूपैकसिद्धा भवद्गुत्वा ॥१॥

वदन् स्वरागादपि वैभवस्थिति-

र्हिजस्य दृष्टेयमिति स्तुवन् मुहुः ।

विनिश्चिकायैष हि वै भवस्थितिं

निजां जराजन्मकृताधिमंस्थिताम् ॥२॥

मुग्धेऽपि नालीकरुचिर्महात्मनां

न मंशयो वा न पराशनाशयः ।

अत्रादि तेनाथ भ्रमानमौकमा-

१ स्वस्मिन् जातं रूपं तदेव एकं सिद्धयस्य तेनः भवन्ती रुक्
कान्तिर्यस्य स तेन । २ यः कश्चिद् रागान्=अन्नेहाद् द्विजस्य=
ऋषेः वैभवस्थितिं वदन् यद्वा, इयं वैभवस्थितिर्दृष्टा इति स्तुवन्
वै=निश्चिन्तं निजां भवस्थितिं विनिश्चिकाय । ३ पराशनं=हिंसा ।
४ समाना=सन्नाना तल्या वा ये सौकमः=अगाग्निस्तेषा-
मुपाश्रयन्ती या समन्=सभा तस्याम् अहता इत्यत्रादि ।

मुपाश्रयत्संसदि चार्हतेत्यहो ॥३॥
 तदस्ति नाभ्यस्तामिह द्युसद्वलं
 छलं जयन्मन्त्रकलं च चञ्चलम् ।
 तनूभृता येन यमोऽपि जीयंत
 जनोधिनाथः करपञ्जस्पृशा ॥४॥
 धिगस्तु तृष्णातरुलं भवन्मनः
 समुच्छलद्राजिबलं विलोक्य यत् ।
 परं परार्थाच्च परम्परार्थतः
 समुन्मिषद्भूरिमिषेषु हे जनाः ! ॥५॥
 कॅरोषि किं दुर्जनतां धनान्वितान्
 समीक्ष्य पक्षान्मम हेमजन्मनः ।
 भृशं सखायो विवदन्त इत्यतः
 परिग्रहे नाग्रहयालुता हिता ॥६॥

---

१ जनानाम् आधेः=मनःपीडाया नाथः=स्वामी । २ यमस्य
 करपञ्जरवासिना । ३ परः=उन्कष्टः योऽर्थः ततः=शिवसा-
 धनात् परं=दूरे । ४ परम्परया=क्रमेण अर्थतः=धनान्,
 भूरिमिषेषु समुन्मिषन्=जागरूकम् । ५ मिन्त्रं प्रति अन्यमित्त्रो-
 किरियम् । ६ हेमसमुत्पत्ति इत्यर्थः ।

मितायुषा तृद् जनिता जनाऽञ्जनै-
र्न बाधिका स्यान्नभसो नवाऽधिका ।

तवार्षवस्येव तुषारशीकरैः

प्रवृद्धवेलेव तुषाररोचिषा ॥७॥

सदाऽऽदिनाथार्चनिकादिना दिना-

गमे समेता म धनं जनोऽर्जनैः ।

मृषा कषायानपि मा कृथा वृथा

भवेदमीभिः कमलादयः कियान् ? ॥८॥

न केवलं प्राणिवधो वधो मम-

प्रसक्तिभाजैकवपुष्मतीहितः ।

तदाश्रयान्याङ्गिजिघांसयाशयः

कृतः क्षयायेव स नारकाश्रये ॥९॥

१ हे जन ! तव मितायुषा कर्तृभूतेन अञ्जनैः=पापैर्जनिता
तृद् न बाधिका भवेत्=निषेधिका न स्यात् । २ आकाशान् । ३
नर्षीना । ४ चन्द्रेण । ५ किं० जनः, प्रातः पूजादिना धनं समेता=
प्राप्ता । ६ अमीभिः=कषायैः कियान् कमलादयः=लक्ष्मीलाभः
स्यात् । ७ एकजीवे वधः केवलं प्राणिवधो न, किन्तु तदाश्रया
अन्येऽङ्गिनस्तेषां जिघांसया कृत आशयः=अभिप्रायः नारके
क्षयायैव भवेत् । ममो=ममन्त्रं, ममशब्दोऽदन्तः, अमम-निर्ममा-
दिवन्तः नत्र प्रसक्तिभाजा=रागिणाः ईहितः=चित्तर्कितः ।

इमां नु शिक्षां कथयन्तमीश्वरं

त्वदीक्षणाद् विश्वमितान्तरात्मनः ।

करोतु रक्षां पततो भवाम्बुधा-

वितीह चक्रायुधभूपतिर्जगौ ॥१०॥

ततः प्रपन्नव्रतमेनमेनसा

वियुक्तमायुङ्क्त गणेशितुः पदे ।

विगर्हितं धर्मधनैर्निबर्हणं

वदन्तमेवं सकलेभ्यसंसदि ॥११॥

परेऽपि चाक्षत्रिमिता गणेश्वरा

बभूवुराभाः सदृशं दृशं भृशम् ।

गणेश्नुगानामविगानधीवलाद्

विशिष्य विश्वामजुषा द्विषामपि ॥१२॥

पदे पदे सन्ति भटा रणाद्भटाः

प्रशामयन्ते शमिनः स्म तानपि ।

द्वियुक्तपष्ट्या हि सहस्रसंख्यया-

१. अनुगानां तथा द्विषां गणे सदृशं दृशमभाः अक्षत्रिमि-
ताः=षट्त्रिंशद् गणधराः । *६२ सहस्रा. शमिनः=यनयः ।

द्विधापि शान्तिक्रमलीनचेतसः ॥१३॥

मदा तदार्यापटलेषु शूकता-

ऽऽनतेषु हिंसारम एष पूर्यते ।

क्वचित् क्षमायां न मनाक्, तदुन्मनाः

म नारकानेव निषेवतां न किम् ? ॥१४॥

प्रमाणमार्यास्वपि भूर्गमैर्मितै-

रभृत् सहस्रैर्यदुदीर्णया गिरा ।

धिगीदृशं ते नृपते ! कुविक्रमं

प्रजेशमूचे मृगयाऽशुचिं शुचिः ॥१४॥

अविक्रियं वैक्रियलब्धिशालिनां

प्रभुर्यतोऽप्यङ्गमहस्रमालिनाम् ।

दयां दिदेश स्थलनीरचारिणि

१ शान्तिः=शमो जिनश्च । २ तस्य भगवतः आर्यासमूहेषु
दयाभावे ज्ञानतेषु सन्सु क्षमायां=भृश्याम एष हिंसारसः क्वचि-
दपि मनाक् न पूर्यते. इतिहेतोः हिंसारसं उन्मनाः स=जनः
नारकानेव न किं निषेवताम् ? नतेषु=प्रह्लाभूतेषु "आमक्तः
प्रवणः प्रहः" 'गम प्रह्लाभावे धानः । ३ याम्नाम् आर्याणां
गिरा=वाग्या प्रजापि ज्ञानमाप्य ईशं=गजानमूचे, 'हे नृपते !
ते=तव कुविक्रमं धिक ।

कृपाश्रये यः कृपणे पतत्रिाणे ॥१६॥

फलेन मूलेन च वारिभूरुहा

तथा परेपामनुकम्पयाऽन्विता ।

चतुःशताढ्यत्रिमहम्वादिन-

श्रतुःमहम्वा मनसोऽवबोधिनः ॥१७॥

शतत्रयीयुक्तचतुःमहम्बिका

मुनेरिवेत्थं ममयम्य-वृत्तयः ।

अभुः प्रभोः केवलबोधशालिनो

दिशां प्रकाशादहिमांशुमालिनः ॥१८॥

जगत्त्रयं दण्डितमात्ममात् कृतं

विमोहराजा रजता रजोवले ।

त्वयाऽद्य तस्मिन्नपि दण्डधारिणा

कृता त्रिलोकी प्रभुताद्भुता करे ॥१९॥

* ३४०० वादिनो मुनयः । १ मनःपर्ययज्ञानिनः । २ वृत्ती-
नां विशेषणन्वान् स्त्रीलिङ्गम् । ३ एकवचनं जानी । ४ 'मः'=
शम्भुः=तीर्थकरः तन्प्रधानस्य=तदाज्ञानुच्चारिमुनेः=कंवलिनः
मम=ममन्वं यस्यति=क्षिपति इति शप्रत्ययं ममयस्या, इति वृत्ति-
विशेषणं वा ।

प्रणूयमानस्त्रिमहम्नयोगिनां

गणोऽवधिज्ञानवतां सुरैरिति ।

विभूषिताऽद्यापि च येन संस्मर-

त्कथं न पत्या धरणी हृणीयते ॥२०॥

इतीदृशैस्तं विरचय्य वाङ्मय-

गणेश्वरैः पूर्वगणं पट्टकृतः ।

मुमुक्षुवर्गांऽष्टयर्तामितः स्थित-

स्तपोभरं यः स्वयमर्हतेरितः ॥२१॥

त्रिलक्षयुक्ता नवनिः महम्नकाः

संचित्रवैलक्ष्यकृपं नृपं खगः ।

क्षमां गतो वाऽणुयतिः प्रतिष्ठित-

श्रकार वाचा परमार्हतं बहुम् ॥२२॥

१. येन गणेन, विभूषिता धरणी अद्यापि न हृणीयते । किं०
येन, पत्या स्वामिना । २. संस्मरत्कथं सं=तस्यैवप्रकारेण स्मरन्ती
कथा यत्र तत्, क्रियाविशेषणम् । ३. पूर्वगणं विरचय्य पट्टः
गणितः कृतः पट्टकृतः । ४. लक्षयत इति लक्षः=अङ्कः=गणना,
वगतः अङ्को यत्र तद् विलक्षणं तस्य भावः विलक्ष्यम् : चित्रं=ताना
। ५. तद् वैलक्ष्यं च तेन सहिता कृपा यस्मिन्, तम् । ५ कश्चिद्
व्याधरः आकाशचारी भूचारी वा प्राचकः । ६. प्राचकः ।

उपासिकानां निवहस्त्रिलक्षभृत्

पुनः सहस्रत्रिनवत्यधिष्ठितः ।

दयाममुद्रे स तद्दाशयेऽनिथी-

वभूव रत्नाकर एव केवलः ॥२३॥

प्रभुर्विजङ्घे भुवि यत्र केवली

वलीयसो मोहगिरीन् विभेदयन् ।

रमैः प्रमन्ने जनमानमे सग्वी-

चकार कारुण्यरसावगा गिरः ॥२४॥

मैदेकपुत्रा जननी जगतुरा

पिता मनत्पूर्वकुमारताविषम ।

पुरो गतौ स्वस्य निनमयाऽऽगतौ

विमांच्य मोहात् स हि तावब्रुवुधत् ॥२५॥

प्रवर्तिनी बाल्यत एव सुव्रता-

नैवप्रमृतिर्वरटा तपस्विनी ।

१ श्राविकाणाम् । २ तद्दाशये नृपाशये । ३ अहमेव एकः पुत्रो यस्याः सा । ४ नवनं नवः=जिनस्तवः तस्य प्रमृतिर्यस्याः सा । अनवप्रमृतिर्वा=न विद्यते नवा प्रमृतिर्यस्याः सा । ५ वरम् अटतीति वरटा, पृषोदरादिन्वान्, "वरटा हंसयोपिति गन्धो त्याम्" इत्यनेकार्थे, सितच्छुद्धन्वाद् वरटाया उपमा ।

स्थिरा सुदृग्मानसनीरजालये

शुचिः सपक्षा चरणानुरागिणी ॥२६॥

मुनेर्गृहस्थस्य च वाऽर्हदागमः

फलानि दत्ते त्रिदिवं शिवं ध्रुवम् ।

गतिस्तयोरेष, जनस्तमर्दयन्

रमेन हीनो भविता घनातपात् ॥२७॥

अहर्निशं मातपनक्रियाविधौ

प्रवृत्तिभाग् जैनरुचिं विना जनः ।

अधः पतेत् दुःखममुष्य विभ्रत-

महो विधे ! त्वां करुणा रुणाद्धि न ॥२८॥

सुहृत्तमात्रं भवनिन्दया दया-

दरेण मंमाध्य धियार्हतं मतम् ।

शुभं लभन्ते भविनो विनोदतः

क्षणेन मुक्त्यम्बुजलाचनायुजः ॥२९॥

स्त्रियः श्रियो वा विरहामहा महा-

सम्नाः सम्नायः श्रवदश्रवो मम ।

१. तयोः=मुनिगृह=स्थयोः गतिः ष्य आगमः । २. तम=आग-
मम, अर्दयन् प्राटयन् भिन्दन् ।

इति प्रियालीनमलीनमानमा
न सातभाजांऽत्र परत्र देहिनः ॥३०॥

कुशामनेनापि कुशामनेन ये
नयेऽनुरक्ता बहुविप्रयोगतः ।

निवृत्तिभेष्यन्ति परं दुरुत्तर-

स्तरस्विभिर्मोहमहोदधिस्तु तैः ॥३१॥

निजस्य वप्रत्रितयाग्रनिष्ठया
जनांऽत्र निर्वाणिकया हतेऽशिवे ।

इति स्तुते स्मातिमुदेष शोपित-

स्त्वयैव मातः ! सुतशोकमागरः ॥३२॥

मर्दर्थमंदेशमृणालमन्थरः

कदाऽभ्युपेता पथिकोऽथ बान्धवः ।

इतीह पृष्टो गरुडोऽपि यक्षराट्

तदाऽऽचक्षेऽस्य हितं ममाश्रिकः ॥३३॥

१ ये कुशामनेन कुप्रवचनेन नये मार्गं शास्त्रे वा गगिणस्ते
कदाचिद् निवृत्तिं वैराग्यमप्यन्ति, परं तैर्मोहार्णवो दुरुत्तरः ।

२ निर्वाणी देवी । ३ जनो निर्वाणीम इति स्तुते स्म । ४ मम
कारणमाश्रित्य मृणा=हिंसा कस्यापि दुःस्वदानं, तथा, आलम्
असत्य तत्र मन्थरः अलस हिंसातोऽमत्यतश्च निवृत्त इत्यर्थः ।

५ प्रच्छकस्य ।

मया नु पृष्टो भगवद्विवन्दिषुः

प्रियः कियद्गृ इति त्वयोदितं ।

विलम्बतेऽमाविति मा पराङ्मुखा

मग्नी मग्नीं तां निजगाद नाऽदरात् ॥४३॥

कञ्चित् प्रभातप्रभया भयादृते

प्रमाद्यतो नीलमणित्विषा निशि ।

विलोकयन्त्या रुदतोऽथ पक्षिणः

स्त्रियाः क्षणोऽभूद्धृतलक्षलक्षणः ॥३५॥

न यावता भागवती लमन्नया

श्रुताऽस्ति गांस्तावदभीष्टता परे ।

चलागु तस्याः श्रवणे विचक्षणः

प्रिये ! म कीदृगु भविता तव क्षणः ? ॥३६॥

कथं विधातर्मयि पाणिपङ्कजाद्

विधेजिनम्याशनपुण्यमुद्धवेत् ।

१ त्वया=अन्यथा त्वशब्दोऽन्यार्थः । २ चक्रवाकादीन् नीलमणित्विषा भ्रमाद् निशि रुदतः पश्यन्त्याः, भयं विना प्रभातप्रभयापि रुदतः, 'अद्यापि न रात्रिगता फदा जिनदर्शनं कर्षिष्ये' इत्याशयः । ३ कश्चित् पतिर्जिनं विवन्दिषुः प्रियां प्रत्याह, हे प्रिये ! शीघ्रं चल । ४ विधेः शुद्धक्रियातः ।

इतीव सौराष्ट्रिकभव्यचिन्तनैः

स्थितः प्रभुः श्रीविमलाचलोपरि ॥३७॥

स्थितिक्रिया मामचतुष्टये प्रभो !

तव प्रिया शैत्यमृदुत्वशिल्पिनः ।

ऋतोर्जनस्येव सुरैः समं भव-

त्विति प्रचक्रे मफलामसौ गिरम् ॥३८॥

तवाश्रयादेव च शान्तिरप्यभूद्

भियां प्रदेशे जिन ! तत्तवालिके ।

वियोक्ष्यमेऽवल्लभयेति निर्गता-

क्षरालिरीत्याऽत्र कदाप्यट्टाढ्यते ॥३९॥

गुरुत्वभावात् शुचिशास्त्रसंभवात्

सुरार्चितत्वादतिपुण्यभूभवात् ।

अदीदिपत् तीर्थकृदित्यसौ विभो-

लिपिल्लाटंतपनिष्टुगक्षग ॥४०॥

१ हे प्रभो ! मामचतुष्टये तव स्थितिर्जनस्य प्रियाः किं० तव, शैत्यं मृदुत्वं च तस्य शिल्पिनः कारकस्य, शैत्यं कामक्रा-
धोपशमान्, मृदुत्वं मानोपशमान्, जनस्य इति गिरं=वार्णी
सफलां चक्रे । २ अवल्लभया=अनिष्टया । ३ 'अट गता',
'गत्यर्था. प्राप्त्यर्था.', प्राप्यते ।

अथि स्वयूञ्चैरशानिक्षतोपमं

समं विषेहेऽप्युपमर्गकारणम् ।

सुरैर्नरैर्वा पशुभिः सहासुरैः

कृतं त्वमीपां विकृतं न मानमम् ॥४१॥

भुवं पुनानम्य तवेति निर्गल-

न्ममाऽद्य वृत्तान्तमिमं बतोदिता ।

तनोति मंसद् दिवि गायनैः प्रभो !

पुरन्दरस्यापि पुरो महोदयम् ॥४२॥

प्रभोर्विहारे मगधेऽपि मागधैः

प्रवर्ण्यमाने विविधैर्महोत्मवैः ।

मुखानि लोलाक्षि ! दिशाममंशयं

प्रियोऽवदत्पश्य विभूषणैरितः ॥४३॥

स्वमिन्धुचापप्रमयोन्नतावित-

स्तनं प्रिये ! पश्य महोज्ज्वलां दिशाम् ।

मुम्नान्यमुप्याः किरणैश्च ताममाद्

दशापि शून्यानि त्रिलोकयिष्यमि ॥४४॥

ममैव शोकेन विदीर्णवक्षसा

मनः किमाकस्मिकमद्य नोद्यतम् ।

निवेदितुं सर्वविदे तदास्पदे

विडौजमाऽगामि भुवस्तलेऽञ्जमा ॥४५॥

मयाऽद्य मुक्तिः प्रतिपत्स्यते श्रिया

त्वया विचित्राङ्गि ! विपत्स्यते यदि ।

निषेवणाद् मे न कदापि मामतः

समेतशैलं चलितुं तु मा भज ॥४६॥

विहाय मर्वामथ तीर्थकृच्छ्रयं

विभुर्ययो तद्गिरिशृङ्गमुन्नतम् ।

तदाऽस्मि दैवेन हतोऽपि हा हतः

सुरेशितेति प्रलपन्नुपागमत् ॥४७॥

त्रयोदशाहे किल शुक्रजेऽमिते

जिनः प्रपन्नानशनः शिवं ययौ ।

१ शोकेन न उद्यतम् । २ त्वया=अन्यया, न्वशब्दोऽन्यार्थ ।
विचित्राणि अङ्गानि तीर्थंकरशर्गराणि साधनानि यस्यास्तन्म-
बोधने हे विचित्राङ्गि ! त्वया=अन्यया भवत्या मे निषेवणान्
कदापि श्रिया न विपत्स्यते अतः मां मा भज ।

अगुर्विनेया नवशत्यनुप्रभु

स्फुटं यतस्तेऽशिशवः परासवः ॥४८॥

तत्रापि हा हा विरहात् क्षुधाकुलाः

कुलाश्रया अन्यतपस्विनोऽधुना ।

त्वयाश ! भुक्ते त्वनुभुञ्जतामिति

गणीन्द्रमाशास्त हरिः प्रशस्तधीः ॥४९॥

विधाय कल्याणकर्म मोत्मवं

कुलायकूलेषु विलुब्धे तेषु ते ।

खगा इव स्तूपतटेषु च क्रमाद्

दिवं ययुस्त्यक्तशुचः सुरेश्वराः ॥५०॥

ततो विजद्गुर्गणिनः समंयता

उपासकेर्भूपतिभिः कृतार्चनाः ।

चिंगेण लब्ध्वा बहुभिर्मनोरथै-

रुपादिशन्तः प्रभुशान्तिशामनम् ॥५१॥

१ प्रभोः पश्चान् अनुप्रभु, अत्र "विभक्ति" (सि० हे० ३।१।३६) इत्यादिनाऽव्ययाभावः । २ अशिशवः=तरुणा वृद्धा वा । ३ परे सिद्धा ज्ञानरूपा वा अस्मयः प्राणा येषां ते । ४ विरहोऽत्र भोजनादेः, अधिकारात् । ५ कूलेषु=गृहेषु आर्यः=ध्वजादिस्त्रयधानं कूलं तटं येषु ईदृशानि स्तूपतटानि स्तूपभूमयः । "कूलं तटे सैन्यपृष्ठे तडागस्तूपयोरपि" इत्यनेकार्थः ।

प्रभोर्विमुक्तेः पदमाश्रिताः सुरा

अपूपुरन्नीप्सितमं द्विमेविनाम् ।

कदापि साक्षाद्भवनात् कदाचन

गताः क्षणेनाऽऽस्फुटितेक्षणा ममम् ॥५२॥

सुताः कमाह्वय चिगय चुङ्कृतै-

रिवाण्डजाः पक्षवलयं तथैगमम् ।

इहाश्रयन्तामिति शिक्षया क्रमाद्

ययुर्विनेया गणिनां गणेशताम् ॥५३॥

विधौ विधेया मतयो विधेयका

विधाय कम्प्राणि मुत्रानि कं प्रति ।

वृथा निरीक्षध्वमितस्ततः किमु

ऋते न बोधात् सँविधेः शिवाश्रयः ॥५४॥

गुरोर्निपेवा श्रुतदानपूजना

जनाः ! कुरुध्वं स्वगुरूदिताध्वना ।

१ क्षणेन उन्सवनं, अप्रकटम् ईक्षणं दर्शनं येषां ते, ममं=ममत्वं गताः=प्राप्ताः । २ कम्=आन्मानम् आह्वय=प्रसाद्य=अभ्यस्य=प्रत्यक्षीकृत्य । ३ अण्डजानां पक्षे अगमं=वृत्तम् । ४ विधिः क्रिया तत्सहितं बोधं ज्ञानं विना न मुक्तिः ।

कथासु शिष्यध्वमिति प्रमील्य स

परम्परामार्गमत्रालयद् गणी ॥५५॥

फलेग्रहिः शान्तिजिनोदितागमः

क्रमेण शाखावहलः स्फुरत्पदैः ।

प्रमोदजन्यात् श्रवणेन विश्रुतः

श्रुतस्य संकाद् बुबुधे नृपाश्रुणः ॥५६॥

दानमदादमदाद् दमदान्ते-

दीनदयालुतयाऽवनिपालः ।

शम्यतमे परिमंमृतशान्ते-

नाम्नि च विस्फुरिते श्रुतियोग्ये ॥५७॥

शैवपदस्य पैदव्यवबुद्धा

दुर्णयवर्णितिरेव निपिद्धा ।

रूपमदर्शि धृतोऽमि यदर्थं

चेत्तसि तत् त्वमिहामि स कर्ता ॥५८॥

१ जिनोदितागमः नृपाणां=प्रवरनराणां प्रमोदाज्जानाद्
अश्रुणः नृपाश्रुणः संकान=संचनाद् बुबुधे=प्रबुद्धः=विकस्वर्गे
जज्ञः अन्याऽप्यागम =नरुः जलसंकाद् विकस्वर्गः म्यात् । २ पदानि
स्यचिरस्य चनाचार्यादीनि, पद्रे पद्रे=मूलम् । ३ पद्वी=मार्गः ।
४ चेत्तसि=चित्ते धृतः, तत्=तस्मान् त्वम् इह कर्ता ईश्वरः ।

देवनृदेवगणः स्तुतिमेवं

तस्य चकार गणेशवरस्य ।

मानसतोऽपि च मा क्षणमात्रं

गच्छ यथच्छमथेत्यभिधाय ॥५९॥

आनन्दजाश्रुभिर्नुस्त्रियमाष्यमार्गान्

व्यक्तान् पदानि निदधद् बहुवर्णसंघैः ।

चक्रे ह्यनेकपमुखः स गणे गणेशो-

ऽप्यङ्गाश्रितत्रिपदिकागंतभृग्लक्ष्म्याः ॥६०॥

लोकाननकवचनामृतलुप्तदुःख-

प्राक्शोकनिर्गमितनेत्रपयःप्रवाहान् ।

कुर्वन् स सर्वविदनूक्तिरमात् तदोर्व्यां

रेजे सितद्युतिरिवाप्तगणाधिराजः ॥६१॥

पूर्वं रथाङ्गभृति पञ्चमकेऽपि पश्चाद्

रागेण वा भगवति स्मितपद्मिनीशे ।

१. संख्यमानः मार्गो जैनागमो यस्मिन् ईदृशान् व्यक्तान्=पण्डितान् चक्रे । २. अनेकान् पाति=रक्षति दयोपदेशाद् ईदृशं मुखं यस्य सः । ३. त्रिपदी=गजाभरणम्, उत्पादय्यध्रुवरूपा वा ।

४ गता=प्राप्ता ।

चक्रे म चक्रनिभचंक्रमणच्छलेन

स्वस्मिन्प्रभाकररुचिं शुचिमण्डलस्थः॥६२॥

सर्वत्र मार्वगणशासनमार्वभौम-

पट्टस्थितस्य गणिनोऽनुदिनार्चनासु ।

मिद्धिर्भवेद् भविजनस्य पुरःस्थितस्य

नीगजनां जनयतां निजबान्धवानाम् ॥६३॥

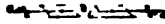
श्रीहर्षः कविगजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं

श्रीहीरः सुपुत्रं जितेन्द्रियचयं मामल्लदेवी च यम् ।

१ श्रीहर्षः पुर्यनाम्नि हांरहर्षनामतः पदैकदेशे पद्ममुदायो-
पचारात् . 'दत्तो देवदत्तः' इति न्यायान् । कविगजराजिमुकु-
टालंकारहीरः . कः=अग्निर्ब्रह्मा वा विराजो=गरुडः, यत्तज्जः,
विशिष्टराजो वा, एष राजने शोभते कविगजराजि=स्वर्णं, अग्ने-
हिरण्यरेतस्त्वान्, ब्रह्मणा हिरण्यगर्भस्त्वान्, विराजे गरुडे
स्वर्णकायस्त्वान्, धनदे स्वर्णाधिकारस्त्वान् : कनकप्रधानमुकुटा-
लंकारपुत्र्यः । श्रीहीरः=हीरविजयमूर्तिः, यं जितेन्द्रियचयं मुनि-
वर्गं, सुपुत्रं=प्रसूते स्म जनयामास=उत्पादयामास । च=पुनः
मा=लक्ष्मीः=पद्मा तद्रूपा या मल्लदेवी समर्थनाम्नः देवी स्त्री
सुपुत्रं प्राप्तः भ्रानृत्रयरूपमुनिवर्गस्य समर्थमाधुपुत्रस्त्वान् सां-
भाग्यदेवीकृत्स्नस्त्वान् । एतावता श्रीहीरमृरिणा पंश्वयं महा-
व्रतित्यं स्थापितं दोजितमिति भावः । सुतं पुत्रं, पक्षे सुतमिव,
लुप्तोपमा, शिष्ये पुत्रवदाचारात् । तदुक्तां यश्चिन्तामणिमन्त्रः,
मध्यमपदलोपान्, तस्य चिन्तनं स्मरणं यस्य, तस्य फलमिव फलं

तच्चिन्तामणिमन्त्रचिन्तनफले शृङ्गारभङ्ग्या महा-
काव्ये चारुणि नैषधीयचरिते सर्गो यमादिर्गतः ।

इति श्रीनैषधीयमहाकाव्यममभ्यायां महोपाध्यायश्रीमेषविजयगणि-
पूरितायां षष्ठः सर्गः संपूर्णः ॥ श्रीः ॥

तस्मिन् । " शृङ्गं चिह्नविपास्याः क्रीडास्त्रुयन्त्रे शिखरे प्रभुत्वा-
त्कर्षमानुषु" भङ्गिः पुनर्भक्तिवीच्योः" इत्यनेकार्थः ; शृङ्गेप=शिव-
रेषु आगे=गतिः=प्राप्तता यस्य स मेषः, "गिरौ वर्षति माधवः"
इतिवचनात् ; शृङ्गारम्य=मेषम्य भङ्ग्या=नरङ्गेण चारुणि=रभ्ये ।
नैषधकाव्याज्ज्ञानं नैषधीयं तस्यैव चरितं=आचार =ममभ्यासो
यत्र तस्मिन् ; सर्गः, यमा.=अहिम्नाद्यः पञ्च महाव्रतानि संव्र
संख्या आदिर्यस्य सः=षष्ठः सर्गः संपूर्णः अभवत् ।

प्रशस्तिः ।

जयति जगति जाग्रज्ज्ञानयोगाद् युगादौ
जिनवरनवरश्मिर्मरुदेवादिदेवः ।
तदनु दिनपकान्तिः शान्तिरहंन् म चक्री
जिनपतिर्गपि पार्श्वः शाश्वतश्रीर्विवस्वान् ॥१॥
तदनु दनुजपूज्यस्तीर्थकृद् वीरनामा
निरुपममहिमाब्धः सर्ववित्सार्वभौमः ।
तदनु गणधरालीपूर्वदिग्भानुमाली
विजयपदमपूर्वं हीरपूर्वं दधानः ॥२॥
कनकविजयशर्माऽभ्यान्तिपत्प्रौढधर्मा
शुचितरवरशीलः शीलनामा तदीयः ।
कमलविजयधरः मिद्धिममिद्धिवीर-
स्तदनुज इह रेजे वाचकश्रीशरीरः ॥३॥
चारित्रशब्दाद् विजयाभिधान-
स्त्रयी सगर्भा धृतशीलधर्मा ।

एषां विनेयाः कवयः कृपाद्याः
 पद्यास्वरूपाः समयाम्बुराशौ ॥४॥
 तत्पादाम्बुजभृङ्गमेघविजयः
 प्राप्तस्फुटद्राचक-
 ख्यातिः श्रीविजयप्रभास्यभगवत्-
 मृगस्तपागच्छपात् ।
 नुन्नोऽयं निजमेरुपूर्वविजय-
 प्राज्ञादिशिष्यैरिमां
 चक्रे निर्मलनेपधीयवचनेः
 श्रीशान्तिचक्रिस्तुतिम् ॥५॥

